דער יוד

(DER JUDE)

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואך.

פערלאג: חברה „אחיאסף“.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ יאהרליך —.5 רוביל.
האלב יאהרליך —.3 רוביל;
פיערטעל יאהרליך 1.50 רו"כ.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 „
דען 1טען אויגוסט — 1 „

איינצעלנע נומערן 15 קאפ. — 30 העלער.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך-אונגארן —.12 קראנען.
האלביאהריג —.6 „
פירטעליאהריג —.3 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Krakau. 4 Ocktober 1900. | נומער 40-41. | קראקויא, תשרי תרס"א.

ה. תר"ס ← וואכען־קאלענדער (לוח) → 1900					
די טעג פון חודש	וואך	תשרי אקטאבער־פאזדערניק		נייער ס. אקטאב.	אלט. ס. סעפטיא.
י"ד	זונטאג	ערב סכות.		7	24
ט"ו	מאנטאג	יום א' דסכות.		8	25
ט"ז	דינסטאג	יום ב' דסכות.		9	26
י"ז	מיטוואך	חוה"מ.		10	27
י"ח	דאנערש.			11	28
י"ט	פרייטאג			12	29
כ'	שבת	שבת ח'ה"מ.		13	30

טאג	יאהר	קורצע פערצייכנונגען פון דער יודישער געשיכטע.
י"ד	ה'תקעה	געשטארבען הר' ישראל קאזניצער מגיד.
ט"ו	ה' ת"ט	האט חמעלניצקי געהרג'ט אין דובנא 4000 יודען.
„	ה' תט"ז	געשטארבען אין פראג הג' ר יוסף שלמה רופא (יש"ר מקנדיא)
„	ה' תי"ז	געהרג'ט געווארען אין לובלין 37 יודין.
י"ז	ה'תרכה	געשטארבען הגאון ר' שלמה ליב רפאפארט פראגער רב.
י"ח	ה' שע"ח	„ אין קראקא הרי משולם פייביש („שמות גטין")
י"ט	ה' תפ"ז	פערברענט עקדה"ש איין אנוס אין ליסאבאן.
„	ה'תקנ"ח	געשטארבען הגאון ר' אליה' ווילנא.
כ'	ה' כ"ד	געשטארבען ר' יחיאל דער פאטער פון רא"ש.
„	ה' תכ"ד	„ הגאון ר' יהושע העשיל אין קראקא.
„	ה'תרנ"ב	„ הגאון ר' שאול קאצענעלבויגען אין ווארשא.

אינהאלט:

צו אבאנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE“, Krakau, Gertrudy 19.

אין ווארשא:
Verlag „Achiasaf“, Warschau, Postkiste Nr 25, mündlich: Twarda 6, Thür II.

אין וויען:
E. Torczyner, Wien I, Rudolfsplatz 6

אין לאדז, ביי אונזערעם פערטרעטער:
S. Hochberg, Lodz, Cegielnianastr. 36.

„דער יוד" איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאסט אונטער דער נומער
1920 a Nachtrag VII

במכתב התודה של ה' ווינאקור מסלאוויטא לה' ניידיטש בווארשא, הנדפס בנומר 37, נשמטה השורה הראשונה, והיא: כבוד הנכבד ה' ניידיטש נ"י בווארשא.

II. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 40-41.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאַנץ-יאָהרליך —.5 רוביל.
האלב-יאָהרליך —.3 רוביל.
פירטעל-יאָהרליך 1.50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואָך.
פערלאג: חברת „אחיאסף".

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגארן —.12 קראָנען.
האַלביאָהריג —.6 "
פירטעליאָהריג —.3 "
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אַנדערע לענדער —.15 "
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט 20 העלער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Erscheint Donnerstag.

קראַקויא, תשרי תרס"א. נומער 40-41 Krakau, 4 Otcober. 1900.

צו די אבאָנענטען.

מיר ערלויבען אונז מיטצוטהיילען, דאס מען קען איצט נאָך אויסשרייבען דעם „יוד" אויף דאָס צווייטע האַלבע יאהר 1900 ד. ה. פון 1 יולי ביז ענדע יאהר צום פרייז פון 3 רובל. פון 1 אקטאבער ביז ענדע יאהר קאָסט דאס אבאנעמענט 1.50 רו"כ.

מיט דער נומער 39 האָט זיך געענדיגט דאס 3־טע קוואַרטאל און מיר בעטען די אבאָנענטען וועלכע דאַרפען איינצאָהלען פאַר דעם לעצטען קוואַרטאל אַריינשיקען דאס אבאנעמענט צו דער רעכטער צייט, כדי מיר זאָלען קענען פינקטליך צושיקען די בלעטער.

די אדמיניסטראַציאָן.

סֻכּוֹת.

די יודישע ימים־טובים אונטערשיידען זיך פון די ימים־טובים ביי אַנדערע אומות דורך איין זעהר מערקווירדיגע אייגענשאַפט. אין דער צייט, ווען ביי אַלע אַנדערע פעלקער זענען די ימים־טובים איין אַנדענקען פון עפּיס אַ טרעפעניש אין דער א מ ו נ ה, פונ׳ם געבוירען אָדער פונ׳ם שטאַרבען פון אַ געוויסען ר ע ל י ג י אָ נ ס ־הייליגען — זענען די יודישע ימים־טובים, כמעט אַלע אָהן אויסנאַהמע איין אַנדענקען פון נאַציאָנאַל־מאָמענטען, פון טרעפעני׳שען אינ׳ם פ אָ ל ק ס־לעבען, פון גרויסע נסים וואָס האָבען זיך געטראָפען דעם יודישען פאָלק אלס אַ פאָלק, ניט אַלס בעקענער פון אַ געוויסער אמונה. פון ימים־טובים, וואָס זענען פערבונדען מיט׳ן לעבען פון איינציגע פערזאָנען, אפילו די גרעסטע פון דער אומה, ווייסט דאָס יודענטהום בכלל ניט. דאָס יודענטהום האָט שוין לאַנג אפנים פערשטאַנען דעם גרויסען אמת פון דער געשיכטע, אַז ניט די מענשען בעשאַפען מעשים, נאָר פערקעהרט, די מעשים פערשאַפען מענשען.

ווען מיר ווילען דאַרום אַריינקוקען אין דעם זין פון עפּיס אַ יודישען יום־טוב, מוזען מיר צוקומען צו דער הילף פון אונזער געשיכטע. דער יום טוב איז דאָך נור כדי צו בעהאַלטען אויף אייביג אין זכרון פון פאָלק די וויכטיגע געשעהענישען פון זיין לעבען. דורך דעם יום טוב ווערט דאָס אַלטע ווידער לעבעדיג אין דאָס פערגאַנגענע ווערט פעסטער צוזאַמענגעבונדען מיט דעם נייעם לעבען. די וויכטיגקייט פון דער געשיכטע האָט אונזער תורה פיעל מאָל שאַרף אויסגעדריקט אין די ווערטער: מען זאָל דערצעהלען די גרויסע געשעהענישען פון פאָלקסלעבען די קינדער און קינדסקינדער, מען זאָל געדיינקען די צייטען וואָס זענען אמאָל געווען און מען זאָל זיך ערקונדיגען און ערפאָרשען דאָס לעבען פון די פערגאַנגענע דורות. נור אין אונזער געשיכטע קענען מיר פערשטעהן אונזערע ימים טובים; אויך סכות געהט פון דעם דאָזיגען כלל ניט אַרויס. אויך סכות דערמאַנט אונז פון אַ מאָליגע אַלטע צייטען, ווען אונזער פאָלק האָט געבלאָנדזעט אין מדבר און מיט האָפענונג געוואַרט אויף די גליקליכע צייט, וואָס וועט קומען, ווען דאָס פאָלק וועט קריגען זיין לאַנד.

נאָר אין דערזעלבער צייט זענען אונזערע ימים טובים אויך נ אַ ט ו ר־פעסטע און די תורה בעמיהט זיך דאָס אַלע מאָל צו דערמאַנען, ווען זי קומט דערפון צו רעדען. אַזוי רופט זי פסח — חג האביב, ד. ה. פריהלינגס־פעסט, שבועות — חג הבכורים, ד. ה. דער יום־טוב ווען עס ווערען פאַרטיג די תבואות אין פעלד און מען ברייננט דעם עומר, די ערשטע ברכה, אין בית־המקדש אריין; סכות הייסט אין דער תורה אויך חג האסיף, ד. ה. דער יום־טוב בעת מען נעמט שוין צונויף די תבואות פונ׳ם פעלד און מען בריינגט זי אריין אין די שפייכלער אויף ווינטער.

אונזערע אבות אבותינו, וואָס זענען נאָך געזעסען „יעדער אונטער זיין ווייגשטאָק און אונטער זיין פייגענבוים" האָבען געהאַט אַ פערשטאַנד זיך צו פרעהען מיט דער נאַטור. זייער שמחה צו יעדער צייט האָבען זיי אָבגעהאַלטען אין בית־המקדש, אין יענעם גייסטיגען מיטעלפונקט פון דער אומה, וועלכער האָט ווי די ליכטיגע זון אריינגעשט־אַהלט און אַלע איברים און זיי דערוואַרעמט און זיי אויפגעוועקט צו פרישען געזונדען לעבען. פון דער צייט אָן אָבער, זינט מיר האָבען אָנגעוואָהרען דאָס נאַטירליכע לעבען פון אַ פאָלק אויף זיין אייגען לאַנד, זענען מיר אויך אַלע מאָל מעהר שטומפּיג געוואָרען אין די נאַטירליכע געפיהלען, ביז די דאָזיגע געפיהלען זענען ענדליך גאַנץ פערשוואונדען געוואָרען. היינט געפינט איהר שוין נור זעלטען אַ יודען, וועלכער זאָל די ימים טובים פערשטעהען אין זייער נ אַ ט י ר ל י כ ע ן זין, אַלס נאַטור־פעסטע. היינט זיצען די יודען אין ביידליך (סכות), ווייל זיי ווייסען אַז עס איז אַ מ צ ו ה צו זיצען אין ביידליך, און דער גאַנצער געדאַנק פונ׳ם יודען גיט זיך אָב מיט די הקירות ווי גרויס די סכה מוז זיין און וואָס פאַר אַ סכך מע מוז לעגען א. ז. וו. די פרומערע יודען טראַכטען בשעת מעשה אַז בזכות פון דער מצות סכה, וואָס זיי זענען מקיים, זאָלען זיי זוכה זיין זיצען אין דער סכה פונ׳ם לויתן... מיט׳ן לולב, וועלכער האָט דעמאָלט געדיענט פאַר אַ צייכען אַז די פירות זענען שוין פאַרטיג געוואָרען, טראַכטען מיר אַוועקצוטרייבען דעם שטן און אַזוי כסדר.

דורך דעם לאַנגען פינסטערען גלות, דורך דעם אייביגען אַרומשלעפען זיך פון איין לאַנד אינ׳ם אַנדערען, אומעטום עלענד ווי אַ שטיין, אומעטום פרעמד און פערהאַסט, האָבען מיר זיך אין גאַנצען אָבגעוועהנט פון געדאַנק אַז מיר האָבען אויך עפּיס אַ שייכות מיט דער

נאַטור. אונזערע אויגען זענען תמיד געווען פֿעריפען צום הימעל, דאָרט האָבען מיר געזוכט דעם פירוש אויף אונזער לעבען, פֿון דאָרט האָבען מיר גענומען בילדער צו בעציערען אונזערע ימים־טובים און תעניתים. אַזוי האָבען מיר איינציגוויים אויך אָנגעוואָהרען דעם פֿערשטאַנד פֿון היסטאָרישען זין פֿון אונזערע ימים־טובים און אויף דעם אָרט האָבען מיר אין זיי אַריינגעבראַכט פֿערפלאָנטעוועטע נעדאַנקען מיט טונקעלע געפֿיהלען איבערגעמישט מיט נאַציאָנאַלע קלאַגען אויף די לאַגע און תפלות אויף א בעסערונג. דער גלות האָט אונז טאָג־טעגליך געוויזען אַז די ממשלה פֿונ׳ם רשעות פֿון דער פֿינסטערניש איז גרוים אויף דער גאַנצער וועלט, און מיר האָבען אָנגעהויבען אין דעם זין צו פֿערשטעהען אונזערע ימים־טובים. מיר האָבען אָנגעהויבען פֿערברענגען דעם חמץ כדי דערמיט אויסצוראָטען די קליפּות און זיצען אין סוכות כדי אויף אונז אַראָבצוברייננען אַ הימלישען שוטז פֿאַר דער שלעכטינקייט פֿון די מענשען. מיט אונזערע אַלטע תפלות פֿון דער כנסת הגדולה אין וועלכע עס גיסט זיך אויס דאָס האַרץ פֿונ׳ם מענשען האָבען מיר זיך ניט געקאָנט בעגניגען און האָבען אָנגעהויבען צו טראַכטען נייע געבעטען און פיוטים אין וועלכע, פֿון איין זייט פֿערשעלטען מיר דעם שטן מיט זיין גאַנצער שוואַרצער חאַפּטע, און פֿון דער אַנדערער זייט גיסען מיר אויס אונזער שווער ביטער האַרץ אַלס אַ פֿערשלאָגענעס, אייביג און תמיד גערודפֿ׳טעס פֿאָלק.

”אוי העלף זשע, רבונו של עולם, דיין אומגליקליכען פֿאָלק,
„דיין פֿאָלק וואָס האַלט זיך שטאַרק אין זיין אמונה ווי אין אַ פֿעס־
„טער מויער, צוזייעט און צושפּרייט, טויזענדערווייז אומגעבראַכט צו־
„ליעב דיין הייליגען נאָמען, אַזוי ווי שעפּעליך צום שעכטען פֿון
„יעדען בעטראַכט, פֿון אַלע זייטען פֿערפֿאָלגט — און דאָך האַלט עס
„זיך אין דיר פֿעסט; עס איז נאָך אַליין דאָס איינציגע פֿאָלק,
„וועלכעס קען דיך פֿאַר איין גאָט אויף דער וועלט. פֿערזונקען אין
„גלות, מיט צושלאָגענע אברים, פֿעראָרעמט און פֿערהשכ׳ט, אַרומ־
„בלאָנזענדיג ווי די בלינדע שעפּעליך — און דאָך טראָגט עס דעם
„עול פֿון דיין תורה, יחוס׳ען זיך מיט דיין נאָמען און פֿיהרען אַ היי־
„ליג לעבען. העלף־זשע, גאָטעניו, די וואָס שרייען צו דיר, העלף־
„זשע די וואָס האָבען זיך אויף קיינעם ניט פֿערלאָזען נור אויף דיר,
„העלף־זשע, העלף־זשע נאָר גיך און באַלד!“

אָט האָט איהר דעם הויפּט־מאָטיוו פֿון די יודישע תפלות אין היינטיגער צייט. און דער נגון! אַך, ווער קען ניט דעם הערצרייסענדען יודישען נגון, דעם „נוסח“, וועלכער קריכט אריין טיעף, טיעף אין דער נשמה, אין וועלכען עס גיעסט זיך אויס דאָס גאַנצע אָנגעוועהטיגטע יודישע האַרץ פֿון דור דורות, דער גאַנצער הימעלשרייענדער „סדר“ פֿון ברענען און בראָטען, קוילען און דערשטיקען, דערטרינקען און פֿערהונגערען, מיט וועלכע די געשיכטע האָט מכבד געווען דאָס יודישע פֿאָלק אין אַ משך פֿון טויזענדער יאָהרען און וועלכע חזר׳ן זיך נאָך איבער עד היום.

אָט אַזוי איז פֿון אונזערע ימים־טובים געוואָרען אַ נייער סדר פֿון קינות. אין דער צייט ווען מיר זאָלען זיך פֿרעהען מוזען מיר וויינען. אָך און וועה געהט ניט אַרויס פֿון אונזער מויל!

ביז וואַנען וועט דאָס אַלעס זיך אַזוי ציהען? עס איז גרינג צו זאָגען: „מיר האָבען אַזוי פֿיעל געליטען, מיר ווילען אויך ווייטער ליידען“. ניין, עס איז ניטאָ מעהר קיין כחות צו דערטראָגען דעם גלות. דער מאַרך איז שוין אין גאַנצען אויסגעטרוקענט, דער רוקען איז אויסגעבויגען, די אויגען טיעף אין פנים פֿערזונקען, דאָס היות לאָזט זיך אויס!..

מיר מוזען אַצונד אָנשטרענגען אונזער לעצטע ביסיל כחות צו שטאַרקען אונזער פֿאָלק. צו געבען איהם די קראַפֿט צו קעמפֿפֿען פֿאַר אַ בעסערעס לעבען. דערצו אָבער איז נייטהיג אונזער פֿאָלק זאָל געווינען די קענטעניס פֿון זיין געשיכטע. דאָס פֿערגאַנגענע דאַרף ווידער אויפֿגעלעבט ווערען און דורך איהר קראַפֿט געבען דעם פֿאָלק מוטה און האָפֿנונג. אונזערע ימים טובים דאַרפֿען ווידער דערמאַנען די געשיכטליכע מאָמענטען פֿון פֿרייהייט און צו דערזעלבער צייט

פֿעלעטאָן.

קולטורא.

(אַ בוררות)

פֿון

שלום־עליכם.

די פּאַרשוינען:

קולטוראַ, אַ יונגע פֿרוי, אַ הויכגעבילדעטע.
ציוניזם, איהר מאַן, א יונגער מענש, א משכיל.
אמונה, זיין מוטער, איין אלטע פֿרוי, זעהר א פֿרומע.
פּאָליטיקאַ. קולטורא׳ס א שוועסטער, א גרויסע דיפּלאמאטין.
פּראָפֿעססאָר מאַנדעלשטאַם, פּרעזידענט.
דאָקטאָר מאַקס נאָרדוי
דאָקטאָר גאַסטער
סער פֿרענסים מאָנטעפיורי
} בוררים.
דאָקטאָר טהעאָדאָר הערצל, איין עדות
דאָקטאָר לעאָפּאָלד כהן
דאָקטאָר ווייצמאַן
דאָקטאָר ל. מאָצקין
דאָקטאָר אָווינאָוויצקי
} עקספּערטען.
הרב ריינים (פֿון ליד), פּראָקוראָר.
הרב ראַבינאָוויש (פֿון סאפּאָטקין)
רעדאַקטאָר סאָקאָלאָוו
} אדוואָקאטען.

ביי 400 דעלעגאטען, צעניפֿגעפֿאָהרענע פֿון אלע עקען פֿון דער וועלט, און א גרויס פּובליקום, מענער און פֿרויען פֿון פֿערשידענע קלאַסען.

דאָס בוררות קומט פֿאָר אויפֿן IV ציוניסטענקאָנגרעס אין לאָנדאָן אינם יאָהר 1900.

(א גרויסער זאל אין לענגהאַם פּלייס אין לאָנדאָן. גאַנץ אויבען אָן, ארום א גרויסען געדעקטען טיש, זיצען: דער פּרעזידענט און די בוררים, פֿון איין זייט ביי א טישיל — דער פּראָקוראָר; פֿון דער אנדערער זייט — ביידע אדוואָקאטען. א קעגען אויף איין באַנק זיצען די דאָקטוירים, די עקספּערטען; און דער דאָקטאָר הערצל, און נעבען איהם — פֿריילין פּאָליטיקא.

בעזונדער אויף א ביינקיל זיצט אמונה. די זאל איז פֿול מיט דעלעגאַטען. זיי טראָגען מגן־דוד׳ס אויפֿן הארצען, פֿיער גרויסע טישען זענען פֿאַרנומען מיט קאָרעספּאָנדענטען פֿון פֿערשידענע צייטונגען. אויבען די גאלערייע איז אָנגעשטויסען מיט מענשען פֿונ׳ם יודישען קווארטעל „ווייטשעפּעל“).

פּרעזידענט (קלינגט). לאָז מען אַריינפֿיהרען דאָס פֿאָרפֿאָלק (עס עפֿענט זיך די טיר און עס קומט אריין דאָס פֿאָרפֿאָלק. ציוניזם זעצט זיך אוועק אויף א ביינקיל בעזונדער אין קולטורא בעזונדער. אין זאל ווערד א גערידער. אויבען אויף דער גאלערייע פּאטשט מען בראוואָ.) מאַדאַם קולטוראַ! איהר און אייער מאַן ציוניזם האָט אונז אַראָבגעבראַכט היינט אַהער אויף דער אַסיפה, מיר זאָלען אויסהערען אייערע טענות און זאָגען אונזער משפט ווער ס׳איז גערעכט און ווער ס׳איז אומגערעכט. זאָגט, מיר הערען אייך.

קולטוראַ (שטעהט אויף, רעדט מיט א שענע, זעהר אנגענעהמענע שטימע). געעהרטער פּרעזידענט און געעהרטע פֿערזאַמלונג! דריי יאָהר זענען פֿערגאַנגען זינט מיר האָבען זיך דערקענט. איך מיט מיין געליבטען ציוניזם. דריי יאָהר זענען פֿערגאַנגען זינד מיר האָבען זיך געגעבען דאָס הייליגע וואָרט אייביג זיין צוזאַמען. דריי יאָהר זענען פֿערגאַנגען זינט מיר האָבען זיך באַהעפֿט דאָרטען, אין באַזעל, מיט דעם אייביגען בונד כדת משה וישראל. דריי יאָהר זענען פֿערגאַנגען, און נישט איך מיין געליבטער ווייסען פֿון אַ לעבען. איך האָב נאָך ניט אַראָבגעוואָרפֿען פֿון זיך דאָס ווייסע חופה־קלייד האָבען זיך שוין פֿרעמדע אַריינגעמישט צווישען אונז, האָבען אָנגעפֿיהרט אינטריגעס, רכילות׳ן צווישען מיר און מיין פֿיעלגעשעצטע שווינער־מוטער אמונה. זיי האָבען אויסגעטראַכט אויף מיר, אַז איך האָב קעגען איהר עפּיס אַ שלעכטע מחשבה, אַז איך טראָג ביי זיך אין האַרצען אַ פֿערבאָרגענע שנאה קעגען איהר, אַז איך וויל ביי איהר צונעמען איהר ווערטה, אַז איך וויל זי פֿערניכטען. זיי האָבען מיך גענומען אין די

דארפֿען זיי ווידער וועקען אין אונז דאָס געפֿיהל און די ליעבע צו דער נאַטור, ווי אין די אַמאָליגע צייטען. לאָזען אונזערע ימים טובים צוריק ארייַנטראָגען אין אונז דעם פֿרישען לעבעדיגען זין. לאָזען זיי אויפֿהערען צו זיין אַ צייט פֿון קינות און קלאָגען און לאָזען זיי וועקען אין אונז די געפֿיהלען פֿון פֿרייהייט און פֿרייד.

מ. קליינמאַן.

וואס טהוט מען?

I.

פֿון דעם תהום מיט צרות, וואָס האָבען אַרומגערינגעלט דעם רוסישען יודען די לעצטע 18 יאָהר, פֿון דעם „יודישען תהום", וואָס שטיקט טויזענדער מענשען פֿון אָרימען און מיטלען גראַד, האָט זיך נישט איין מאל געלאָזט הערען אַ יאמערענדע, פֿערצווייפֿעלטע פֿראַגע: „וואָס טהוט מען?" אלע מסחרים זענען געשלאָגען, די מלאכה איז געפֿאלען, פֿון דער שטאָדט טרייבט מען ארויס, און אין דאָרף לאָזט מען ניט אַריין, גימנאזיעס און אוניווערזיטעטען זענען כמעט פֿערמאַכט פֿאַר יודען — ס'איז ביטער און פֿינסטער, וואוהין מען טהוט זיך אַ קער. וואָס טהוט מען?" אָט די פֿראַגע איז ווי אַ שרעקבילד געשטאַנען פֿאַר דעם דערשלאָגענעם יודישען פֿאָלק אין שטעהט נאָך איצט און וואַרט אויף אַ ענטפֿער.

אויף דער פֿראַגע, ווי אזוי קען מען פֿערבעסערען די לאַגע? קען מען געבען איין קורצען ענטפֿער: פֿערגרעסערען דאס פֿערדיענסט און וועלוועלער מאַכען אַלע לעבענסבעדערפֿנישען. אויף דעם ערשטען טהייל פֿון אונזער ענטפֿער קענען מיר זיך איצט ניט אבשטעלען. אין דעם אַרטיקעל וועלען מיר זיך פֿערנעהמען נור מיט דעם צווייטען טהייל פֿון אונזער ענטפֿער: מיר וועלען זוכען און אנווייזען מיטלען, ווי אזוי וועלוועלער צו מאַכען אַלע אונזערע בעדערפֿנישען און אין איין וועגס זיך אַבערצייגען, וואָס פֿאַר גרויסע נוטצען דאס קען ברענגען דעם אָרימען טהייל פֿון אונזער פֿאָלק.

אלע מענשען קענען איינגעטהיילט ווערען אין דריי גרויסע טהיילען: 1) אויף פּראָדוצענטען, ד. ה. מענשען, וועלכע נעמען ביי דער נאַטור אלע איהרע כחות רויעהייט, בעאַרבייטען זיי און מאַכען זיי נוטצליך צום לעבען, ווי ערדאַרבייטער, בעל־מלאכית, פֿאַבריקאַרבייטער; 2) פֿערצעהרער, פֿערברויכער, ד. ה. מענשען, וועלכע פֿערנוטצען אלעס, וואָס דער פּראדוצענט ברענגט אַרויס אויף דער וועלט, און 3) פֿערמיטלער, ד. ה. סוחרים, מעקלער־ס, אַגענטען, סובאַגענטען, בכלל די אלע, וואָס שטעהען צווישען דעם פּראדוצענטען און דעם פֿערצעהרער. אזוי ווי אין יעדען לאַנד זענען די פּראדוצענטען — דאס רוב, קימט אויס אַז זיי זענען אַליין — דער גרעסטער טהייל פֿערצעהרער, נאר זיי בייטען זיך מיט זייערע פּראדוקטען. צום ביישפּיעל, דער שוסטער ברענגט ארויס שיך מעהר, ווי ער מיט זיין פֿאמיליע דאַרפֿען, דער בעקער — מעהר ברויט, ווי ער דאַרף, דערום גיט דער שוסטער אַוועק דעם בעקער די איבריגע שיך, און בעקומט דערפֿאַר ברויט. דאסזעלבע טהוט ער מיט דעם שניידער, קירזנער, מיט דעם וואַסערפֿיהרער א. ז. וו.

ווען עס זאָל אזוי פֿאָרקומען, ווי מיר האָבען איצט פֿאָרגעשטעלט, וואָלט אויף דער וועלט געוועזען אַ סך וועניגער צרות, ווי ס'איז דאָ. אין דער ווירקליכקייט קומט עס פֿאַר פֿיעל אַנדערש: קיין איין בויער, קיין איין בעל־מלאכה בעקומט ניט אַנדערע פּראדוקטען פּונקט אזוי פֿיעל, ווי ער אַרבייט אויס, ווייל אין יעדער מענשליכער געזעלשאַפֿט דאַרפֿען מיר אויך האָבען שופֿטים און דיינים, פּאליציי און בעאַמטע, וועלכע שיטצען דעם שוואכען, אַז דער שטאַרקער זאָל איהם ניט דריקען, דעם גערעכטען — אַז דער אומגערעכטער זאָל איהם ניט בעליידיגען. אויף דעם דאַרפֿען מיר האָבען חיל, וועלכער בעשיטצט אונז פֿון אַנדערע פֿעלקער, וואָס ווילען אונז טהון שלעכטס. אָט די אַלע מענשען מוז דאס אַרבייטענדע פֿאָלק אויסהאַלטען מיט עסען, טרינקען, קליידער און מיט אַלעם נייטהיגען. ווייטער געהען אַוועק פֿיעל אויסגעאַרבעטע פּראדוקטען אויף אויסצוהאַלטען די פֿערמיטלער וועלכע שטעהען צווישען דעם פּראדוצענטען און דעם פֿערצעהרער. זיי ברייגען ניט אַרויס אויף דער וועלט קיין שום ניטצליכע זאַך און האָבען דאָך אַלעס, וואָס איז

מיילער אַריין, אָנגערעדט אויף מיר וואָס אין דער קאָרט, געשריבען אויף מיר און אויף מיין שוועסטער פּאָליטיקא מסירות, פּאסקווילען... איך האָב מיך געפּריווט פֿערענטפֿערען, אויסווייזען אַז ס'איז שקר וכזב, נאָר איך זעה אַז עס העלפֿט ניט, האָב איך מיך ענטשלאָסען איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל איידער אַזאַ לעבען איז בעסער זיך צוגעהן, זיך שיידען מיט מיין געליבטען וועלכער האָט מיר בעשוואָרען מיט אַלעם הייליגען דאָרט אין באַזעל, אַז ער וועט מיר אייביג אייביג בלייבען געטריי און איבערגעבען, אַז ער וועט מיך קיין מאָל ניט פֿערלאָזען, אַז ער וועט מיך נעמען אויף די הענד און וועט מיך אַריבער טראָגען אַהין אין יענעם לאַנד וואו עס האָבען געלעבט אַמאָל גליקליך זיינע אבות, אַהין אינם הייליגען לאַנד פֿון ציון... פֿרעגט דעם געעהרטען דאָקטאָר הערצל. ער איז מיין עדות, ער איז דאָך געוועזן אונזער שדכן, ער האָט געהערט די אַלע זיסע ווערטער מיט די אַלע הייסע שבועות!... (קולטורא ווישט די אייגען און זאָל איז א גערי ער אויבען אויף ד״ר גאלערייע פּאַטשט מען בראַוואָ.)

דאָקטאָר הערצל (הויבט זיך אויף פֿינ'ם אָרט) אמת, איך קען עדות זאָגען, אַז אַלסדינג וואָס קולטורא זאָגט איז הייליג אמת. איך האָב אויסגעפֿיהרט דעם דאָזיגען שדוך צווישען ציוניזם און קולטורא. איך בין געוועזען דערביי בשעת זיי האָבען זיך גענעבען דאָס הייליגע וואָרט זיי זאָלען תמיד זיין צוזאַמען, אינאיינעם זיך בעזעצען אין ציון און זיך קיין מאָל ניט צעשיידען. איך האָב קיין מאָל נישט געהערט פֿון קולטורא אַ שלעכט וואָרט קעגען אמונה. (דאָקטאָר הערצל זעצט זיך אויף זיין אָרט אויבען אויף דער גאַלערייע פּאַטשט מען בראַוואָ).

קולטורא... נאָר איידער אַזאַ לעבען אין שטענדיגע אינטריגעס, אין שטענדיגע צרות און בזיונות, מיט איטליכען זיך אויסטענה'ען, פֿאַר איטליכען זיך פֿערענטפֿערען, איטליכען אָבגעבען דין וחשבון פֿון דעם וואָס איך מיין און וואָס איך טראַכט, איז גלייכער זיך צוגעהן, צוגעהן זיך אויף תמיד, זיך שיידען אויף אייביג, אויף אייביג! איך בעט מע זאָל מיך אויפֿבינדען, מע זאָל מיך בעפֿרייען: איך בעט גט, איך וויל גט! (אין זאַ־אַל: א גערידער, עס הערט זיך אַ געשריי: „קולטורא! הירד" אויבען אויף דער גאלערייע פּאַטשט מען בראַוואָ)

פּרעזידענט. הערר ציוניזם! וואָס האָט איהר דערויף צוזאָגען?

ציוניזם (מיט אַ ציטעריג קול און מיט גרויס התלהבות). געעהרטער פּרעזידענט און געעהרטע פֿערזאַמלונג! מיין פֿרוי קולטורא בעקלאָגט זיך אויף איהר מזל — זי איז נעביך זעהר גערעכט. איך שווער ביי אַלעם הייליגען, אַז זי איז גערעכט ווי גאָט אַליין; נאָר וואָס בין איך שולדיג? גלויבט מיר איך האָב דערפֿון נישט וועניגער יסורים, נישט ווינציגער שמערצען און בזיונות. עס איז ניטאָ דער טאָג איך זאָל זי ניט דאַרפֿען פֿערענטפֿערען פֿאַר מיין מוטער אמונה, וואָרום אַלע מאָל קומט מען צו איהר צוגעהן און מע דערצעהלט איהר מעשיות, אַז קולטורא מיט איהר שוועסטער פּאָליטיקא גראָבען זיך אונטער מיין אַלטע מוטער אמונה, וכדומה אַזעלכע נאַרישקייטען, אַלע מאָל איין אַנדער פּזמון און דערווייל איז צוגענומען געוואָרען ביי מיר דער שלום־בית, איך ווייס ניט פֿון קיין רוה, איך ווייס ניט פֿון קיין לעבען. וואָס זאָל איך טהון, פֿרעג איך אייך, ווי אזוי זאָל איך מיך נוהג זיין אַז זיי זענען מיר ביידע טהייער, ביידע איינגעבאַקען אין הארצען? איך האָב ליעב מיין אַלטע פֿרומע מוטער אמונה: איך האָב ליעב מיין יונגע, קלוגע טרייע פֿרוי קולטורא. מיינע בעסטע חלומות, מיין בעסטער ווינש איך זאָל זיי נעמען אַהין אין יענעם לאַנד, אין דעם הייליגען ציון, וואו איך וועל מיר לעבען פֿריי, זעלבסשטענדיג, וואו איך וועל מיך שעצען גליקליך. דער געעהרטער דאָקטאָר הערצל איז מיין עדות, אַז איך קען מיך אָהן קולטורא ניט בעגעהן ניט דאָ ניט דאָרטען... (ציוניזם קוקט אויף קולטורא מיט גרויס ל בשא־ש. אין זאל איז א געיידער. אויבען אויף דער גאַלעריע פּאַטשט מען בראַוואָ.)

דאָקטאָר הערצל (הויבט זיך אויף פֿונם אָרט). אמת, איך בין איין עדות אַז ציוניזם טראַכט שטענדיג וועגען קולטורא, קען זיך אָהן איהר נישט בעגעהן נישט דאָ אין גלות נישט דאָרט אין ציון. דאָס איז געוועזען ביי זיי דער ערשטער מדובר נאָך אין באַזעל אויפֿ'ן קנס'מאָל, בשעת תנאים שרייבען. (דאָקטאָר הערצל זעצט זיך אויף זיין אָרט. אויבען אויף ד״ר גאלערי'ע פּאַטשט מען בראַוואָ.)

ציוניזם. ... מיין ליעבע טייערע קולטור זאָגט, איך זאָל זי אויפֿבינדען, בעפֿרייען, זיך שיידען מיט איהר, געבען גט? זיך שיידען מיט קולטורא, דעמאָלט ווען איך קען מיך אָהן איהר נישט בעגעהן? זיך גט'ען מיט קולטורא, דעמאָלט ווען מיין גאַנצער אַרויסקוק איז אויף איהר הילף, דעמאָלט ווען מיין בעסטער אידעאַל איז אַראָבברייַנגען זי קיין ציון און דאָרטען בויען אונזער הויז, דאָרטען גרונדען אונזער גליק? לאָז מיין נאָמען ניט הייסען

נייטהיג צום לעבען און אָפּט מאל נאָך מעהר־ער, ווי דער פּראדוצענט אליין. אָט די אַלע קאָמיסיאָנערען, קאמי־וואיאזשערען און — דער עיקר — קרעמער לעגען זיך ווי אַ שווערע משא אויף די אַרבייטענדע, ווייל ניט קוקענדיג דערויף, וואָס זיי מאַכען ניט העכער דעם ווערט פֿון וואָס ס'ניט איז פֿאַר אַ זאַך, פֿערקויפֿען זיי אַלעס אַ סך טהייערער, ווי דער־פֿערצעהרער וואָלט עס געקויפֿט ביי'ם פּראדוצענט. אין ניו־יאָרק האָט מען אויסגערעכענט, אַז פֿאַבריקאַנטען פֿון טיטין פֿערדיענען $14\frac{1}{5}\%$ אויף יעדען רובעל, פֿון עסענוואַרג — $3\frac{43}{50}\%$, אין דער צייט ווען די קרעמער, וואָס פֿערקויפֿען די זאַכען, פֿערדיענען ניט ווייניגער פֿון 30 און אַ סך מאָל מעהרער, ווי הונדערט פּראָצענט. יעדער שווייצארישער אַרבייטער, וואָס פֿערדיענט אַ יאָהר 1000 פֿראַנק, גיט אויס אויף אלע זיינע נייטהיגע בעדערפֿנישען 700 פֿראַנק, און פֿון די 700 פֿאַלען 200 אריין צום קרעמער אין קעשענע און ס"ה 500 פֿראַנק בעטרעפֿט די סחורה אליין.[1])

אַצונד איז אַ שאלה: „וואָלט דען ניט אַ סך בעסער געוועזען, ווען דאָס גאַנצע געלד וואָס פֿאַלט אַריין צום קרעמער, זאָל בלייבען אין קעשענע פֿון דעם פֿערצעהרער? אויף וויפֿיעל גליקליכער וואָלט געוועזען דער אַרמאַן, ווען ער דאַרף ניט איבערצאָהלען אויף יעדע אַך, וואָס דערהאַלט איהם זיין קראַנקען, שוואַכען קערפּער און זיין עלענדע, פֿערמאַטערטע נשמה?" — יעדער פֿון אונזערע לעזער ווייסט גוט דעם טעם וואָס הייסט אַ יודישער דאָנערסטאָג, אַ סך פֿון זיי האָבען איהם אפשר אליין געפֿיהלט. וויפֿיעל צרות ליידעט איבער די אָרימע בעל־הבית'טע, אַז זי דערטאַפּט שוין די עטליכע גראָשען אויף שבת! אויסגעטרוקענט ווערט איהר מֹח, איידער זי שטעלט אויס, אַז ס'זאָל זיין אַ מעהל, אַ פֿלייש אַ פֿיש און נאָך אַנדערע זאַכען. אַודאי, ווען נעבען דער קבצנ'טע וואָלט ניט געדאַרפֿט לעבען דער קרעמער, וואָלט איהר אַ סך בעסער געוועזען, ווארום 20 אָדער 30 קאָפּיקעס ווען זי שפּאַרט איין איז דאָך אויך ביי איהר אַ קרן. ווי אַזוי־זשע טהוט מען דאָס?

דאָס מיטעל וועלוולער צו מאַכען אַלע בעדערפֿנישען אויף 20 אָדער 30 פּראָצענט איז גאַנץ פּראָסט. אין איינינע אייראָפּעאישע לענדער האָבען זיך די אַרבייטענדע צענויפֿגענומען און געמאַכט איינענע קראָמען, וואו עס געפֿינט זיך אַלערליי עסענוואַרג. דאָס ווערט געטהון אַזוי. אין בערלין, למשל, נעמען זיך צענויף 500 אָדער מעהר מענשען און רעדען זיך אָב, אַז אין דער צייט פֿון אַ יאָהר אָדער צוויי זאָל יעדער פֿון זיי אַריינטראָגען אַ ערך פֿון 5 אָדער 6 רובעל. אַז עס נעמט זיך צענויף צוויי אָדער דריי טויזענד רובעל, דינגען זיי אַ קראָם, צוויי אָדער דריי אָרענטליכע מענשען, וואָס פֿערשטעהען, ווי צו פֿיה־ען דאָס געשעפֿט, שרייבען אויס סחורה און עפֿענען די קראָם. אַלע מיטגליעדער קויפֿען איין אין דער קלייט, און דערום ווייסט זי, וויפֿיעל סחורה זי דאַרף האָבען און איז תמיד בעוואָרענט מיט לייזונג. אַז עס געהט אַוועק אַ געוויסע צייט, רעכענט מען אויס דאָס געשעפֿט, און וויפֿיעל ס'איז דאָ ריוח צוטהיילט מען עס צווישען די מיטגליעדער. נישט אומעטום צוטהיילט מען זיך אַזוי מיט'ן פֿערדיענסט. דאָס געוועגדט זיך אין דעם, ווי אַזוי די מיטגליעדער אַרבייטען אויס זייערע תקנות. צום ביישפּיל, איינינע נעמען אַרויס נור האַלב און די איבעריגע העלפֿט בלייבט איבער אויף צופֿערברייטען דאָס געשעפֿט; אַנדערע נעמען גאָר נישט אַרויס, נאָר זיי לאָזען דאָס גאַנצע פֿערדינסט און מאַכען דערפֿון אַ קאַסע, וועלכע שיטצט איהרע מיטגליעדער אין אַלערליי נויטהען. אָט די אלע קלייטען, וועלכע ווערען געגרינדעט דורך אַ גרופּע מענשען הייסען קאָנסום־קלייטען און די גרופּע מענשען — „קאָנסום־פֿעריין". איינינע קאָנסום־פֿעריינען זענען אין 20-30 יאהר געוואָר־ען אַזוי רייך, אַז זיי זענען אומשטאַנד אַרויסצוגעבען טויזענדער רובעל ווען איה־ע מיטגליעדער זענען אין אַ נויטה. אין מאַנטשעסטער (אין ענגלאַנד) האָבען אין 1893 יאהר עטליכע קאָנסום־פֿעריינען אַרויסגעגעבען 50.00 רובעל די קוילענגראַבער, וואָס זענען געבליבען אָהן אַרבייט. זיי וואָלטען געקענט אַרויסגעבען נאָך פֿיהל מעהר, ווייל זיי פֿאַ־מאָגען אייגענעם קאַפּיטאַל זעקס מיליאָן. אין בעלגיען האָבען אין 1893 און 1899 יאָהרען אַזוינע פֿעריינען אומזיסט געגעבען ברויט אַ סך אַרבייטער, וואָס זענען געבליבען אָהן אַרבייט. זיי וואָלטען געקאָנט אַרויסגעבען נאָך פֿיעל מעהר, ווייל זיי פֿערמאָגען אייגענעם קאַפּיטאַל 6 מיליאָנען אין בעלגיען האבען אין 1893 און 1899 יאָהר־ען אַזעלכע פֿעריינען אומזיסט געגעבען ברויט אַ סך אַרבייטער וואָס זענען געבליבען אָהן אַרבייט. אַזוי ווי אַל

[1]) אַלע ציפֿערן, וואָס בעגעגענען זיך אין דעם אַרטיקעל, האָבען מיר גענומען ביי וו. טאַטאַמיאַנץ, פֿון זיין ביכיל „מאַשטש קאָאָפּעראַציי".

ציוניזם, אויב איך וועל מיך שיידען מיט קולטוראַ! לאָז אָבגענומען ווערען מיין רעכטע האַנד אויב איך וועל מיך גט'ען מיט קולטורא!! (אין זאַל איז אַ געוירער. עס הערען זיך קולות: „ציוניזם! הידר!" אויבען אויף דער גאַלערייע פּאַטשט מען בראַוואָ.)

פּרעזידענט. אמונה, זייט זשע מוחל, וואָס האָט איהר צו זאָגען קעגען אייער שנור קולטוראַ?

אמונה. (טריט אַרויס פּאַזאָלי, שטעלט זיך אַוועק מיט אַ שטייענגען פּנים צום עולם, רעדט פֿעסט, געצעהלטע ווערטער.) בנים גדלתי ורוממתי — היינטיגע קינדער! זיי מיינען אַז נור זיי זענען קלוג, נור זיי פֿערשטעהען אַ סך, אַז נור זיי קענען די וועלט. זיי ווייסען ניט, זיי ווילען ניט וויסען, — אַז גלויבען — דאָס איז דער עיקר; זיי ווילען ניט וויסען, אַז אַלסדינג איז הבל, אַז אַלסדינג געהט איבער, נור דער גאָט אין הימעל — ער בלייבט תמיד, פֿון אייביג ביז אייביג. היינטיגע קינדער! זיי ווייסען צו פֿיעל, זיי פֿערלאַנגען צו פֿיעל, זיי לויפֿען, זיי שפּרינגען, זיי פֿליהען און פֿערדרעהען דעם קאָפּ אי זיך אי יענעם. זיי ווילען קיין ציון און גלויבען ניט אָן גאָט, אַז ער, נור ער אַליין, קען זיי ברענגען אַהין. וועלען אַליין איז ווינציג; מע בעדאַרף וועלען און גלויבען... קולטוראַ וויל איינפֿיהרען נייע מנהגים, וויל זיך אָבגעבען מיט בילדונג, זי פֿליהט אין הימעל אַריין. דאָס אייגענע איז געוועזען מיט מיין עלטערע שנור, מיט "השכלה"; געפֿלויגען געפֿלויגען, אַזוי ווייט ביז זי איז פֿערפֿלויגען גאָט ווייסט וואָהין... איך האָב מורא, אַז דאָס אייגענע זאָל זיך ניט אויסלאָזען מיט איהר אויך. איך האָב געהערט פֿון עהרליכע יודען, פֿון רבנים, אַז קולטוראַ וויל אַיינפֿיהרען אַ נייעם סדר אינ'ם חנוך, ערציהען קינדער אויף אַ נייעם שניט; זי וויל אויפֿפֿיהרען אַ ניי מין לעבען דאָרטען אינ'ם הייליגען לאַנד, וואָהין מיר האָפֿען צו געהן אַלע מיט'ן אויבערשטענס הילף; זי רעדט איין איהר יונגען מאַן ציוניזם, ער זאָל מיך פֿערלאָזען, אַוועק וואַרפֿען, פֿערגעסען, פֿערגעסען זיין אַלטע מוטער אמונה! (קולטורא הויבט זיך אויף פֿון איהר אָרט און חאַפּט זיך ביים האַרצען, אמונה רעדט ווייטער.) אמת, איך אַליין האָב דאָס פֿון איהר מויל ניט געהערט, נאָר עהרליכע יודען, אַזעלכע וואָס מען קען זיי גלויבען אויף נאמנות, האָבען מיר דערצעהלט, אַז קולטוראַ בויעט פּלאַנען, גראָבט זיך אונטער מיר, איך ווייס ניט פֿאַר וואָס... רבנים האָבען מיר געשריבען, אַז זי וויל, אַז ציוניזם זאָל מיך פֿערבייטען, מיך, זיין אַלטע מוטער אמונה, אויף קולטוראַ און אויף פּאָליטיקאַ... און ער פֿאָלגט זיי, וואָרום ציוניזם איז נאָך צו יונג ער זאָל האָבען זיין אייגענע מיינונג... אָ, היינטיגע קינדער! היינטיגע קינדער! (אין זאַל איז אַ גערידער. עס הערען זיך קולות: „אמונה! הידר." אויבען אויף דער גאַלעריע פּאַטשט מען בראַוואָ.)

פּרעזידענט. פֿריילין פּאָליטיקאַ! מע בעשולדיגט אייך, אַז איהר מיט אייער שוועסטער קולטוראַ פֿיהרט אַרויף אייער שוואָגער ציוניזם ער זאָל אַרויסטרעטען קעגען אמונה...

פּאָליטיקאַ. (רעדט פֿערשטעלט, דיפּלאָמאַטיש.) די וואָס בעשולדיגען מיך זענען נישט קיין קלוגע דיפּלאָמאַטען. די וואָס קענען מיך ווייסען אַז מיט אמונה קעהר איך מיך אָן אַ קליינער מחותן. פֿאַר וואָס רעדט נישט מיין שוועסטער קולטוראַ אויף איהר שווינגער־מוטער אמונה? פֿאַר וואָס דערצעהלט ניט מיין שוואָגער ציוניזם וואָס די אַדוואָקאַטען פֿון אמונה זאָגען אויף זיין שוועגערין פּאָליטיקאַ? אפשר מיינען זיי אַז ציוניזם קען זיך בעגעהן אין ציון אָהן מיר? אפשר מיינען די רבנים אַז איך פֿערשטעהע ניט זייער מיין? ווער ס'איז צו קלוג דער איז ווינציג קלוג, און ווער ס'איז ווינציג קלוג דער איז גענוג נאַריש...

פּרעזידענט. פֿריילין פּאָליטיקאַ! טאָמער וואָלט איהר גערעדט אַביסיל דייטליכער, ניט אַזוי פֿערשטעלט?

פּאָליטיקאַ. קיינער רעדט נישט בעסער ווי ער קען... (פּאָליטיקאַ געהט אויף איהר אָרט. דאָקטאָר הערצל קומט איהר אקעגען, טראָגט איהר אונטער דאָס בענקעל. אין זאַל ווערד אַ גערידער. אויבען אויף דער גאַלעריע פּאַטשט מען בראַוואָ.)

פּרעזידענט. ה. דאָקטאָר כהן, מיר בעטען אייך אַלס עקספּערט איהר זאָלט זאָגען אייער מיינונג וועגען דעם דאָזיגען פּאַרפֿאָלק, ציוניזם און קולטוראַ.

דאָקטאָר כהן. מיינע הערען! איהר האָט געהערט, אַז אונזער פֿיעלגעשעצטע אמונה זאָגט אַליין, אַז זי האָט פֿון קולטוראַ קיין שלעכטס נישט געהערט און נישט אַרויסגעזעהען. וואָס דען? עהרליכע יודען האָבען איהר דערצעהלט, רבנים האָבען איהר געשריבען. פֿון דעם זעהט איהר דאַכט זיך אַרויס, אַז דאָס איז נישט מעהר ווי אַ אינטריגע פֿון אונזערע פֿאַנאַטיקער. זיי געפֿעלט נישט "קולטוראַ". זיי האָבען מורא, טאָמער וועט זי איינפֿיהרען נייע מנהגים, נייע הדרים. וואָס קענען למשל חדרים שאַדטען

מיטגלידער זוכען זיך דירות נעבען די קאנסום-קלייטען, ווערט די ערד און אויך די וואהנונגען אין דער סביבה טהייער, דערום קויפען די פעריינען אייגענע ערד און בויען דארט אויס הייזער פאר די מיטגליעדער. א סך פעריינען גרונדען פון דעם פערדיענסט ביבליאטהעקען, דרוקען נישצליכע ביכער צום ביישפיעל, ראטשדייל'ער [1]) קאנסום-פעריין האט א ביבליאטהעק, וואו ס'געפינען זיך 18,000 ביכער. אלע ענגלישע קאנסום-פעריינען אינ-איינעם האבען אין 1896 יאהר אויסגעגעבען אויף בילדונג פאר זייערע מיטגליעדער 650,000 רובעל. פיוטא'ער (אשטאדט אין פראנקרייך) קאנסום-פעריין גיט אויס אלע יאהר אויף צדקה 2000 פראנק.

מיר רעכענען, אז די אלע פאקטען וואס מיר האבען געבראכט, זענען גענוג אויף צו איבערצייגען יעדען, וואס פאר א גרויסע טובה עס קענען ברענגען די רוסישע יודען אזוינע קאנסום-פעריינען. נאר חוץ דעם אלעמען, האבען די קאנסום-קלייטען נאך א מעלה: אלע פראדוקטען, וואס געפינען זיך אין זיי, זענען תמיד פריש און ריין, אין אנדערע קלייטען אבער — פיעל מאל געפאלשעוועט.

אין פראנקרייך האט מען זיך ניט לאנג דערוואוסט, אז בעקערס פערבאקען אין ברויט זענעכץ. האמבורגער פאליציי האט פובליצירט, אז פון 37 מאל, וואס זי האט געפריבט ברויט, האט זי 12 מאל געפונען אנדערע זאכען, פערמישטע אין מעהל. חוץ דעם, האט זי קאנפיסצירט פוטער 331 מאל פון 2353, קאפע — 10 מאל פון 28, דארע קישקע 23 מאל פון 66 א.ז.וו. אין אנדערע לענדער פאלשעוועט מען נאך מעהר. צום ביישפיעל, אין עלזאס-לאטהרינגען האט מען אין 1894 יאהר געפונען געפאלשעוועטע מילך 67 פראצענט פון דער צאהל געפראבירטע, אין מאנהיים 41 פראצענט, אין דארמשטאדט — 41, אין שטוטגארט — 31, אין דיסעלדארף 23 פראצענט, אין היידעלבערג — 20 פראצענט, אין לייפציג — 11 פראצענט, אין וויען — 36, פראצענט, אין אמסטער-דאם 16 פראצענט א. ז. וו. און ווי אזוי זאלען קרעמער ניט פאלסיפי-צירען, אז איינער מוז קאנקורירען מיט דעם צווייטען, כדי אבצורייסען ביי איהם דעם קונה, אז אין האמבורג אליין איז דא 17,0000 קליינע קרעמער, ד. ה. אויף יעדע $8\frac{1}{2}$ פאמיליע קומט אויס א קלייט? די קאנסום-קלייט האט נישט קיין נויטה צו פאלסיפיצירען. זי האט איהרע געוויסע קונים, געוויסע פרייזען, און אויב זי מאכט אמאל עפיס א פעהלער, למשל, זי קויפט איין א מין סחורה טהייערער אביסל, זענען אלע מיטגליעדער מסכים איבערצוצאהלען אנראשען-צוויי ביי'ם פונט, אבי די קלייט זאל ניט באנקראטירען.

ו. בראנטמאן.

[1]) א שנאט אין ענגלאנד. דער פעריין איז געגרינדעט אין 1843 און האט ס"ה פערכאגט 280 ר. אין 1876 יאהר האט ער שוין געהאט 9000 מיטגליעדער, א קאפיטאל פון $2\frac{1}{2}$ מיליאן רוב' און 5 0000 רוב' פערדיענסט יעהרליך. (ענציקל. ווערטערב. פ. פאוולענקי).

פאליטישע איבערזיכט.

די אויסזיכטען אויף א ניכען שלום אין חינא זענען ווידער קלע-נער געווארען. דער רוסישער פארשלאג, וועלכער וואלט געקענט גיך מאכען א סוף פון דעם בלוט פערגיסען איז אבער ניט פון אלע מלוכות אנגענומען געווארען און האט דערום פערלארען זיין בעדייטונג. דייטש-לאנד האט ווייניג חשק אוועקצוגעהן פון חינא מיט ליידיגע הענד און בעמיהט זיך צו שטעלען די לאגע אין חינא אויפ'ן שפיץ מעסער, כדי לייכטער צו לאזען דארט דעם חיל און כדי ווייטער צו פערלייגערען די מלחמה, פאר וועלכע, ווי עס האט זיך ארויסגעוויזען ביז איצט, איז ניטא אין גאנצען וואס מורא צו האבען. דייטשלאנד האט פארגעשלאגען די מלוכות, אז איידער מען וועט נאך אנהויבען צו רעדען וועגען שלום, זאל מען קודם כל ארויספאדערען פון דער חינעזישער רעגירונג, דאס זי זאל ארויסגעבען אלע הויכע בעאמטע, וואס זענען שולדיג אין די רציחות נע-גען די פרעמדע. שטרענג בעשטראפענדיג די שולדיגע, וועלען די איי-ראפעער אריינאגען אויף אייביגע צייטען אין די חינעזער א שרעקען פאר דעם אייראפעאישען נאמען, און די חינעזער וועלען דורך דעם אנוועד-רען דעם חשק נאך אמאל צו רודפ'ען די אויסלענדער אין זייער לאנד.

ווי עס איז אבער בעקאנט זענען די רציחות פון דעם גרויסען קולאק געפיהרט און געשטיצט געווארען ניט נור פון גלאט הויכע בעאמטע, נאר

צו אמונה? לאזען זאגען די רבנים, וואס איז בעסער — נייע חדרים מיט נייע מנהגים, צי נאר אהן חדרים? צי אפשר איז גלייכער, אז יודישע קינ-דער זאלען ארומגעהן בטל, אדער זיי זאלען לערנען אלסדינג אחוץ יודיש אזוי אז זיי זאלען נאר נישט וויסען אפילו אז זיי זענען יודען?... (אויבען אויף דער גאלעריע פאטשט מען בראווא)

פרעזידענט. ה' דאקטאר ווייצמאן! אלס עקספערט פרעגען מיר אייך, ווי איז אייער מיינונג וועגען ציוניזם און קולטורא?

דאקטאר ווייצמאן. אונזערע רבנים נעמען זיך אן דער קריוודע פון אמונה, — פאר וואס האבען זיי ניט אין זינען קיין נייטיגערע זאכען? זיי האבען מורא פאר נייע חדרים, — לאזען זיי אכטונג געבען אויף די אלטע חדרים, אויף די תלמוד תורה'ס, לאזען זיי איינפיהרען חברה ש"ס, חברה משניות... אונזערע עהרליכע יודען זאגען, אז זיי ווילען שלום, און פון דרך שלום וועגען ווילען זיי אז ציוניזם זאל זיך גט'ען מיט קולטורא? א שענער שלום! מיר אלע ווילען אדרבה אז ציוניזם, קולטורא און פאליטיקא און אמונה זאלען זיין צוזאמען, זיך קיין מאל ניט שיידען. עס וועט זיין א בזיון פאר לייטען און א שאנדע פאר אונז אלעמען, אויב מיר וועלען דערלאזען אזא אונרעכט! (אויבען אויף דער גאלעריע פאטשט מען בראווא.)

פרעזידענט. ה' דאקטאר מאצקין! אייער מיינונג וועגען ציוניזם און קולטורא?

דאקטאר ל. מאצקין. מיר איז א חדוש אט דאס גאנצע בוררות. ווער האט זיך צו מישען צווישען קולטורא, פאליטיקא, ציוניזם און אמונה? ציוניזם איז זיך פריי צו טהון ווי ער פערשטעהט. קולטורא האט אין זינען זיך נישט אמונה. פאליטיקא האט אין זינען זיך נישט קול-טורא. אמונה לאזט צוריה. זארגט זיך בעסער פאר אונזער פאלק, פאר אונזער נאציאנאליזם! (אויף דער גאלעריע פאטשט מע בראווא.)

פרעזידענט. ה' דאקטאר אווינאוויצקי! אייער מיינונג?

דאקטאר אווינאוויצקי. נאך מיין מיינונג קומט אויס, אז ס'איז איבע-ריג דער גאנצער ליארם מיט'ן געפולדער וואס דא טהוט זיך איבער קול-טורא. אומזיסט איז די מורא פון אונזערע רבנים. מע שמועסט וועגען נייע מנהגים, נייע חדרים, נייע תלמוד תורה'ס, וואס קולטורא וויל איינפיהרען — צופיעל ארבייט פאר איהר. איך ווייס ניט, אויב ציוניזם איז נאך גאר אומ-שטאנד איבער צו טראגען אויף זיך אזא טארעראם מיט אזוי פיעל הוצאות. (אויבען אויף דער גאלעריע פאטשט מען בראווא.)

דאקטאר הערצל. העררר פרעזידענט! איך וואלט בעטען מע זאל אויפמערקזאם מאכען דאס פובליקום מע זאל ווינציגער פאטשען בראווא און מעהר הארכען וואס מע רעדט. (אויבען אויף דער גאלעריע פאטשט מען בראווא)

פרעזידענט. הער פראקוראר! דאס ווארט איז אייערס.

הרב רייניס. רבותי! אינ'ם נאמען פון אלע מיינע חברים, די רבנים פון דער גאנצער וועלט, טריט איך ארויס מיט א פראטעסט קעגען האשה החשובה מרת קולטורא, און איך זאג בפירוש אז עס געפעלט מיר ניט דער שדוך. ציוניזם מיט קולטורא זענען ניט קיין פאר. מיר ווייסען פאר געוויס, אז זי האט אין זיך פרייע, צו פרייע געדאנקען מיט פערבארגענע פלאנען קעגען איהר שוועגער האשה הצנועה מרת אמונה, מיר ווייסען פאר געוויס, אז הבתולה מרת פאליטיקא וויל עפיס אויפקלערען א נייעס... איבער קול-טורא זאל ליידען אונזער אמונה? איבער פאליטיקא זאל אנגעריהרט ווערען דער כבוד פון אונזער תורה? — דאס וועלען מיר ניט דערלאזען בשום אופן ואופן! ציוניזם איז א גאנץ לייטישער יונגער מאנטשיק, מיר האבען צו איהם גאר נישט נ"ט; אדרבה, מיר זענען איהם די בעסטע גוטע פריינד... מיינט נישט, אז מיר זענען שוין אזעלכע פאנאטיקער וואס פערשטעהען גאר ניט. מיר ווייסען אויך ברוך השם וואס אינ'ם "מורה נבוכים" שטעהט גע-שריבען. מיר האבען אויך געזעהען דעם "כוזרי" וכדומה אזעלכע "חקירה ספרים". נאר מיר האבען מורא פאר קולטורא זי זאל ניט פערקריכען צו ווייט. אונז געפעלט ניט דאס וואס זי איז צו פיעל אויסגעבונדען מיט דער גאנצער משפחה פון ציוניזם, מיט אלע ציוניסטען. אונז געפעלט נישט וואס די יונגע לייט, משכילים, סטודענטען שטעהען פאר איהר שטאל און אייזען... פאר וואס שטעלט זיך קיינער ניט איין פאר אמונה? מיר האבען נישט צו ציוניזם און צו די ציוניסטען גאר ניט; נאר אונז געפעלט ניט וואס ער איז א מחותן מיט פאליטיקא... מיר ווילען, אז יודען זאלען זיין יודען. לאזען זיי זיך זיין ציוניסטען, נאר אהן קולטורא, אהן פאליטיקא. לאזען אונזערע קינ-דער לערנען אין חדר ווי זיי האבען געלערנט ביז אהער. וואס דארפען מיר נייע מנהגים? מיר ווילען נישט קיין קולטורא! (אין זאל איז א גערודער, עס

דורך די קייזערינע און דערהויפּט דורך דעם פּרינץ טואַן. דער כבוד פֿון לאַנד, ווי געפֿעהליך די לאַגע זאָל ניט זיין, קען בשום אופֿן ניט דערלאָזען אַז די רעגירונג זאָל אַרויסגעבען אַ פֿרעמדעם בית־דין די מיטגליעדער פֿון דער קייזערליכער פֿאַמיליע. דער דייטשער פּראָיעקט קען דערום זעהר געפֿעהליך ווערען און קען פֿיהרען דערצו אַז די מלחמה וועט ווייטער אויף לאַנג פֿערצויגען ווערען. דערווייל איז נאָך ניט בעקאַנט דער ענטפֿער פֿון די גרויסע אייראָפּעאישע מלוכות. די פֿעראייניגטע שטאַטען פֿון אַמעריקאַ האָבען דעם דייטשען פּראָיעקט ניט אָנגענומען. זיי לענען פֿאָר אַז די רעדע וועגען שטראָף זאָל זיין דער לעצטער פּונקט אין די פּראַגען וועגען שלום, און אַז די שטראָף זאָל איבערגעגעבען ווערען דער חינעזישער רעגירונג, ווייל דאָס אַליין איז נור אים שטאַנד צו הויבען די אַכטונג צו דער רעגירונג, און די אַכטונג צו דער רעגירונג מוז געהויבען ווערען, כדי זי זאָל קענען אויך אויף ווייטער האַלטען די אָרדענונג אין לאַנד.

אין חינא האָט מען דערווייל דעם פּרינץ טואַן געגעבען נאָך אַ גרעסערע שטעלע, און דערמיט האָט די רעגירונג געוויזען ווי אונמעגליך עס איז דער פֿערלאַנג פֿון דייטשלאַנד. מיט דעם האָט אויך חינא געוויזען ווי וועניג זי איז אָנגעלערנט פֿון די מפּלות, וואָס זי האָט געהאַט, און ווי איהר שׂנאה צו די פֿרעמדע איז דורך די מלחמה נאָך שטאַרקער געוואָרען. אויך אין דרום חינא רודפ'ען די חינעזער נאָך ווייטער די קריסטליכע איינוואָהנער און די פֿרעמדע אונטערטהאַנען, — און דאָס זענען אַלץ שלעכטע סימנים פֿאַר די קומענדיגע צייט.

גראַף וואַלדערזעע, דער פֿעלדמאַרשאַל און קאָמאַנדיר פֿון דעם גאַנצען פֿעראייניגטען חיל איז שוין אָנגעקומען קיין חינא. מיט אַ פּאָר וואָכען פֿריהער האָט מען געלאַכט פֿון זיין פֿאָהרען, מען האָט גערעכענט אַז ביז זיין קומען וועט שוין דער אייראָפּעאישער חיל זיך אומקעהרען אַהיים. די אונייניגקייט פֿון די אייראָפּעאישע רעגירונגען האָט אָבער געבראַכט דערצו, אַז זיין שליחות וועט ניט זיין אומזיסט. אַ דייטשער פּאָליטיקער האָט געלאַכט פֿון דעם גרויסען פּאַראַד, וואָס מען מאַכט פֿאַר גראַף וואַלדערזעען נאָך איידער ער האָט אַרויסגעוויזען זיינע נצחונות און האָט איהם דערום אָנגערופֿען "דער העלד אויף קרעדיט", איצט איז די צייט, ווען דער גראַף דאַרף זיין טאַלאַנט אַרויסווייזען. דאָס וועט אָבער ניט שווער זיין, ווייל דער חינעזישער חיל שטעהט פֿיעל נידריגער פֿאַר דעם אייראָפּעאישען, ער איז אַסך ערגער אויסגעמיסטערט און ער האָט פֿיעל ערגערע געוועהר.

איין אַנדער אייראָפּעאישער "העלד", דער ענגלישער גענעראַל ראָבערטס האָלט שוין ביים סוף פֿון זיין שליחות און קעהרט זיך אין גיכען צוריק קיין ענגלאַנד. דער פּראָטעסט פֿון די טראַנסוואַלער האָט נור געמאַכט איין רושם אויף אַ ווייל. די פּאָליטישע וועלט איז געבליבען קאַלט. די ליעבע און דאָס מיטגעפֿיהל צו די בוערען איז אין גאַנצען איינגעשטילט געוואָרען, און דאָ זעהען מיר אויך נאָך אַמאָל ווי טיף אומגליקליך איז דאָס פֿאָלק, ווען עס קען זיך אַליין ניט העלפֿען אין לענט אַוועק איהר לעצטע האָפֿנונג אויף די גוטסקייט און באַרמהערציגקייט פֿון אַנדערע.

די לעצטע רעסטען פֿון דעם בוערישען חיל לויפֿען אין דאָס פּאָרטוגיזישע לאַנד, וואָס ליגט ביי דער טראַנסוואַלער גרענעץ. דאָרט גיבען זיי אַוועק זייער געוועהר די פּאָרטוגיזען און ראַטעווען זיך דערמיט פֿון דער ענגלישער האַנד. איבער די פּאָרטוגיזישע גרענעץ זענען שוין אַריבער ביז 10, 00 בוערען, פֿיעל פֿון זיי פֿאָהרען דורך דעם פּאָרט לאָרענצאָמאַרקעז קיין אייראָפּאַ און אַמעריקאַ.

ענגלאַנד וויל אויסנוצען די צייט, ווען דאָס פֿאָלק איז שכּור פֿון פֿרייד איבער דעם נצחון, אום איצט צו פֿערשטאַרקען די רעגירונג און דעם חיל. די ענגלישע קעניגין האָט פֿונאַנדערגעלאָזען דעם פּאַרלאַמענט און בעשטימט די וואַהלען אויף אַ נייעם פּאַרלאַמענט, האָטש די צייט פֿון דעם איצטיגען פּאַרלאַמענט איז נאָך ניט אויסגעגאַנגען. עס ווערט ערקלערט אַז אַזוי ווי די מלחמה האָט זיך שוין געענדיגט אַזוי גליקליך און אַזוי ווי עס זענען איינגענומען געוואָרען צוויי גרויסע לענדער, איז נייטהיג אַז דאָס פֿאָלק זאָל דורך דעם פּאַרלאַמענט אויסדריקען איצט זיין בענעהמען זיך צו דעם וויכטיגען פֿאַקט.

לאָזען זיך הערען קולות: „מיר ווילען ניט קיין קולטורא! זנאַט נע זנאַיעס, קולטורעס נע זשעלאיעם!" איבען אויף דער גאַלערייע פּאַטשט מען בראַוואָ)

פּרעזידענט. הרב ראַבינאָוויטש! וואָס האָט איהר דערויף צו ענטפֿערען?

הרב ראַבינאָוויטש. (געלאַסען.) ס'איז אַ מדרש פּליאה אויף מיין חבר הרב רייניס און אויף אַלע איבריגע רבנים. מה רעש — וואָס איז דאָ דער גוואַלד? פֿון וואַנען נעמט זיך דער ליאַרם? ווער איז דאָס דער נביא וואָס טרעפֿט וואָס ביי יענעם אין הארצען טהוט זיך? ווער איז דאָס דער יודע מחשבות, וואָס ווייסט יענעמס פֿערבאָרגענע געדאַנקען? קולטוראַ האָט איהר פּראָגראַם ניט איין מאָל אַרויסגעזאָגט גאַנץ אָפֿענטליך, אָהן אויבער הסברות אָהן אָבשניצליך, אָהן אויבערקעפּליך. קולטוראַ וויל אַז די פֿ ר ו מ ע זאָלען זיין אַ ב י ס י ל ק ל י ג ע ר און די ק ל ו ג ע זאָלען ווערען אַ ב י ס י ל פֿ ר י מ ע ר... וואָס קומט איהר דערפֿאַר? עס איז דאָך אַ חדוש נפֿלא! סטייטש, יודען וואָס רעכענען זיך פֿאַר אַ קולטורנע פֿאָלק נאָך פֿון קדמונים, פֿון פֿאַרצייטען, זאָלען זיי זיין קעגען קולטוראַ?... דער געפּולדער פֿון די רבנים מיט זייערע פּראָטעסטען קעגען קולטוראַ דערמאַנט מיר אין דער צייט פֿון השכּלה. אין יענער צייט זענען אויך אַרויסגעטרעטען אונזערע פֿרומע, עהרליכע יודען אין מלחמה מיט די שאַרפֿסטע כלי־זיין. מע דערצעהלט, אַז איינער, זעהר אַ פֿרומער יוד אַ מלמד, האָט זיך מוסר נפש געווען און האָט פֿערברענט גאַנץ תנ"ך מיט'ן באור פֿון משה מענדעלזאָהן.

— "גאָט איז מיט אייך, וואָס טהוט איהר דאָס?" האָט מען איהם געפֿרעגט.

— ווי אַזוי זאָל מען איהם ניט ברענען? — האָט דער פֿרומער מלמד געענטפֿערט און האָט אויפֿגעעפֿענט אַ חומש מיט'ן באור — נאָט זעהט, ווי אַזוי דער באור פֿאַרטייטשט אַ פּסוק: בראשית — שמד זיך, ברא — שמד זיך, את השמים — שמד זיך, ואת הארץ — שמד זיך... איבער'ן באור האָט מען געברענט די תורה; זעהט נור, אַז איבער קולטוראַ זאָל מען ניט פֿערברענען דעם ציוניזם!... (אין זאַל איז אַ גרויס גערידער. עס הערען זיך פֿערשידענע קולות: „ציוניזם! אמונה! קולטורא! הידר!" אויבען אויף דער גאַלערייע פּאַטשט מען בראַוואָ אָהן אַ שיעור.)

פּרעזידענט. הערר סאָקאָלאָוו! דאָס לעצטע וואָרט איז אייערס.

סאָקאָלאָוו. הערט פּרעזידענט און געעהרטע פֿערזאַמלונג! מיט אַ יאָהר דריי צוריק איז געשלאָסען געוואָרען אַ זעלטענע פּאַרטי, איין אויסגעצייכענטער שדוך צווישען ציוניזם און קולטוראַ. איך מיין, אַז קיין גלייכערער שדוך דערפֿון איז נאָך ניט געשלאָסען געוואָרען קיין מאָל. קוקט אייך נור צו אַקוראַט: ער — אַ יונגערמאַן, אַ משׂכּיל, מיט הויכע ליכטיגע געדאַנקען, מיט אַ רייכע פֿאַנטאַזיע, מיט ברייטע שענע פּלאַנען, און זי — אַ יונגע אַ צערטליכע פֿרוי, אַ הויך געבילדעטע, זעהר אַ קלוגע, מיט אַ סך קענטעניש און מיט אַ סך מעלות און מדות טובות. ער ציהט זיך, רייסט זיך אַהין, אינם הייליגען לאַנד פֿון זיינע עלטערען; ער וויל זיך בעזעצען דאָרטען, בעאַרבייטען די ערד, לעבען אַ ניי אַרט לעבען; זי העלפֿט איהם זיך צוגרייטען צו דער דאָזיגער ווייטער נסיעה, לערענט איהם דעם מאַרשרוט, די געאָגראַפֿיע פֿונם לאַנד, ער זאָל ניט זיין בלינד, ער זאָל ניט בלאָנדזען אין דער פֿינסטער. זי לערענט מיט איהם די שפּראַך פֿונ'ם הייליגען לאַנד, ער זאָל ניט זיין שטום און זיך קענען אויסטענה'ען מיט אַלע זיינע ווייטע און נאָהענטע ברידער. זי לערענט מיט איהם פֿערשידענע מלאָכות, ער זאָל קענען אַרבייטען אַליין, ניט אָנקומען צו יענעמס הילף. זי דערצעהלט איהם די געשיכטע פֿון זיינע עלטערען און פֿון זיין לאַנד, בכדי ער זאָל ליעב האָבען זיין פֿאָלק. זי לערענט איהם געדולד ער זאָל וועלען און קענען וואַרטען ביז ער וועט זיין ציעל דערגרייכען. זי דערצעהלט איהם ווי אַזוי ער זאָל זיך פֿיהרען היגיעניש, ריין, ציכטיג, בכדי ער זאָל תּמיד זיין געזונד און פֿריש, — מיט איינעם וואָרט קולטוראַ טהיילט זיך מיט איהם מיט אַלסדינג וואָס זי קען און וויים, זי איז איהם אַ טרייסט אָט דאָ אין דעם עלענד און אַ הילף אָט דאָרט, אין יענעם לאַנד, וואָס קוקט אויף איהם אַרויס שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר! נו, פֿרעג איך אייך, קען דען זיין נאָך אַ גלייכערער זווג דערפֿון, אַ שענער אַ פֿיינער פּאַריל פֿון דעם? נאָר אַזאַ חכם אַ דיפּלאָמאַט ווי אונזער פֿיעל געשעצטער דאָקטאָר הערצל קען פּאַלען אויף אַזאַ גלייכע זאַך; נאָר אַזאַ בריה אַשׂדכן קען אויספֿיהרען אַזאַ שדוך! (אין זאַל הערט זיך אַ געשריי „הערצל! הידד!" אויבען אויף דער גאַלערייע פּאַטשט מען בראַוואָ) ..אונזער טאַלאַנטפֿאָלער שדכן הערצל האָט פֿערשטאַנען, אַז קולטוראַ איז נוצליך פֿאַר ציוניזם דאָ אין גלות, און נאָך מעהר נייטהיג דאָרט אין ציון. אונזער טאַלאַנטפֿאָלער שדכן האָט פֿערשטאַנען, אַז ציוניזם אָהן קולטוראַ איז ווי אַ גוף אָהן אַ נשמה. ווי פֿיעל מיה, וויפֿיעל געזונד האָט איהם געקאָסט ביז ער האָט צענויפֿגעפֿיהרט דאָס דאָזיגע פּאָריל, אויסגעפֿיהרט דעם דאָזיגען שדוך! וויפֿיעל צרות און יסורים האָט ער איבערגעטראָגען ביז ער האָט דערלעבט צו זעהען חתן — כּלה אונטער דער חופּה! און ווי שווער און ביטער איז איהם צו הערען אָט דאָ, פֿאַר דער גאַנצער וועלט, אַז מע שמיעסט גאָר וועגען צעשיידען זיך, וועגען

צוליעב די קומענדיגע וואהלען ווערט שוין אין ענגלאַנד פיעל אַגיטירט. אין ענגלאַנד זענען פון לאַנג אָן צוויי פּאַרטייען, וועלכען געהערט די פיהרענדע ראָליע אין דער פּאָליטיק. די קאָנסערוואטיווע און די ליבעראַלע. אין דער שפּיץ פון דער קאנסערוואַטיווער פּארטיי איז לאַנג געשטאַנען לאָרד ביקאנספילד; דער פיהרער פון דער ליבעראַלער פּאַרטיי איז געווען אַ לאַנגע צייט נאָך אַנאַנד גלאַדסטאָן. מיט די נעמען פון די ביידע פיהרער איז פעסט געקניפּט די געשיכטע פון ענגלאַנד אין די לעצטע 30 יאָהר. זייער ראָליע אין פּאַרלאַמענט האָט זיך פיעל מאָל געביטען און מיט דעם צוזאַמען פלעגט זיך בייטען דאָס ענגלישע מיניסטעריום. פלעגט מְנַצֵחַ זיין די קאנסערוואַטיווע פּאַרטיי פלעגט ביקאנספילד ווערען דער פּרעזידענט פון מיניסטעריום און דער פיהרער פון דער ענגלישער פּאָליטיק, פלעגט גובר זיין די ליבעראַלע פּאַרטיי פלעגט גלאַדסטאָן קומען אויף זיין אָרט.

איצט זענען זיי ביידע שוין טויט, און איבער זיי, די שׂוֹנְאִים אין לעבען, רוהט איצט דער פרידען פון טויט, זייערע ביידענס! סטאַטועס שטעהען איינע נעבען דער אַנדערער אין פּאַרלאַמענט, און דאָס ענגלישע פאָלק בוינט זיך איצט מיט גלייכער אַכטונג פאַר די ביידענס נעמען. דאָס היינטיגע ענגלאַנד האָט ניט אַזוינע גלענצענדע פּאָליטיקער. דער פיהרער פון דער קאָנסערוואַטיווער פּאַרטיי איז איצט סאַליסבערי, דער פּרעזעס פון מיניסטעריום; דער פיהרער פון די ליבעראַלען איז לאָרד ראָזבערי. ביידע האָבען זיך איצט געווענדעט מיט צירקולאַר־ען צום פאָלק. סאַליסבערי פערלאַנגט אַז דאָס פאָלק זאָל אויסקלייבען נור אַזוינע מענשען, וועלכע אונטערשטיצען די פּאָליטיק פון דער רעגירונג. דער איצטיגער פּאַרלאַמענט, זאָגט ער, דאַרף דורך אַ גרויסען רוב פון דֵעוֹת בעקרעפטיגען דעם בעשלוס פון דער רעגירונג צוצונעהמען טראַנסוואַל און אָראַניען, כדי צוצונעהמען ביי די בויערען יעדען שטראַהל פון האָפנונג אויף אַ פערענדערונג; ער פערלאַנגט אויך ווייטער אַז דער פּאַרלאַמענט זאָל זיך פערנעהמען מיט דער פראַגע ווי אויסצובעסערן דעם ענגלישען היל.

לאָרד ראָזבערי קריטיקירט זעהר שטאַרק די רעגירונג, וואָס האָט אָנגעהויבען די מלחמה מיט די בויערען, ער קריטיקירט אויך די אופנים, ווי די מלחמה איז געפיהרט געוואָרען, ווייל צוליעב די שלעכטע אָרדענונגען אין היל האָט די מלחמה אָבגעדויערט אַזוי לאַנג און אָבגעקאָסט ענגלאַנד אַזוי פיעל מענשען און געלד. אָבער אויך לאָרד ראָזבערי קען ביי זיך אַזוי ווייט ניט פועל'ען, אָבצוגעבען זיין שטימע פאַר די זעלבסטשטענדיגקייט פון די ביידע רעפּובליקען, אויך ער איז דערפאַר אַז זיי דאַרפען צוגענומען ווערען, נאָר ער פערלאַנגט גרעסערע רעכטע פאַר זיי און אַ בעסערע בעהאַנדלונג.

ביז איצט האָט דאָס מיניסטעריום פון סאַליסבערי געהאַט אַ רוב דעות פון 130, איצט נאָך די וואַהלען וועט זי נאָך געוויס קריגען אַ פיעל גרעסערע מעהרהייט. דאָס פאָלק איז צו פערשכורט פון נצחון און די שוואַכע שטימע פון ראָזבערי וועט קיין גרויסען אָבקלאַנג ניט געפינען. דער נייער פּאַרלאַמענט וועט דעם פערלאַנג פון דער רעגירונג ערפילען. דורך די קרעפטיגע בעשטעטיגונג פון פּאַרלאַמענט, וועלען די פרעמדע מלוכות אין גאַנצען פערלירען דעם חשק צו זאָגען אפילו אַ גוט וואָרט פאַר די בויערען. דער נייער פּאַרלאַמענט וועט געוויס אויך זוכען מיטלען ווי צו פערשטאַרקען דעם היל, כדי גלייך צו שטעלען דעם ענגלישען היל מיט די חילות פון אַנדערע מלוכות.

פיעל זאָרגט פאַר איהר היל פראַנקרייך, דער היל איז איהר שטאָלץ און איהר טרייסט. גליקליך האָט זיך דערום געפיהלט דאָס פראַנצויזישע פאָלק, בעת די לעצטע גרויסע פראַנצויזישע מאַנעווערס, אויף וועלכע עס זענען געווען די פערטרעטער פון די פרעמדע מלוכות. אַלע האָבען געפונען דעם פראַנצויזישען היל אין דער בעסטער און שענסטער אָרדנונג. דער פּרעזידענט לובע האָט געהאַלטען אַ רעדע איבער די ליעבע פון דעם פראַנצויזישען פאָלק צו זיין חיל. די גענעראַלען האָבען געדאַנקט און געזאָגט אַז דאָס פאָלק קען זיך רוהיג פערלאָזען אויף זיין היל. גאַנץ פראַנקרייך האָט אויפגעלעבט פון שמחה און דאָס זעלבע פאָלק, וואָס האָט מיט אַ יאָהר צוריק געשפּיגען אויף דעם פּרעזידענטען און בעליידיגט זיין נאָמען, שרייט איצט אומעטום: עס לעבע לובע!

גט! שענע דבורים! נאַרישע בלבולים! פוסטע פּרעטענזיעס! פאַלשע תירוצים: אמונה! פּאָליטיקאַ! וואָס קער זיך אָן קולטורא מיט אמונה און אמונה מיט פּאָליטיקאַ? איהר האָט היינט אַליין געהערט פון אמונה, אַז זי האָט אייגענטליך גאַר ניט קעגען קולטורא; נאָר מע קומט און מע דערצעהלט איהר און מע זאָגט איהר. . . ווער קומט? ווער דערצעהלט? ווער זאָגט? "עהרליכע" יודען, רבנים. הוי האומרים — וועה איז די וואָס זאָגען לרע טוב — אויף שלעכטס גוט, ולטוב רע — און אויף גוטס שלעכט! וועה איז צו אונזערע רבנים די פאַנאַטיקער, אָבסקוראַנטען, שאָווינסטען, אָבסטרוקציאָניסטען, צבוע'קעס, אינטריגאַנטען, די זשאַנדאַרמעריע פונ'ם רבונו של עולם... (אין זאַל ווערד אַ נערידער; עס הערען זיך פּראָטעסטען קעגען דעם רעדנער מיט געשרייען: „זנאַט נע זנאַיעם, קולטורס נע זשאַלאַיעם!" אויבען אויף דער גאַלעריע פּאַטשט מען בראַוואָ.)

פּרעזידענט. (קלינגט) הערר סאָקאָלאָוו! מיר האָבען אייך געגעבען דאָס רעכט אַרויסצוזאָגען אייער מיינונג, קענט איהר אַלס אַדוואָקאַט פערענטפערען קולטורא, אָבער מיר בעטען אייך איהר זאָלט זיין אַביסיל איינגעהאַלטענער אין דער שפּראַך און ניט מאַריך זיין. (אויבען אויף דער גאַלעריע פּאַטשט מען בראַוואָ.)

סאָקאָלאָוו. פּאַרדאָן! איך האָב נישט געמיינט חלילה אַ ל ע רבנים, איך האָב נור געמיינט די יעניגע פאַנאַטיקער, וואָס שעמען זיך ניט אַרויסטרעטען מיט שענדליכע מסירות קעגען קולטורא און מיט מאוסע פּאַסקווילען קעגען ציוניזם... דור הולך ודור בא — אַ דור געהט אונטער, אַ דור קומט אָן, והארץ לעולם עומדת — און די וועלט בלייבט אַ וועלט. נאָר וואָס האָבען מיר געהערט קולות: "זנאַט נע זנאַיעם, קולטורעס נע זשעלאַיעם!" ס'איז נישט קיין נייעס ביי אונז. אין חדש תחת השמש. פונקט די זעלבע קולות מיט די זעלבע געשרייען האָבען געהערט אונזערע עלטערען אין דער צייט פון השכלה: "זנאַט נע זנאַיעם, שקאָלעס נע זשעלאַיעם!" עס האָבען זיך געפונען דעמאָלט פינסטערע מענשען וואָס האָבען זיך דערשראָקען פאַר'ן ליכטיגקייט פון דער השכלה און האָבען אונטערגעהיצט דעם עולם, אַז דער עולם זאָל שרייען: מע באַדאַרף ניט קיין השכלה, וואָרום זי וועט ברייגען אַ'ין אומגליק, אַ מבול אויף דער וועלט. און דער עולם האָט געפאָלגט און האָט געשריגען אין איין קול: "זנאַט נע זנאַיעם, שקאָלעס נע זשעלאַיעם!" ווי געפעלט אייך דער געשריי? ווי קלינגען אייך די דאָזיגע קולות? זנאַט נע זנאַיעם, קולטורעס נע זשעלאַיעם?... נאָר אויב איהר מיינט, אַז דאָס איז אַ קול פונ'ם גאַנצען פאָלק, האָט איהר אַ טעות. דאָס זענען עטליכע געצעהלטע קולות פון עטליכע געצעהלטע פאַנאַטיקער, זשאַנדאַר... (ער פערכאַפּט זיך) אָט האָט איהר דאָ געהערט ווערטער פון אַ רב, נאָר אַנדערע ווערטער. אָט האָט איהר דאָ געהערט אַ מיינונג פון איין עהרליכען יודען, נאָר פון באמת איין ע ה ר ל י כ ע ן יודען, און איך בין נישט מסופק, אַז אַזוי מיינען אַלע קלוגע רבנים, אַז אַזוי טראַכטען אַלע ע ה ר ל י כ ע יודען. ברידער! ווער ס'איז געגען קולטורא, דער איז קעגען ציוניזם. און ווער ס'איז קעגען ציוניזם, דער איז קעגען אונז אַלעמען. . . עס וועט זיין אַ גרויסע עולה, אַז איבער עטליכע געצעהלטע אינטריגאַנטען זאָל מען וועלען צעשיידען די וואָס ליעבען זיך. הנאהבים והנעימים — די געליעבטע און די געטרייע, בחייהם ובמותם — ביי זייער לעבען און ביים טוידט לא נפרדו — זענען ניט צעשיידט! ס'איז כ'לעבען אַ חרפה אַ בזיון וואָס מע רעדט גאָר דערפון! לאָזט זיי צורוה! לאָזען זיי זיך עלטערען ציוניזם און קולטורא אין עושר און אין כבוד און לאָזען זיי דערלעבען אַ גוטען דור, אַ שענעם דור איין עהרליכען איין ניצליכען דור, ווי מיר ווינשען זיי און מיר האָפען פון זיי דאָרטען אין ציון — אָמן ואָמן. (אין זאַל איז אַ גרויס געריידער. עס הערען זיך געשרייען: „הידר! הידר!" אויבען אויף דער גאַלעריע פּאַטשט מען בראַוואָ אָהן אַ סוף. דער פּרעזידענט מיט די בוררים הייבען זיך אויף, געהען אוועק אין צווייטען חדר און אין עטליכע מינוט אַרום טראָגען זיי אַרויס פון דאָרטען דעם משפּט. עס ווערד שטיל.)

פּרעזידענט. (לייענט דעם פּסק.) אינ'ם נאָמען פונ'ם הייליגען רעיון וועלכער האָט אונז צוזאַמענגעקליבען אָט דאָ אויף דעם אָרט, האָבען מיר אויסגעהערט די טענות פון ביידע צדדים און האָבען געפונען, אַז... צווישען מאַן און ווייב בעדאַרף זיך קיינער ניט מישען. . . מיר רייסען איבער די זיטצונג אויף אַ האַלבע שעה און נאָכדעם געהען מיר אַריבער צום חשבון פון די אַקציעס פון אונזער קאָלאָניאַלבאַנק. (דער פּרעזידענט מיט די בוררים הויבען זיך אויף פון זייערע ערטער. אין זאַל ווערד אַ רעש אַ טומעל. עס הערען זיך פערשידענע קולות און געשרייען. דער שרייט: „הידד!" דער שרייט „ציוניזם"! דער: „קול—טו—רא!" דער: „אמונה! אמונה! אמונה!" אויבען אויף דער גאַלעריע פּאַטשט מען בראַוואָ אָהן אַ אויפהער. פון יענער זייט וואַנט לאָזט זיך הערען אַ געזאַנג פון אַ כאָהר: עוד לא אבדה ותקותנו"...)

פּאַ־האַנג.

א גרויסען כבוד האט געהאט לובע אויף דעם באל, וואס ער האט געגעבען צום כבוד פון די פראנצויזישע בירגערמייסטער. אויף דעם מאהלצייט זענען געווען 22 טויזענד בירגערמייסטער, די פערטרעטער פון אלע פראנצויזישע שטעדט. לובע איז אנגעטהון געווארען פיעל כבוד. די בירגערמייסטער זענען נאכגעלאפען נאך זיין קאראט און מיט הוראהגעשרייען איהם בעגלייט. גאנץ פאריז איז געווען יום־טוב'דיג, די גאנצע שטאדט האט גערוישט פון פרייד און פון די געשרייען: עס לעבע דער פרעזידענט! עס לעבע לובע!

י. ל.

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

נו, א שווער שטיקל צייט האבען איבערגעלעבט אונזערע שטעדטליך... א קלייניגקייט צו זאגען — א גאנצען חודש האט מען אומעטום תשובה געטהון — א גאנצען חודש נור דאווענען, סליחות זאגען, שופר בלאזען, מעסטען פעלד, געהן אויף קבר אבות, לעגען קנייטליך, ראש השנה, צום גדליהו, שלאגען כפרות, שלאגען מלקות; הייגט אזא שווערער תענית ווי יום כפור — א גאנצען מעת־לעת זיצען אין אזא ענגשאפט אין שול און מוצאי יום כפור א תל געמאכט פון מיליאנען כפרות...

א שווער שטיקל צייט האב איך אויך איבערגעלעבט, דעם דאזיגען חודש האבען מיר מיינע קארעספאנדענטען פון די שטעדט און שטעדטליך ווינציג געשריבען, אלע שטעדטיל'שע אינטערעסען האט מען אויף דער צייט אוועקגעלעגט אין א זייט און מען איז נור געווען פערנומען מיט תשובה טהון, מיט אבוואשען פון זיך די זינד פון א גאנץ יאהר, און ווער זינדיגט דען ניט? אפילו קארעספאנדענטען זינדיגען אויך און זיי האבען דעם חודש אויך תשובה געטהון אויף זייערע זינד פון א גאנץ יאהר געגען דעם "אמת"; וויפיעל, וויפיעל האבען מיר דאס יאהר די קארעספאנדענטען ניט געשריבען דעם גאנצען אמת, וואס עס קומט פאר אין זייער שטאדט, ווייל זיי ווילען זיך ניט קריגען מיט זייערע בעלי־הבתים, דאס פאסט זיי ניט צו שרייבען, יענץ לוינט ניט צו פערעפענטליכען, און וויפיעל, וויפיעל האבען פונקט פערקעהרט פון א סך שטעדטישע זאכען כלל ניט געשריבען קיין אמת, ווייל עס איז נייטהיג פאר זייערע אינטערעסען פערדעקען דעם אמת און האבען נאך טענות צו אונז, פאר וואס מיר דריקען ניט זייערע אלע קארעספאנדענציעס.

פיעל פיעל האבען דאס גאנצע יאהר געזינדיגט געגען דעם "אמת" און האבען אין די פארכטיגע טעג תשובה געטהון און האבען אונז כלל ניט געשריבען. נאר באלד ווי דאס שווערע שטיקל צייט, די שרעקענדיגע טעג האבען זיך געענדיגט, האב איך ווידער אנגעהויבען בעקומען א סך קארעספאנדענציעס, צווישען וועלכע מיר געפונען ווידער א סך זינדיגע.

דעם געפעלט ניט דער גבאי פאר וואס ער האט איהם ניט אבגעגעבען קיין כבוד, ווייל ער איהם היינטיגע ימים טובים "אראבווארפען" און שרייבט אויף איהם כל רע שבעולם, איינער, ווי מיר ווייסען, האט היינטיגע יאהר זעלבסט געוואלט נעמען אין ארענדע די טאקסע פון פלייש נאר עס איז איהם ניט געלונגען און איין אנדערער האט זי ביי די טארגעס צוגענומען, פאלט ער אן אויף דעם נייעם בעל טאקסע, אז איבער איהם איז קיין בקור־חולים ניט דא אין שטאדט, איבער איהם איז צושטערט געווארען די חברה ציוניסטען און אלע צרות אין שטאדט איז אלין איבער דעם נייעם בעל טאקסע. אין פיעל בריעף פאלט מען אן אויף די מלמדים, דיזעלבע מלמדים שרייבען איינער אויף דעם אנדערען שלעכטס, ווייל עס הויבט זיך אן די בין־הזמנים און איינער וויל ביים אנדערען צוגעהמען די קינדער. –

מיט איין ווארט, ערשט פון זיך אבגעוואשען די זינד און די קארעספאנדענטען הויבען שוין אן אויף דעם נייעם יאהר ווייטער זינדיגען געגען דעם "אמת" אהן שום מורא, ווייל צו די פארכטיגע טעג, ווען מען וועט ווידער דארפען אבגעבען דין והשבון, איז נאך ווייט... און מען געדענקט ניט...

איבער דעם שלעכטען זכרון, ווי מען שרייבט אונז פון פיעל שטעדטליך, האבען היינטיגען ראש השנה און יום כפור ווייבער געהלש'ט אין שול פון היטץ און פון גרויס ענגשאפט, איין ווייביל האט מען טאקי נעביך ניט דערמונטערט. אין א פאר בתי־מדרשים זענען ליבע אומגעפאלען, נאר מען האט באלד אבגעלאשען. אלע שרייען איצטער אז מען זאל ניט דערלאזען אז ווייבער זאלען דאווענען אין ענגשאפט און אז די ליכט זאל מען ניט שטעלען אין די שולען, נאר וואס קומט ארויס פון דעם שרייען אז ביז איבער א יאהר וועט מען ווייטער פערגעסען, ווייבער וועלען ווייטער חלש'ען און ליכט וועלען פאלען. ניט אלע מאל אבער געלונגט ווייבער צו דערמונטערען און ליכט צו פערלעשען. פאר א יאהרען אין דערצייט האט מען אויך ווענען דעם געשריגען. ניט דאס שרייען איז דער עקר, נאר דאס געדיינקען...

לאנג וועלען געדיינקען היינטיגען יום כפור די בערדיטשעווער טרעגער.

דארט האבען זיך צו היינטיגען נעילה געוועט א בעקער מיט א טרעגער, אז מוצאי יום כפור נאכ'ן תענית וועט דער טרעגער אויפעסען 3 שטיק פיש, 5 כפרות, א שיסעל געקאכטען קאלטען קרויט, 2 קאווענעס, 3 פינט בארען, 4 פינט עפיל, איין קוילישט, 6 זויערע אוגערקעס, 3 פינט פלוימען און אויסטרינקען איין שטאף בראנפען, 6 פלאש ביער און 3 סיפאנעס זאדע וואסער. דער מדובר איז געוועזען, אויב דער טרעגער וועט דאס אלעס אויפעסען און אויסטרינקען, דארף דער בעקער פאר אלעס בעצאהלען.

דער טרעגער האט דאס אלעס פאר עדות אויפגעגעסען און דער בעקער האט בעצאהלט, און דער בעל מנצח האט זיך געלעגט שלאפען, אבער אויף מארגען איז ער שוין ניט אויפגעשטאנען, זיך געזעגענט מיט דער זינדיגער וועלט, און אין דעמזעלבען טאג האט מען איהם מקבר געוועזען.

ביי דער לויה האט מען איהם נאכגעזאגט א שבח, אז דאס איז שוין געווען זיין צווייטעס געוועט, דאס ערשטע מאל האט ער זיך געוועט אז ער וועט אויף דעם ערשטען שטאק ארויפטראגען א משא פון 10 פוד, דענסטמאל האט ער אויסגעשפילט און איז לעבען געבליבען.

אלטע פרומע ווייבער האבען איהם מקנא געוועזען זאגענדיג אז ניט יעדער איז זוכה צו קומען אויף יענער וועלט באלד נאך יום כפור ריין אהן זינד.

"וואס חלומ'ט זיך א הוהן? — פראסע", און וואס חלומ'ט זיך מוצאי יום כפור ביינאכט דעם האליסקאווער אלטען שוחט'ס ווייב? — כפרות.

מוצאי יום כפור נאכ'ן שווערען תענית האט זיך די אלטע שוחט'קע ווי מען שרייבט אונז פון האליסקאוו (פאד. גוב.), אבגעגעסען איהר כפרה, און זיך געלעגט שלאפען. ביינאכט האט זיך איהר געחלומ'ט, ווי זי קומט פון שול א הונגעריגע און זעצט זיך עסען איהר כפרה, און ווי זי האט נור געוואלט מיט דעם מעסער צושניידען די כפרה, האט זי זיך אויסגעריסען פון איהרע הענד, זיך אנידערגעשטעלט אויף דעם טעלער, צושפרייט איהרע אבגעפליקטע פליגעל און אנגעהויבען רעדען מיט אוויינענדיג קול, אז מען האט זי ניט כשר געקוילעט, די שוחט'קע האט זיך אויפגעהאפט פון שלאף א דערשראקענע, זי האט באלד געשיקט נאך דער שול שמש'תע, זי זאל איהר פותר זיין דעם חלום, און די שמש'טע האט איהר פותר געוועזען, אז די כפרה וואס זי האט נעכטען אויפגעגעסען איז געווים א גלגול פון דער באלטער שנור, וואס איז פאר צוויי יאהרען פון א קונדבעט געשטארבען, ווייל זי האט געטראגען איהר אייגענע האר, דער יונגער שוחט האט די כפרה ניט כשר געקוילעט (איהר מאן דער אלטער שוחט איז אויף יום כפור אוועקגעפאהרען צום רבי'ן צו קלאגען זיך אויף דאס שטעדטיל, וואס וויל איהם אבזאגען פון שחיטות און בלייבען ביים יונגען שוחט). דער צער פון דער אלטער שוחט'קע וואס האט אויפגעגעסען א טריפה כפרה איז ניט איבער־צוגעבען. פון דעם נייעם האבען זיך דורך דער שמש'תע באלד דערוואוסט די האליסקאווער פרומע ווייבער, זיי זאגען, אז אלע כפרות וואס דער יונגער שוחט האט האט היינטיגעס יאהר געקוילעט, זענען טריפה און פערלאנגען אז מען זאל דעם יונגען שוחט ארויסטרייבען פון שטאדט.

די שמש'תע קלאָגט מעהר אויף דעם יונגען ווייביל מיט די אייגענע האָר וואָס מען האָט זי ניט כשר געקוילעט און דורך דעם מוז זי נאָך א יאָהר זיין אַ גלגול.

דער צד פון יונגען שוחט גלויבען אָבער ניט אין דער אַלטער שוחט'קעס חלומות און ווילען איהם פון שטאָדט אַרויסטרייבען. ווער ווייסט מיט וואָס דער זעלטענער הלום וועט זיך נאָך ענדיגען.

אֶמֶת.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. *** אין קראקוי האלט זיך אויף זייט עטליכע וואָכען דאָס יודישע טהעאַטער פון לעמבערג. מיט דיזען ציפאַל האבען זיך בעדיענט די ציוניסטישע יונגע-לייט און האָבען ביי דער דירעקציאָן אָבגעקויפט איין פאָרשטעלונג וועלכע איז געשפיעלט געוואָרען פאָריגען דאָנערשטאָג און האָט אַריינגעבראַכט 280 קראָנען ריינע הכנסה. דאָס געלד איז בעשטימט געוואָרען אויף צו שטיצען אָרימע רומענישע עמיגראַנטען וועלכע פאָהרען אָפט פאַרביי און שלעפען זיך גאַנצע טעג אַרום אין די גאַסען ווייל קיינער האָט זיי נישט אויסצוהעלפען מיט הוצאות אויף ווייטער צו פאָהרען. געשפיעלט איז געוואָרען „בר-כוכבא" פון גאָלדפאַדען; חאָטש דאָס שטיק איז שוין אין גאַליציען אַזוי פיעל מאָל געשפיעלט געוואָרען, אַז כמעט יעדער פון פראָסטען עולם קען עס שוין באַלד אויסענווענינ, האָבען די היגע ציוניסטען פונדעסטוועגען אויסגעקליבען דאָס שטיק, וועלכעס האָט אַ שטאַרק נאַציאָנאַלען אינהאַלט, כדי אונזער אינטעליגענץ זאָל זיך חאָטש אפאָר מינוטען דערמאַנען אָן דער יודישער געשיכטע. די יודישע—נאַציאָנאַלע ליעדער פון „בר-כוכבא" האָבען אויף די אינטעליגענץ, וועלכע האָבען זיי צום ערשטען מאָל געהערט, געמאַכט אַ גוטען איינדרוק. — רעדענדיג פון טהעאַטער מוזען מיר מודה זיין, אַז דאָס לעמבערגער טהעאַטער, וועלכעס ווערט געפיהרט זייט 15 יאָהר פון ה' גימפעל, האָט זיך ביז איצט אַזוי שען און גוט ענטוויקעלט, אַן עס פערדינט מיט רעכט דעם נאָמען „טהעאַטער", וואָס נור זעלטען פערדינט איהם איינע פון די וואַנדערנדע „טהעאַטער-טרופען" וועלכע מען האָט אָפט געלעגענהייט צו זעהען אין פערשידענע גאַליצישע שטעדט. דאָס לעמבערגער טהעאַטער האָט ביי זיך אמת'ע קינסטלער, וועלכע פערשטעהען זייער אויפגאַבע און זענען אַמאָל- אפילו אים שטאַנד אויסצובעסערען דורך זייער שפּיעלען אַזעלכע פעהלער וואָס דער מחבר פונ'ם שטיק האָט בעגאַנגען. ווען דאָס יודישע טהעאַטער וואָלט זיך געקענט פערגינען אויסצוקלויבען די בעסטע שטיקע, אַוועקצוואַרפען מאַנכע נאַרישע שטיקע און צו לאָזען זיך שרייבען בעסערע שטיקע פון די בעסטע איצטיגע זשאַרגאָן-שרייבער וואָלט עס געקענט ווערען אַ וויכטיגע אַנשטאַלט פאַר'ן יודישען פאָלק וואָס רעדט נור זשאַרגאָן — דאָס מאַטעריאַל דערצו, ד. ה. פעהיגע אַקטיאָרען האָט עס גענוג, ווי מיר האָבען זיך איבערצייגט ביי דעם לעמבערגער טהעאַטער.

*** דער משפט פון הילזנער וועלכער האָט געזאָלט זיין אין חדש אָקטאָבער איז ווידער אָבגעלעגט געוואָרען. די אַקטען געפינען זיך איצט אין פראַג ביי דער אָבער-שטאַאַטסאַנוואַלטשאַפט וואו מען בעשעפטיגט זיך מיט דער פראַגע צי דער משפט פון הילזנער זאָל זיך בעציהען אויך אויף דעם מאָרד וועלכער איז געשעהען אין פאָלנאַ אָן אַ־אַנאַנדער מיידיל מיט אַ יאָהר פריהער פאַר דעם מאָרד וועגען וועלכען הילזנער איז אַנגעקלאַגט.

*** דער בלוט-בלבול געפינט יעדען טאָג נייע מעשות צו דערצעהלען. אין איין אונגאַריש דאָרף איז געהרגי'ט געוואָרען אַ 15 יאהריג מיידיל. באַלד האָט זיך דער המון צוגויפגעקליבען פאַר אַ יודיש געשעפט און האָט פון אַלעמען אַ תל געמאַכט. דער זשאַנדאַרמעריע-פּאָסטען פון דאָרף האָט, ווי עס הייסט, תכף געשיקט צום זשאַנדאַרמעריע-קאָמאַנדאַ פאָלגענדע דעפעשע: „הייגט איז דערהרג'ט געוואָרען אַ מיידיל; עס איז געוויס אַ ריטואַל מאָרד; דאָס גאַנצע דאָרף איז אויפגערעגט." דאָס געריכט האָט איצט אַ דאָפּעלטע אַרבייט: צו געפינען דעם מערדער און אַרויסצוזוכען די יעניגע וואָס האָבען פערברייטעט דעם חשד, אַז יודען האָבען דאָס מיידיל געהרגי'ט פון בלוט וועגען.

*** די לעמבערגער ציוניסטישע פאַרטיי הויבט ווידער אָן אַרויסצוגעבען איין פּוילישע צייטונג וועלכע וועט זיך פערנעהמען מיט יודישע אַנגעלעגענהייטען. די צייטונג וועט הייסען "Wschód" („מזרח") און וועט ערשיינען יעדע וואָך. דעם נייעם אונטערנעהמען, פון וועלכען מיר האָבען גרונד דאָס בעסטע צו ערוואַרטען, ווינשען מיר פון האַרצען גליק!

*

דייטשלאַנד. *** אין דער לעצטער וואָך זענען אין בערלין פאַרגעקומען פיעל בקשות פון רומענישע עמיגראַנטען וואָס ווילען צוריקפאָהרען קיין רומעניען. דער „קאָמיטעט צו שטיצען רומעני'שע יודען" האָט בעשלאָסען נור אַזעלכע רומענישע יודען צו שטיצען וועלכע בלייבען אין דער פרעמד אין זיי צו געבען די מעגליכקייט זיך צו גרינדען אַ זעלבסשטענדיגע עקזיסטענץ דאָרט וואו זיי האַלטען זיך אויף. אויך וועט זיי דער קאָמיטעט שטיצען אים פאַל זיי ווילען אויסוואַנדערן אין אַנדערע לענדער אַריין, אָבער אויף צוריקצופאָהרען קיין רומעניען וועט דער קאָמיטעט קיינעם ניט העלפען. דער קאָמיטעט האַלט עס פאַר זיין פפליכט די נויט פון די רומענישע יודען צו פערקלענערען און נישט זי גרעסער צו מאַכען דערמיט וואָס פיעל פון די אויסגעוואַנדערטע קומען אַהין צוריק. דאָס אויסוואַנדערן און ציריקפאַהרען אָהן אַ שום פּלאַן ברייגגען נור ניטצען די באַהנען און שיפסגעזעלשאַפטען.

*** ניט ווייט פון קאָניץ וואו דער בלוט-בלבול איז געוועזען האָבען אַנטיסעמיטען אין דער נאַכט פערוויסטעט אַ יודישען בית-הקברות, פיעל מצבות צובראָכען און אַ טויט קינד אויס'ן קבר אַרויסגעוואָרפען. 9 יונגע לייט וועלכע מען איז חושד אַז זיי האָבען דאָס געטהון זענען ביים געריכט אַנגעצייגט געוואָרען.

*

פראַנקרייך. *** דאָס בלאַט פון דעם בעקאַנטען אַנטיסעמיטען ראָשפאָר ברייגגט אַ ידיעה, אַז אין פאַל די קאַמער וועט בעשליסען דאָס געזעץ וועגען בעפרייען די פערמשפט'ע, וועט אויך דרייפוס בעפרייט ווערען און צוריק בעקומען זיין ראַנג אַלס הויפטמאַן ביים פראַנצעזישען חיל; אין עטליכע וואָכען אַרום וועט דרייפוס ווערען גענעראַל און וועט געהן אין פענסיאָן. ווי די אַנטיסעמיטישע צייטונג שרייבט ווייטער, האָט מען דרייפוס'ן דאָס שוין מוריע געווען און ער איז דערמיט איינפערשטאַנדען.

*

רומעניען. *** דער „נייע פרייע פרעססע" שרייבט מען פון בוקאַרעסט, אַז דער רומענישער מיניסטערפּרעזידענט קאַרפּ וועט אַנפאַנג אָקטאָבער צוזאַמענרופען ביידע קאַמערן צו איין אויסעראָרדענטליכע זיצונג אום צו בעראַטהען וויכטיגע נייע געזעצען. זעהר וויכטיג איז אונטער די נייע געזעצען די פראַגע וועגען די „פרעמדע" אין רומעניען און זייער רעכט ערד צו קויפען. עס איז בעקאַנט אַז איבער די זעהר שטרענגע פרעמדען-געזעצען האָבען אין רומעניען די יודען פיעל צו ליידען; זיי טאָרען נישט קויפען קיין ערד און זענען דעריבער תמיד בעטראַכטעט ווי פרעמדע אין לאַנד וועלכע קענען נישט פאָדערן דיזעלבע רעכטע ווי די אַנדערע איינוואָהנער. אַזוי באַלד די פאַרשלעגע פון דער רעגירונג וועלען אָנגענומען ווערען קענען די יודען אין דער מאָלדוי האָפען דאָס זייער לאַגע זאָל זיך בעסערן. אין דער מאָלדוי וואָהנט דער גרעסטער טהייל פון די רומענישע יודען אין די דערפער — אין דער גרעסטער נויט און אָרימקייט, אַזוי אַז זיי האָבען אין דער לעצטער צייט געמוזט אנהויבען עמיגרירען. ווייניגער וועלען די נייע געזעצע פערענדערן דאָס לעבען פון די יודען אין וואַלאַכיי וועלכע וואָהנען אין גרעסערע שטעדט און האָבען פערשידענע מלאכות. דער מיניסטער קאַרפּ איז אַליין אייגענטהימער פון גרויסע גיטער און האָט מיט זיינע אייגענע אויגען געזעהען דאָס עלענד פון די מאָלדווי'שע יודען אין די דערפער. מען האָפט אַז די פאָרשלעגע פון דער רעגירונג וועלען אָנגענומען ווערען, ווייל קאַרפּ האָט פיעלע אָנהענגער פון זיין פאַרטיי אין ער וועט לייכט קענען בעקומען אַ רוב דעות. אַזוי באַלד אָבער ער וועט דעם רוב דעות נישט בעקומען, גלויבט מען, דאָס ער האָט שוין פון קעניג די ערלויבניש אויפצולעזען די קאַמערן, ווייל דער קעניג האַלט מיט גאַנצען האַרצען מיט דעם מיניסטעריום, וועלכעס וויל איינפיהרען נייע אָרדענונגען און אין וועלכען קאַרפּ איז אונטערשטיצט פון חברים וואָס האָבען דיזעלבע דעה ווי ער.

*

ענגלאַנד. *** די דירעקציאָן פון דער יודישער קאָלאָניאַל באַנק פאָדערט אויף אין דער לעצטער נומער „וועלט", אַז אַלע אַקציאָנערען וועלכע האָבען געדאַרפט איינצאַהלען זייערע ראַטעס ביז 28 אויגוסט און זיי נישט איינגעצאָהלט, זאָלען ביז 1 נאָוועמבער איינצאָהלען, אַז נישט וועט די דירעקציאָן זיך בעדינען מיט דעם רעכט וועלכעס זי האָט, לויט די תקנות, צו טהון מיט די שוין איינגעצאהלטע ראַטעס. די דירעקציאָן בעט אויך אַלע אַנדערע אקציאָנערען וואָס האָבען איינצוצאַהלען אין אַנדערע טערמינען אַז זיי זאָלען זיך סטאַרען פּינקטליך צו צאָהלען, כדי די באַנק זאָל ווי אם גיכסטען זיין אומשטאַנד אנהויבען די אַרבייט וועלכע איז יעדעם גוט בעקאַנט.

*

ארץ ישראל. — לכבוד דעם 25 יאהריגען יובילעאום פון טערקישען סולטאַן האָט מען געמאַכט אין ארץ ישראל גרויסע פאַרברייטונגען. אין ירושלים האָט מען געמאַכט לזכרון פון דעם יום-טוב אַ גרויסען גראַבען וועלכער וועט צושטעלען וואַסער פאַר רייזענדע. אין יפו האָט מען געמאַכט אַ טהורם מיט אַ שטאָדט זייגער, און אויך פיעל יודען האָבען געגעבען זייערע נדבות כדי אויסצופיהרען דעם בנין.

— בשעת דעם בציר פון וויינטרויבען אין די קאָלאָניעס האָבען בערך 150 יודישע פועלים בעקומען אַרבייט אין די וויינקעלערען, אין די פעסערפאַבריקען א. ז. וו. די קאָלאָניסטען אַליין האָבען אויך צוגענומען אַרבייטער זיי זאָלען זיי העלפען בשעת דעם בציר, וועלכער מוז ווערען געמאַכט געשווינד אין מיט איין מאָל. דאָס היינטיגע יאָהר זענען די וויינטרויבען זעהר געראָטהען און די קאָלאָניסטען וואָלטען געוועזען העכסט צופרידען ווען מען וואָלט זיי נישט אַראָבגענומען פון די פרייזען.

אין די וויינקעלערען איז געוועזן צו ווייניג פלאַץ אַריינצונעהמען אַלע וויינטרויבען. דאַדורך האָבען די קאָלאָניסטען געליטען שאַדען, ווייל פיעל וויינטרויבען פון די יודישע קאָלאָניעס זענען פערוועלקט און איינגעטרוקענט געוואָרען אויף די וויינשטעקע.

די קאָלאָניסטען פון „גדרה" ברענגען ווייניג וויינטרויבען אין דעם ראשון לציון'ער וויינקעלער, ווייל פון די איינפאַכע וויינטרויבען מאַכען זיי אליין קאָניאַק מיט הילף פון די כלים און מאַשינען וועלכע מען האָט זיי געגעבען פון ראשון לציון'ער וויינקעלער.

== פון די יודישע קאָלאָניעס אין א"י איז הייניגעס יאָהר אַרויסגעפיהרט געוואָרען בערך 50 טויזענד כשר'ע אתרוגים. פון „ראשון לציון" בערך 200,00, פון „פתח תקוה"— 20,000, פון חיטין, דער גאָרטען פון כולל ווארשא— 20,000, פון גן שמואל— 3000, פון „וואדי-חאנין"— 2000, אויסער פון יודישע גערטנער און באיארעס, וועלכע געפינען זיך אין ארץ ישראל און בעזאָנדערס אַרום יפו. מען רעכענט אַז דאָס קינפטיגע יאָהר וועט זיין פון יודישע גערטנער נאָכאַמאָל אַזוי פיעל אתרוגים, ווייל מען האָט לעצטענס געפלאַנצט אַ סך נייע אתרוגים-גערטנער.

אלגעמיינע וועלט נייעס.

רוסלאַנד. האַנדעלס-ידיעות. — דער „פראמיש' מיר" איז מודיע, אַז הייניגעס יאָהר האָפט מען אויף אַ גוטען אוראזאי פון טהעע אין דער אומגעגענר פון באטום (קאווקאז). ווי מען שאַצט וועט מען דאָרט אַראָבנעהמען מעהר ווי 100 פור טהעע. די טהעע-סוחרים ווילען צאָהלען צו 150 פער פונט פיר דעם טהעע.

— וועגען פערגרעסערונג פון אַקציז אויף טאַבאַק האבען פיעל פאַבריקאַנטען געהויבען די פרייזען אויף טאַבאַק.

— פון 1-טען סעפטעמבער האָט מען איינגעפיהרט אין רייכסבאַנק און די אַבטהיילונגען אַ נייעם פרייז אויף אַנווייזונגען, היינו פיר אַנווייזונגען ביז 500 רובעל 25 ק', פון מעהר ווי 500 ביז 100,000 רובעל — צו 40 ק' פון יעדען טויזענד, פון 100,000 ביז 200,000 צו 25 ק' פאַר יעדען טויזענד מיט צוגאַבע פון 15 רוב'.

== אין קורצען וועט ווערען איינגעפיהרט אַ נייער אָבצאָהל פון רייזע-בילעטען פאַר דעם „רויטען קרייץ", ד. ה. צו העלפען די פערוואונדעטע אויף דעם קריעגספלאַץ. דעם אָבצאָהל—5 קאָפ' פון יעדען בילעט—וועט זיין פון בילעטען I און II קלאַסע, וועלכע טרעפען אָן נישט ווייניגער ווי 2 ר' און פון בילעטען III קל' וועלכע טרעפען אָן נישט ווייניגער ווי 8 רובל.

== דער Temps איז מודיע, אַז נאָכדעם ווי רוסלאַנד האָט געהויבען דעם צאָל פון פערשיעדענע אויסלענדישע סחורות און דאַרונטער אויך פון וויין, האָבען זיך אָנגעהויבען אינטערהאַנדלונגען וועגען דעם ענין צווישען דער רוסישער און פראַנצויזישער רעגיערונג. בשעת דער פינאַנץ-מיניסטער ה' וויטטע איז נישט לאַנג געווען אין פאַריז האָבען איהם דאָרט פראַנצעזישע מיניסטאָרען אויפמערקזאַם געמאַכט אויף דעם שאָדען וואָס דער פראַנצעזישער וויינהאַנדעל וועט ליידען דורך דער פערגרעסערונג פון צאָל.

צוריקקומענדיג קיין פעטערבורג האָט דער פינאַנץ-מיניסטער ה' וויטטע מודיעג געווען דעם פראַנצעזישען מיניסטער דעם אויסווערטיגען ה' דעלקאַססע, אַז די רוסישע רעגיערונג האָט מסכים געווען אַז פראַנצעזישער וויין ביז 15 גראַד זאָל ווערען בעפרייט פון דעם געהויבענעם צאָל און דער צאָל דערפון בלייבט אַזוי ווי פריהער.

*

פראַנקרייך. אין פאַריז איז לעצטענס געווען איין אינטערנאַציאָנאַלער קאָנגרעס צו בעקלערען פערשידענע ענינים, וועלכע זענען נוגע דאָס פערזארגען פון אַרבייטער. אויף דעם קאָנגרעס איז אָנגענומען געוואָרען אַ פראָיעקט פון תקנות פאַר איין אינטערנאַציאָנאַלען פעראיין, וואָס זיין צוועק וועט זיין צו שיצען אַרבייטער דורך געזעטצע.

דער פעראיין וועט זיך געפינען אין דער שוועיץ, און זיין ציעל וועט זיין צו פערבינדען אַלע פעלקער, וועלכע פערנעהמען זיך מיט פאַבריקאַציאָן, און צו פערטרעטען די שטעלע פון איין אינטערנאַציאָנאַלעם ביורא פון אַרבייט, ד. ה. אַז יעדער ווער עס בעדאַרף אַרבייטער אָדער זוכט אַרבייט זאָל זיך ווענדען צו דעם ביורא. דאס ביורא וועט אַרויסגעבען איין צייטונג אויף דייטשער ענגלישער און פראַנצויזישער שפראַכע, וועלכע וועט זיך אָבגעבען מיט די געזעצגעבונג אין פערשיעדענע מלוכות וועגען פערזאָרגען און אָבהיטען אַרבייטער; דאָס ביורא וועט זיך סטאַרען דורך פערשיעדענע מיטלען אומעטום איינצופיהרען גלייכע געזעצע וועגען אָבהיטען אַרבייטער, און וועט אויך צונויפרופען קאָנגרעסען.

== דער פאַריזער מוניציפאַליטעט (שטאַדטראַט) וועלכער בעשטעהט, ווי עס איז ידוע, גרעסטענטהיילס פון אַנטיסעמיטען האָט געהאַט לעצטענס אַ אומ-כבוד. ער האָט מאַכען אַ מיטאָג לכבוד פון אַלע פראַנצעזישע מערען (בורגאמיסטערס), וועלכע געפונען זיך אַצינד אין פאַריז, גאָר בערך 80 מערען האָבען נישט געוואָלט אָנעהמען די איינלאַדונג ווייל זיי ווילען נישט זיין קיין געסט ביי די אַנטיסעמיטען מיט וועלכע זיי זענען נישט איינשטימיג.

*

ענגלאַנד. — דזומע אין ענגלאַנד. אין גלאַזגאָו זענען פאָרגעקומען עטליכע ערקראַנקונגען אויף פעסט. דעם 1-טען סעפטעמבער האָט מען אַריינגענומען אין שפיטאַל דעם 13-טען קראַנקען. 83 מענשען וועלכע זענען געווען אין בעריהרונג מיט אַזעלכע קראַנקע, געפונען זיך אונטער אויפזיכט פון דאָקטוירים. די קערפער פון 2 מענשען, וועלכע זענען געשטאָרבען פון פעסט, האָט מען פערברענט. אַלע הייזער, אין וועלכע עס איז אויסגעבראָכען די קראַנקהייט, זענען געוואָרען גערייניגט.

*

אמעריקא. — אַ פערפלייצונג. אין שטאַאט טעכאַס (פעראיינגטע שטאַאטען פון אַמעריקא) איז געווען איין אונגעהויערעס אומגליק, פון וועלכען זענען אומגעקומען פיעל טויזענדער מענשען. שבת 2 אַ זייגער פאַר טאָג איז געוואָרען אין דער גאַנצער געגענד, וואָס ליגט ביים ברעג פון ים, און בעזאָנדערס אין דער שטאָדט גאַלוועסטאָן אַ שרעקליכער שטורם וועלכער האָט געיאָגט די חוואַליעס פון ים אויף דער יבשה. צומיטאָג האָט זיך אָנגעהויבען צו פערגרעסערען די געפאַהר. דער ים האָט פערפלייצט די ברעגען אַרום און דער שטורם האָט זיך אַלעמאָל מעהר געשטאַרקט. די הייזער האָבען אָנגעהויבען צו פאלען, די וואַגאַנעס פון דער שטאָרטבאַהן זענען אַראָב פון די שינען און זיך אומגעקעהרט, אַלע בריקען זענען חרב געוואָרען. ווער עס האָט געקאָנט איז אַנטלויפען אין די ערטער, וועלכע ליגען העכער און ווייטער פון וואַסער. ביי נאַכט זענען פון שטורם אויסגעלאָשען געוואָרען אַלע לאַמטערנעס, און עס איז געוואָרען וימש חשך. 2 אַ זייגער זונטאַג אין דער פריה האָט דאָס וואַסער געשטייגט אַזוי הויך אַז די העכסטע ערטער פון שטאָדט זענען געשטאַנען 5 פוס אונטער דעם וואַסער. די גאַנצע שטאָדט פון עק ביז עק איז געוואָרען אַ רוישענדער ים.

אָבענדס אַז דאָס וואַסער איז געפאַלען האָט מען געזעהען ליגען אויף די בריקען הונדערטער דערטרונקענע, הונדערטער מענשען זענען אַוועקגעטראָגען געוואָרען מיט די חוואלעס אין ים אַריין, און אַסך זענען געוואָרען פערשאָטען אונטער די חורבות פון די הייזער.

דאָס אייגענע איז געשעהן נישט נור אין גאַלוואסטאָן נאָר אייך אין אַלע מקומות, וועלכע ליגען נעבען ברעג פון ים. בערך 100 דערפליך און שטעדטליך זענען אין גאַנצען חרב געוואָרען, און עס איז פון זיי קיין שריד ופליט נישט געבליבען.

אין גאַלוועסטאָן איז נישט געבליעבען קיין איין הויז וועלכעס זאָל זיין גאַנץ. דער טהעאַטער און אַנדערע גרויסע געביידען זענען איינגעפאַלען. דער שטאָדטהייל, אין וועלכען עס וואָהנען די יודען איז אין גאַנצען אָבגעשווענקט געוואָרען.

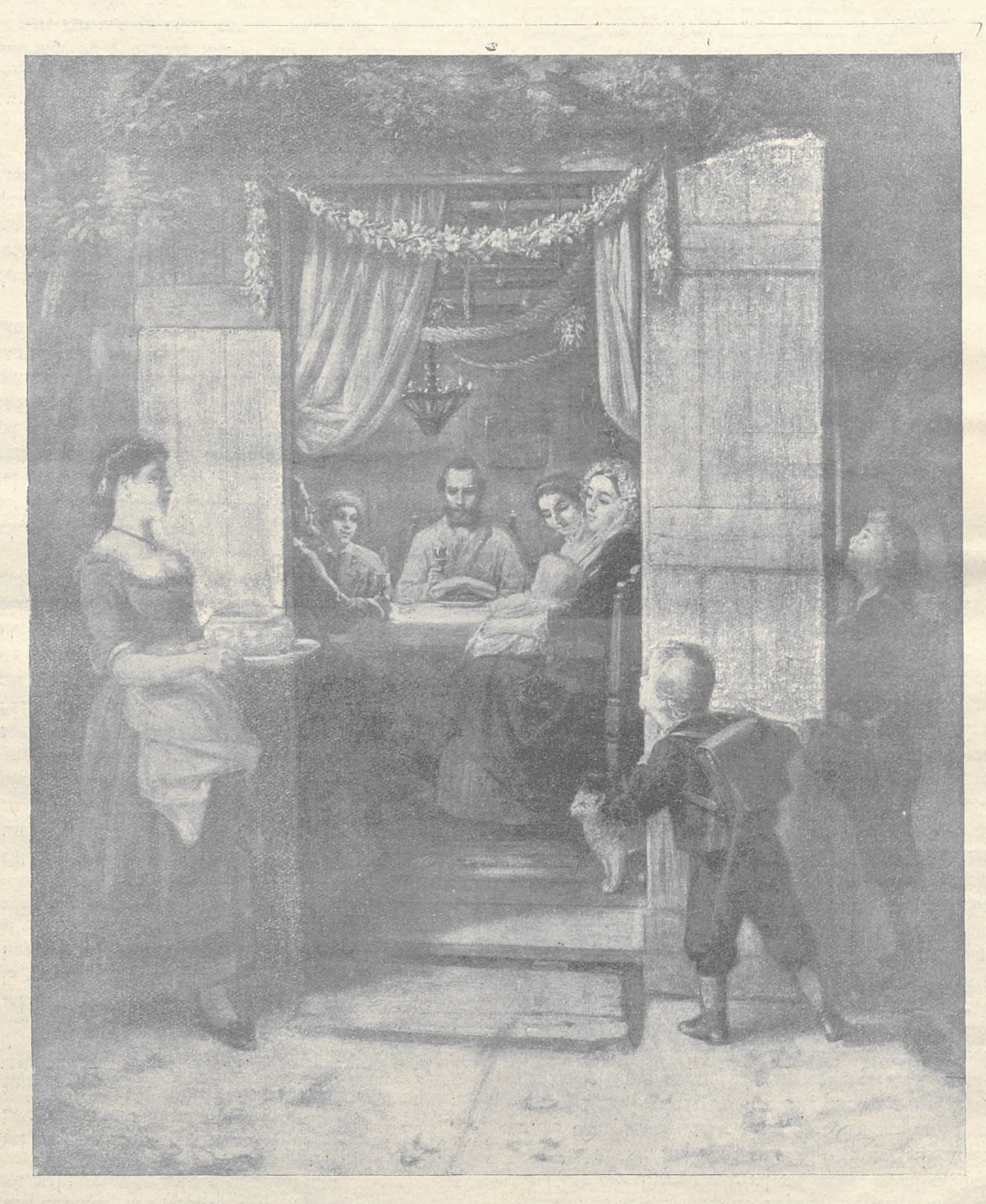
אויף בעפעהל פון קריעגסמיניסטער האָט מען אַרויסגעשיקט קיין גאַלוועסטאָן עסענוואַרג און געצעלטען פאַר 50.000 מענשען.

— עמיגראַציאָן דורך קאַנאַדאַ. פון וואַשינגטאָן איז מען מודיע, אַז די רעגירונג פון די פעראייניגטע שטאַאטען האָט בעשלאָסען אַרויסצוטרעטען ענערגיש געגען די עמיגראַציאָן אין די פעראייניגטע שטאַטען דורך קאַנאַדא. מען איז געוואָהר געוואָרען, אַז פיעל עמיגראַנטען, וועלכע מען לאָזט נישט אַריין אין די פעראייניגטע שטאַטען צוליעב זייער אָרימקייט אָדער אונפעהיגקייט צו אַרבייט, פאָהרען אַריין אין קאַנאַדאַ און פון דאָרט קומען זיי אַריין אין די פעראייניגטע שטאַטען. דאָס מיניסטעריום האָט זיך געווענדט צו דער קאַנאַדער רעגיערונג מיט אַ פאָרשטעלונג אַז זי זאָל נישט צוהעלפען אַזאָלכע עמיגראַנטען אַריבערגעהען די גרענעץ, און אויך געוואָרענט די אייזענבאַהנען, וועלכע פעראייניגען קאַנאַדאַ מיט די פעראייניגטע שטאַטען אַז זיי זאָלען נישט אויפנעהמען אַזעלכע פאַסאַזירען. די רעגירונג רעכענט אויך שטעלען אויף דער גרענעץ פון קאַנאַדאַ עמיגראַציאָנסאינספעקטארען, וועלכע זאָלען שטרענג רעווידירען אַלע עמיגראַנטען.

מען זיצט אין סוכה.

(צום בילד).

„גאָט זאָל געבען אַ שען וועטער מען זאָל קענען זיצען אין סוכה", דאָס איז די גרעסטע בקשה, וועלכע יעדער פרומער יוד בעט אויף דעם יום טוב סכות און קיין גרעסערען צער איז ניט דאָ פאַר דעם דאָזיגען יודען, ווען סכות צייט נעהט אַ רעגען אָדער ווען עס איז אַ קאַלטעס וועטער. וויפיעל מיה, וויפיעל אַרבייט קאָסט דעם יודען ביז ער „מאַכט זיך אַ סוכה". ניט קענענדיג גלייך אַ צוואָק אַריינשלאָגען, ניט וויסענדיג ווי אַ האַמער אָדער אַ האַק צו האַלטען, דאַרף ער אין צייט פון אַ טאָג אָדער צוויי אויסבויען אַ גאַנץ געצעלט מיט פיער ווענד, אַ פענסטער, דעקען אַ דאַך מיט סכך, דאָס איז ניט קיין קליינע און

מעז זיטצט איז סוכה.

גרינגע ארבייט פאר די, וועלכע זענען זייער גאנ'ץ לעבען געוואהנט צוזיצען אין קראם, פיהרען געשעפטען און אין פרייע צייט זיצען איבער א ספר. נאר אט האט דער יוד, נאך פיעל מיה, מיט דער הילף פון זיינע קינדער און אנדערע הויזלייט, אנידער געשטעלט די סוכה פון ברעטער און פון איין אלטער טיהר, דער דאך איז גדעקט מיט גרינעם טשערעט, די וועגד מיט היימישע זאכען בעפוצט, אפילו א פארהאנג הייגנט מען אויך אויף, טהייל בעפוצען אויך די סוכה מיט בלומען קרעניץ, זי זאל אויסקומען וואס שענער, וואס יום־טוב־דיגער... מיט דער ארבייט פערנעהמען זיך שוין די פרויען, און יעדע סטארעט זיך אז ביי איהר זאל די סוכה ארויסקומען שענער ווי ביי דער שכנה...

נאר אט האט גאט געגעבען א שען וועטער, די זון שיינט, די לופט איזווארעם און מהיה'דיג, „געשיינקע טעג"... מען איז פרעהליך, יום־טוב־דיג געקומען פון שול און מען זיצט מיט גרויס הרחבה און מיט פערגעניגען אין סוכה... מען מאכט קידוש... די דיענסט איז אויך אנגעטהון אין איהר שענסט מלביש לכבוד יום־טוב, טראגט פריש געקאכט עסען פון שטוב אין סוכה...

צוויי ווייסע חברה'ניקעס, קריסטליכע קינדער, געהען א היים פון דעם ניט אנגענעהמען לערנען אין דער שול, די זון שיינט, אויף דער גאס איז ווארעם און טרוקען, די ווייסע־חברה'ניקעס פיהלען זיך א סך פרעהליכער, ווי אין דער פערמאכטער שול, עס איז פרעהליך אויף דער גאס און עס וויל זיך שפיעלען, שטיפען און שטעלען זיך אב ביי יעדער זאך וואס זיי בעמערקען נור, אט זענען זיי פארבייגעגאנגען נעבען א בעקאנט הויז, פאר וועלכעס זיי געהן פארביי יעדען טאג פון זייער היים אין שול און צוריק אהיים און צו זייער גרויס פערוואונדערונג דערזעהען זיי, ווי עס איז פלוצים אויסגעוואקסען א ניי משונה'דיגע געביידע, און דארטען זיצען יודען.

מיט שטילע טריט פערגנב'עט זיך איינער הינטער דער סוכה און קוקט דורך א שפארינע, און מיט פיעל נייגעריגקייט וויל ער זעהן וואס טהוען דארט די דאזיגע יודען... דער צווייטער ווייסער־חברה'ניק האט זיך גאר געשטעלט נעבען דער טיהר, נאר אזוי פארזיכטיג, אז ער איז גרייט באלד אנטלויפען. ווען מען זאל איהם בעמערקען, נאר קיינער בעמערקט איהם ניט... קיינער טרייבט איהם ניט... און דער ווייסער חברה'ניי איז גליקליך, איבער גליקליך וואס ער שטעהט און זעהט אלעס וואס די יודען טהוען...

דעם קינסטלער מ. אפענהיים וואס האט זיך א גרויסען נאמען געמאכט מיט זיינע פיעל בילדער פון יודישען לעבען, איז איבערהויפט געראטען דאס סכות־בילד. וואס פאר א רוהיגקייט, צופריעדענהייט מיט דעם גאנצען עונג יום־טוב ליגט אויף אלע געזיכטער און וויפיעל לעבען שטעקט אין די צוויי ווייסע חברה'ניקעס...

מ. ס.

א שפאציר אויפ'ן טייך.

די זון איז שוין אונטערגעגאנגען. געווען איז
די מערב־זייט הימעל מיט פורפור בעדעקט,
און ווייטער און העכער צו מזרח אין גאנצען
געווען איז דער הימעל העל־בלוי אונבעפלעקט.

ס'איז פריהלינג געוועזען. אויף פעלדער די זאנגען,
אויף לאנקעס די גראז האבען לאנג שוין געגרינט...
די לופט איז געווארען געשמאקער און קיהלער,
און שטיל אז עס האט זיך געריהרט ניט קיין ווינד.

צווישען די ברעגעס, וואס ערטער־ווייז זענען
מיט בערגליך, מיט בערג און מיט וועלדער געציערט,
איז קלאר, ווי א שטאלענער שפיגעל, געלעגען
דער נעמאן און האט זיך פאמעליך געריהרט.

עס איז ניט געוועזען קיין וועלען צו זעהען,
עס האט זיך פון ווייטענס קיין פליוסק ניט געהערט...

דער שטראם האט געטראגען א שיפעל א קליינעם —
מיר זענען אין שיפעל געזעסען פערקלעהרט.

עס האבען די פייגעליך שוין אויפגעהערט זינגען
און שטיל איז געווארען ארום אין דער לופט...
אין טהוי אויסגעווייקט איז דער וואלד שוין געשטאנען,
עס האט זיך געטראגען זיין פייכטליכער דופט.

דער הימעלשער פורפור ווערט בלאסער און בלאסער,
דאס בלויע איז טונקלער געווארען אלץ מעהר...
א גאלדערנער שטערנדיל האט זיך בעוויזען
און לייכט זיך געשאקעלט אהין און אהער.

די וועלט איז געווארען אלץ שטילער און שטילער,
און העכער און שענער אין הימעלשער רוה...
אין שיפעל, וואס איז מיט'ן שטראם אלץ געשוואומען,
געזעסען בין איך נאך, געזעסען ביזט דו.

מיר האבען געשוואומען אלץ ווייטער און ווייטער,
אהין ווערטער פערטראכט און געריהרט מיט קיין גליעד;
דער כשוף פון אבענד האט אונז אויך בע'כשופ'ט,
אויף אונז איז אראב א מין הייליגער פריעד...

א. ש. שווארק.

מען הוליעט.

פון דוד פינסקי.

עס האבען געהוליעט: גרשון, דער מאסקווער זייגערמיסטער, זרח דער פארבער, פנחס דער שלאססער און לייזער דער משרת — אלע צוזאמען ביי ברוך דעם באקאליי־קרעמער אין זיין קליינער דירה אויפ'ן פיערטען שטאק. זיי האבען שטארק געהוליעט, געטאנצט, געשפרונגען, געזונגען, געלאכט.

דערהויפט האט זיך אויסגעצייכענט גרשון דער מאסקווער זייגערמיסטער. ער האט א שטארקען, הילכיגען קול. נאר דער עיקר איז דאס וואס ער האט אין זיך אלערליי „שטיק", דאס הייסט: ער ווייס א סך נגונים, ער זאגט אלערליי קידושים, פון וועלכע „מען דארף בלייבען אהן א בויך לאכענדיג" אלערליי אלף־בית'ן און נאך אזעלכע ארטיקלען. ער איז א מאן ארום פערציג, אבער שון שטארק שיווואו נישט וואו האט זיך נאך דערהאלטען א שווארצ'ן האר אויף זיין געדיכט בעוואקסענעם פנים. די שטערן איז דורכגעשניטען מיט טיעפע קנייטשען און ארום די אויגען ליעגען בלויע ־ רעדערי. אנגעטהון איז ער אין איין אלטען, פערפלעקטען שווארצען ראק, פון וועלכען עס היינגען אב שטיקער אונטערשלאג. דער רעכטער שטיוועל האט ביי איהם צו הקפות געפלאצט. אבער אזוי, אז דער גאנצער פוס איז ארויסגעקראכען. ער האט איהם גלייך אראבגעשלעפט פון פוס, איז מיט איהם געגאנגען הקפות און געזונגען עוזר דלים הושיעה נא!" און באלד איז דער שטיוועל געגאנגען פון האנד צו האנד און ביי דעם גבאי אויפ'ן קאפ איז ער געלעגען, און צו א טלית פון א דאווגער האט מען איהם צוגעבינדען, דעם עולם האט מען מיט איהם איינגעשטילט און איינעם מלקות געשמיסען. און ווען מען איז ארויס פון שול, האט מען דעם שטיוועל ארויסגעטראגען פאראויס מיט א מארש. — גרשון האט אראבגעריסען ביי א בעקאנטען בעל־הבית פון שול א קאלאש און אנגעטהון אויפ'ן בארוויסען פוס און אזוי הוליעט ער שוין דעם גאנצען שמחת־תורה אין איין שטיוועל און אין איין קאלאש, דערצו ציהט ער יעדע ווייליע די פאלע פון ראק, ווייל די הויזען האבען געפלאטצט נישט אויף א גוטען ארט.

פון איהם שטעהט נישט אב זרח דער פארבער. ער וואלט נאך מאכען בעסער פאר גרשון'ען, ווען ער וואלט קאנען נעהמען הויכע טענער. נאר איהם טהוט וועה דאס הארץ, און ווי עס קומט צו הויכע טענער, לאזט ער אב גרשון'ען אליין. יענמאלט גיט ער א

פיהר מיט די הענד, גלייך ער וואָלט זיך אונטערגעבען און מודה זיין אַז דער זייגערמיסטער שטעהט העכער פון איהם אין נגינה.— זיין געזיכט איז געל ווי וואַקס, די באַקען איינגעדאַרט און איינגעצויגען. דאס בלאָנדע בערדיל איז שיטער, אויסגעקראָכען. עס בעווייזען זיך שוין שיווע האָר, האָטש זרח'ן איז ערשט ארום דרייסיג. זיין קאָסטיום, ווי אויך די קאסטיומען פון די איבריגע הוליערס איז נישט בעסער פאר דעם זייגערמיסטערס. ער האָט מעהר נישט אַ ניי היטעל, נאר דערפאר איז זיין ראָק צוריסען אין אַרביל.

פנחס, לייזער און ברוך נעהמען נישט אַראָב די אויגען פון גרשונ'ען און זרח'ן, קוקען זיי אין מויל אַריין און העלפען אונטער.

אויפ'ן טיש שטעהט ארימער כיבוד: הערינג, אוגערקעס, קיכליך...

—קיין סך מאַכלים וועט איהר בייא מיר נישט האָבען, האט ברוך פריהער אנגעזאָגט.

— בראנפען איז פאראן? האָט גרשון געפרעגט.

— ווי דען! האָט ברוך געענטפערט.

— און ברויט?

— נישט צו פערזינדיגען.

— און הערינג מיט אוגערקעס וועט אויך זיין?

— כְּיַד הַמֶּלֶךְ!

— איז נישט דא וואס צו רעדען! שאגאָם מארש!.. דער ווייסער האָרן, דער קרומער משה, אוצו פוצו קאקארעקו!.. האט גרשון אויסגעזונגען מיט'ן ניגון פון „אַתָּה הָרְאֵיתָ" און געלאָזען זיך געהן.

אי גרשון, אי זרח, אי פנחס, אי לייזער, זענען עלענדע אין דער גרויסער שטאדט, אהן זייערע געזינטען, זיי איז איצט פרעהליכער געווארען — זיי האבען שוין טאַקי געטראַכט, וואו איז מען זיך אַביסיל משמח. -

נאך אויף די טרעפ ביי ר' ברוך'ן האָבען זיי שוין אָנגעהויבען אַ ניגון. עס האָבען זיך אויפגעעפענט עטליכע טהירען און נייגיעריגע אויגען האבען בעקוקט די פרעהליכע יודען. זיי האבען אלעמען געשריען: „גוט יום־טוב!"

— שכור'ע יורען האט ערקלערט דעם פאן וואָיצעק'ס דיענסט איהר פאני.

דאס געהט מען, דאכט זיך צו מיר, האט מיט שרעק א טראַכט געטהון דבורה ר' ברוך'ס ווייב, ווען די קולות האבען זיך גענעהערט צו איהר טהיר.— זי האט א וואַרף געטהון א פערזאָרגטען בליק אויף דאס אלמער'ל, וואו עס שטעהט ביי איהר דאס עסענוואַרג, פון אלמער'ל האט זי איבערגעטראגען דעם בליק אויפ'ן אויווען, וואו עס קאכט זיך איהר וואַרמעס. נאר זי האט נאך קיין צייט נישט געהאַט עפיס איבערצולעגען. האט זיך שון די טהיר אויפגעעפענט מיט אַ רעש און עס האבען זיך אריינגעשאטען די געסט מיט ברוך'ן פאראויס.

— גוט יום־טוב, בעל־הבית'טע! האבען זיי אויסגעשאסען.

— גוט יאהר! האט זי געענטפערט מיט אַ זיסען שמייכעל.

די געסט האבען גלייך אנגעהויבען צו זינגען און טאנצען.

דבורה איז ארויס אין קיך, ברוך גלייך נאך איהר.

— וואס זאל איך זיי אנהויבען צו געבען, וויים איך נישט, האָט דבורה ביטער געזאגט.

— בראנפען איז פאראן? ברויט און חלה איז פאראן? אוגערקעס איז פאראן? איז גוט! זיי ווילען אויף אונז קיין פאראיבעל נישט האבען, האט ברוך געענטפערט.

— וואס איז פאראן בראנפען, וואס? וואס וועט עס קלעקען? האט דבורה מיט פערדרוס געזאגט.

— אז עס וועט אויסגעהן, וועט מען שיקען נאך בראנפען.

— שיקען! דו האסט עפיס אַ סך געלד?

— ביי דיר איז גאר גאר נישט געבליבען? האט ברוך דערשראקען געפרעגט.

— בלייבען! פון וואס האט דיר געזאלט בלייבען? האט דבורה ביטער געשמייכעלט.

ברוך איז געבליבען אבהענדיג און אראבגעלאזען טרויעריג דעם קאָפּ.

— נו, מילא! האט ער ענדליך ארויסגעזאגט און אריין אין דאס צווייטע צימער.

אין א ווילע אַרום איז אריין דבורה מיט די הערינג, אוגערקעס, חלה, קיכליך... און דער עולם האט געהוליעט — עס האט זיך געלעגט די שטוב. זרח איז ארויפגעקראכען אויפ'ן טיש, געשפרונגען, הויבענדיג די פיס ביז דער נאז, און געזונגען:

הוֹשִׁיַע, הוֹשִׁיַע, הוֹשִׁיַע, קַבְּצָן!

הושיע, הושיע, הול־ל־ליע!...

און די איבעריגע האבען זיך גענומען פאר די הענד, גערדעהט זיך ארום טיש, געלאַכט, געזונגען, געשפרונגען, מאדנע ווארפענדיג מיט די אקסלען, שאקלענדיג מיט די קעפ און קלאפענדיג מיט די פיס.— —

נאר עס ווערט ווענינער בראנפען.

ברוך מיט דבורה'ן קוקען זיך איבער מיט טרויעריגע בליקען. אין גיכען האט זיך ברוך אויף און געהט ארויס אין קיך; דבורה נאך איהם.

— דו האסט גאר גארנישט? פרעגט ער זי.

— פון וואנען זאל איך האבען? ענטפערט זי מיט אַ ביטערען טאָן.

— האטש פופצעהן קאפיקעס?

— פון וואנען? שרייט זי אויס מיט פערדרוס.— דו האסט מיר געגעבען ערב יום־טוב...

נאר ברוך וויל נישט אויסהערען איהר השבון.

— מיאוסע מעשה, זאגט ער טרויעריג און לאזט אראב דעם קאפ.

— עי, וואו זענען זיי! האט לייזער אויסגעשריען און געלאזען זיך אין קיך.

ברוך איז איהם געגאנגען ענטגעגען און דבורה האט געמאַכט אַ מינע, ווי זי זוכט עפיס אין אַלמער'ל.

— איהר זעהט צי נישט? האט לייזער געשריען, בעווייזענדיג די לעדיגע פלאַש.

— איך זעה, איך זעה, האט ברוך געשמייכעלט.

נו?

— נ־נ־נו?

— מען דאַרף דאך אנפילען.

— איך וויים, וואס מען דאַרף, נאר -- — ער האט צושפרייט די הענד און גערריקט מיט די אקסלען.

— רבותי, פון די קעשענעס! האט אויסגעשריען גרשון.— איך האב מיין אייגענס דרייסיג קאפיקעס. איך בין דאך איין אלטער אפיקורוס.

— און איך בין אַ כשר'ער יוד מיט יום־טוב'דיגע קעשענעס, האט זיך זרח געבריהמט, פערגלאצט די אויגען און אויסגעקערט זיינע קעשענעס.

ביי פנחס'ן האט זיך געפונען אַ „גילדען"; לייזער האָט אויך געהאט יום־טוב'דיגע קעשענעס.

מען האט אריינגערופען דען סטרוזש פון הויף און געשיקט איהם נאך בראנפען.

די שמחה איז שוין ווייטער געווען פאר פול.

נור דבורה איז געזעסען טרויעריג. עס האָט זיך איהר עפיס גענליסט צו וויינען. אין מוח האבען זיך איהר נישט דייטליך פארגעשטעלט יענע שמחת־תורה'ס, ווען מען האט זיך ביי איהר אין שטוב "געגאססען מיט בראנפען". דאס איז געווען אין יענע גוטע צייטען ווען זי איז געווען די איינציגע קרעמערין אין גאס און האט געהאט איבער הונדערט בעל־הבית'טעס, נישט ווי איצטער — איך וויים וואס פאר אַ פאר צעהנדליג קליינע בעל־הבית'טעס, וועלכע נעהמען אהן געלד און צאהלען נישט אָב.

— וואָס זיצט איהר אַזוי? האָט זרח איבערגעריסען איהרע געדאנקען.— וואָס? קיין געלד נישט דאָ? און ווער האָט געלד? ווער לעבט זיך גוט? אלא וואָס?... מען איז אַ מענש און מען דאַרף נישט זאָרגען! מיר זענען דאָך עפּיס יודען אויף דער וועלט, האַ? האָט ער געפּרעגט און אָנגעשטעלט זיינע אויגען אויף די חברים מיט אַזאַ קוק, גלייך אין זיין פּראַגע וואָלט ליגען דער גאַנצער שׂכל, די גאַנצע פּרוזשינע פון זייער לעבען.

— טאָ לאָמיר טאַקי נעהמען לחיים! האָט איהם לייזער איבערגעריסען.

— און נור טאַקי לחיים! האָט זרח געזאָגט און גענומען אָנגיסען די גלעזליך.

נאָר זיין פּילאָזאָפּיע האָט וועניג געווירקט אויף דבורה'ן. זי איז נאָך טרויעריגער געוואָרען און אויף איהר: קוקענדיג, האָט ברוך אַליין אָנגעוואָרען דעם פּריהערדיגען מוטה.

— אַז איהר זאָרגט, דאַרף איך שוין וואָס, האַ? האָט זיך דער זייגערמיסטער אַרויפגעוואָרפען אויף ברוך'ן מיט דבורה'ן.— איהר זענט חאָטש "דיעד דאַ באַבא"... איהר וואָהנט חאָטש צוזאַמען... און איך? האַ?... מיין ווייב מיט פינף עופ'עליך וואָהנט אין כּף־הַקל,... איך האָב איהר אַ קאָפּיקע נישט געשיקט אויף יום־טוב... איך האָב נישט געהאַט פון וואַנען... איך אַליין האָב מיך דורכגעשלאָגען דעם יום־טוב: דאָ, דאָרטען, אַהין, אַהער, אַזוי, ווי עס איז — דורכגעקומען! וואָס האָט זי איבער געטהון מיט פינף עופ'עליך?— זיין קול האָט אַ ציטער געטהון און זיין נעזיכט האָט זיך אָנגעהויבען צו קרימען.— איהר זאָרגט נאָך! האָט ער געהעכערט דעם קול און איראניש אַרויסגערעדט.— איהר זעהט, ווי איך געה? אין איין שטיוועל און אין איין קאַלאָש און דאָס איז נאָך אַ פרעמדער קאַלאָש... נאָר גאָר נישט... היינט איז שׂמחת־תּוֹרָה, מען טאָר נישט זאָרגען... עט! טארא־רא־ראם, טארא־רא־ראם, טארא־רא־ראם! האָט ער אָנגעהויבען צו זינגען אויף די הויכע טענער און די אויבערסטע ליפּ האָט זיך נערוויש בעוועגט.

דער עולם האָט איהם שוואַך אונטערגעהאַפּט. אַלעמען האָט עפּיס מאָדנע דאָס האַרץ געדריקט און עס האָט זיך געוואָלט רעדען וועגען זייער אָרים לעבען...

— ער זאָגט... ער מיינט, אַז ער איז שוין גאָר דער גרעסטער קבצן, האָט לייזער מַפְסִיק געווען אין זינגען.— איך וואָלט אייך דערצעהלען, וואָלט איהר ערשט וויסען... איך האָב נאָך אויף מיר אַ גוטען בעל־הבית, פון וועלכען איך קרעפּיר צעהן מאָל אַ טאָג. איך וואָלט איך דערצעהלען.

— נו, נענוג, נו! וואָס איז דאָס פאַר אַ רייד אום יום־טוב! האָט זרח איבערגעריסען.— העלפט! טאררא, טאררא... טאררא... מיר זענען אַלע גוטע קבצנים — טיראַרירא, טיראַראָם... מיר האָבען אַלע נוטע פעקליך... טאַראַרא...

— נאָך וואסערע! האָט זיך אָבגערופען פנחס.— טאָם־באָם־באָם...

— איז נישט דאָ וואָס צו רעדען! האָט אויסגעשריען זרח. איז לעבעדיגער! פרעהליכער!... טאררארא, טאררארא...

ער האָט אָנגעהויבען זינגען מיט אַלע כּוחות און איז אַרויפגעשפרונגען אויפ'ן טיש, דער עולם איז טאַקי לעבעדיגער געוואָרען. זיי זענען אַלע אויפגעשפרונגען פון די ערטער, געמאַכט אַ ראָד אַרום טיש, אַריינגעהמענדיג אין קאָמפּאַניע דבורה'ן אויך, און אָנגעהויבען צו טאַנצען. זיי האָבען זיך אַלע צוזינגען גאָר אויף די הויכע טענער און געטאָפּעט מיט די פיס, אַז אַלץ אין שטוב האָט אונטערגעשפרונגען. דאָס האָבען זיי געוואָלט אריבערשרייען דעם אומעט, וואָס האָט זיי שטאַרק געדריקט דאָס האַרץ, די שרעקליכע אויפגעוועקטע זאָרגען, וועלכע האָבען שטילערהייט גענאָגט און גענאָגט. אין דער לופט האָבען זיך טרעהרען געפיהלט.

און אַלץ שטאַרקער האָבען זיי געזונגען, און זרח האָט געמאַכט נאָך גרעסערע קונצען, פערגעסען זיין וועהטאגדיג האַרץ און נאָך העכער געזונגען:

הוֹשִׁיַע, הוֹשִׁיַע, הוֹשִׁיַע, קַבְּצָן! —

אויגען.

(צוויי מעשות פאַר קינדער).

(ענדע)

אַז דער פאָטער איז צוריק אַרויסגעגאַנגען, האָט זיך דאָס יונגעלע אויפגעהויבען פון בעט און צוגעגאַנגען צו'ם פענסטער. ער האָט געזעהן, ווי מאַצשיק און נאָך איין פויער טראָגען וואַיצשעה'ן פאַר'ן קאָפּ און פאַר די פיס. מאַריאַשאַ, וואַיצשעה'ס ווייב האָט נאָך געטראָגען די שטיוועל, וואָס זי האָט אַראָבגעצויגען פון די פיס, זי האָט זיי בעטראַכט פון אַלע זייטען, געדרעהט אין דער האַנד און געקלעהרט, וויפיעל די שטיוועל זענען נאָך ווערט צו פערקויפען פאַר געלד... און וואַיצשעה איז געלעגען שטיל. שוין גאָר נישט געזיפצט און געלאָזט זיך רוהיג טראָגען...

אריינקוקענדיג זיך, האָט זיך דאָס יונגעלע ווידער זעהר שטאַרק פערוויינט. „דאָס זענען זיי זיך נוקם, די בוימער!“ האָט ער געטראַכט... נאר ער האָט זיך ווידער דערמאַנט דעם פאטער'ס ווערטער, און ווידער האָט ער געטראַכט, אַז ער איז נור אַ יונגעלע, אַ נאַרעלע, אַז ער ווייס גאָר נישט, און דער טאַטישי ווייס אַלץ גוט...

אויף מאָרגען האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס יונגעלע האָט זיך בערוהיגט, ער איז טאַקי שטיל געוואָרען פון דעמאָלס אָן, שוין מעהר נישט געפרעגט קיין שאלות ביי'ם פאָטער אַזוי אָפּט וויא ביז אַהער...

אין דער שטיל האָט זיין קינדיש האַרץ געקלאַפּט: „צי דער טאַטישי ווייס טאַקי אַלץ אַזוי גוט?“... עפּיס האָט ער מורא געהאַט צו קוקען דעם טאַטען גלייך אין די אויגען... און ער האָט זיך אָפט פערטראַכט, גאָר טיף פערטראַכט, און זעלטען, זעהר זעלטען אַמאָל געוויינט; טרעהרען האָבען זיך איהם אָפּט געשטעלט אין די אויגען, נאר אַרויסקאָלערן זיך אויף די באַקען האָבען זיי נישט געוואָלט.

פערשטעהט איהר, אין דעם יונגיל'ס קעפּיל, וואו ביז אַהער איז געווען אַזוי רוהיג און גראַס, וואו ביז אַהער האָבען זיך ריינע געדאַנקען נור געשפּינט און געוועבט, האָט זיך איצט אַ שוואַרצער וואָרם אַריינגעגנב'ט, און די שוואַרצע אויגען זיינע זענען טיעפער, נאר אויך טונקעלער געוואָרען...

* * *

שלעכט און ביטער, קינדערליך, איז צו לעבען אויף דער וועלט, אַז די אויגען ווערען טונקעל, אַז זיי פערליערען פון טאָג אויף טאָג זייער קלאָרהייט. מיינט נישט, ווייל מיט טונקעלע אויגען קען קיינער נישט לעבען אויף דער וועלט. לעבען קענען אַלע, האָט מיין זיידע געזאָגט, אפילו אַ וואָלף, ווייל וואָס פאַר איינע אויגען יעדער האָט, אַזעלכע נשמה האָט ער. קלאָרע אויגען פאַר קלאָרע נשמות, טונקעלע—פאַר טונקעלע. נאר אָח און וועה איז צו דער קלאָרער נשמה וואָס קוקט אויף דער וועלט מיט אַזעלכע אויגען, וואָס ווערען טונקעל פון טאָג אויף טאָג. אַ קלאָרע נשמה ברויך צו זעהען אַ קלאָרע אַ ריינע וועלט; און ווערען די אויגען טונקעל, שיינט די גאַנצע וועלט אַריין דורך זיי טונקעל, און אַז די ריינע נשמה ווערט מיד שוין צו פערטראָגען די טונקעלע וועלט, דעמאָלס איז דאָס לעבען שלעכט און ביטער, זעהר שלעכט און זעהר ביטער, קינדערליך.

* * *

הערט ווייטער די מעשה!

אין אַ יאָהר אַרום, אַז דער וואַלד איז שוין געווען אין גאַנצען אויסגעהאַקט, האָט זיך דער שרייבער מיט זיין ווייב און מיט'ן יונגעלע איבערגעצויגען אין דער שטאָדט אריין. דאָרט האָבען זיי גאָר וועניג געלד פערדינט, האָבען זיי גאָר וועניג עסען געהאַט, אַסך מאָל האָט דאָס יונגעלע געזאָגט צו'ם פאָטער: „טאַטישי, גיב מיר צו עסען“. האָט דער פאטער איהם] געענטפערט! „שטיל, זוהנישי, באַלד וועט מען דיר געבען, באַלד, באַלד. דאָס יונגעלע האָט זיך געטראַכט, אַז מען וועט איהם טאַקי באַלד געבען, האָט ער שטיל געוואַרט, גאָר נישט גערעדט, נישט געבעטען עסען, האָטש איהם האָט זעהר געהונגערט. נאר אַז די מאַמע האָט איהם גענומען אויסטהון און לעגען

שלאָפֿען, האָט ער זיך נישט געלאָזט, און דעמאָלס האָט ער מיט זיינע יונגע פֿרישע ציינער אַ קריץ געגעבען, זעהר בייז געקוקט, און שטיל, ווי צו זיך געזאָגט: „דער טאַטישי נאַרט אויס“.

אַסך מאָל האָט זיך דאָס געטראָפֿען...

און אין זיינע שוואַרצע אויגען האָט שוין אָנגעהויבען אויפֿצו־פֿונקלען דאָס בייזע פֿייער—דער כעס.

איינמאָל אין דער פֿריה האָט דער פֿאָטער אויפֿגעוועקט דאָס יונגעלע און געזאָגט, אַז היינט וועט ער איהם פֿיהרען אין חדר אַריין. דאָס יונגעלע האָט געפֿרעגט פֿערוואונדערט? „צו וואָס, טאַטישי, אין חדר אַריין?“

-- לערנען די הייליגע תורה, קינדישי.

נאָר דאָס יונגעלע האָט נישט פֿערשטאַנען, וואָס דער טאַטישי מיינט.

דער פֿאָטער האָט גענומען אַ טלית, אַרומגעהילט דאָס יונגעלע פֿון קאָפּ ביז די פֿיס און געטראָגען. דעם יונגעלע האָט דער אָטהעם פֿערפֿעהלט, און פֿינסטער איז איהם געווען אונטער'ן טלית, האָט ער זיך געבעטען: „טאַטישי, וויקעל אויף!“ דער טאַטישי האָט נישט געענטפֿערט, איז דאָס יונגעלע בייז געוואָר־ען געביסען מיט די ציינער דעם טלית און געקאָפּעט מיט די פֿיס. און אַז דער טאַטע האָט איהם אַקלאַפּ געגעבען איבער די האַנד און געזאָגט: „שקין, קאָפּע נישט, האָט דאָס יונגעלע אויפֿגעהערט צו קאָפּען און זיך שטאַרק פֿערוויינט, און וויינענדיג, האָט ער געטראַכט, אַז ער ברויך אַסך צו וויינען, אַז ער האָט שוין גאָר לאַנג נישט געוויינט...

די יונגעליך פֿון חדר האָבען איהם געפֿעלען, ער איז צו יע־דען צוגעגאַנגען, שטיל געקוקט אויף יעדען מיט זיינע שוואַרצע אויגען, געפֿרעגט, ווי יעדער הייסט, און דערצו געזאָגט: „איך הייס „חיים“ מיר וועלען זיין חבר? יאָ?“

אַז דאָס יונגעלע האָט זיך אַנידערגעזעצט אויף דער באַנק, איז צו איהם צוגעגאַנגען שמעון, אַ יונגעלע גאָר שען אָנגעטהון, שענע הייזעליך מיט שענע קנעפּעליך און אַ היטעלע מיט אַ לאַמ־פּאַס. דאָס איז געווען דעם גביר'ס יונגעלע. דער שמעון האָט בע־טראַכט דאָס יונגעלע פֿון קאָפּ ביז די פֿיס, נאָר חיים, אונזער יונגע־לע, האָט שמעון'ן נישט געקאָנט קוקען גלייך אין די אויגען אַריין, וויל ווען שמעון האָט געקוקט, האָט ער אַזוי אויפֿגעהויבען זיין קאָפּ, און אַז ער האָט גערעדט, האָט ער אַזוי געשליידערט מיט די האַנד אין אַלע זייטען, אַז אונזער יונגעלע איז שווער געווען צו קוקען אויף איהם.

איהר וואָלט וויסען, קינדערליך, וואָס פֿאַר איינע אויגען דער שמעון האָט דאָס געהאַט? זעהט איהר, איך וויים אַליין נישט. עפּיס אַזוי, נישט שוואַרצע, נישט בלאָע, עס איז גאָר נישט מעגליך גע־ווען איינצוקוקען זיך אין זיי, אַזוי געוואָרפֿען האָט ער מיט זיי אין אַלע זייטען...

שמעון איז צוגעגאַנגען צו'ם יונגעלע, איהם אַראָבגענומען דאָס היטעלע פֿון קאָפּ און גדרעהט אין אַלע זייטען און געזאָגט צו אונזער יונגעלע, צו דעם חיים'לען: „פֿע, גאָר נישט שען, זעהסט? איך האָב אַ שען היטעלע מיט אַ לאַמפּאַס, זעהסט?“ ער איז אַוועק געגאַנגען, באַלד צוריק געקומען און געזאָגט: „פֿע, ס'אַרענע הויזען! זעהסט?... און איז ווידער אַוועקגעגאַנגען.

אונזער יונגעלע האָט זיך געוואָלט וויינען: דאָס האַרץ האָט איהם געקלעמט: „פֿאַר וואָס האָב איך נישט קיין שען היטעלע און שענע הייזעליך?!“ האָט ער זיך געטראַכט און געביסען זיין צונג מיט די ציינער.

נאָר וויינען האָט ער נישט געקענט, אויך דעמאָלס, ווען דער בעהעלפֿער איז צוגעגאַנגען צו איהם, און אַ קלאַפּ געגעבען איבער דער האַנד, זאָגענדיג: „אַ יונגעלע טאָר נישט זיצען אין בלויסען קאָפּ, אַ שקין זיצט אין בלויסען קאָפּ, נאָך אַ מאָל וועט מען דיך אָנ־שמייסען“—דאָ האָט ער אויך געוואָלט וויינען, און נישט געקענט.

און פֿון דעם, וואָס ער האָט געפֿיהלט, אַז ער קען נישט וויינען איז איהם זעהר שווער געווען אויף'ן האַרץ.

דער רבי, איין אַלטער בייזער רבי, וואָס דאָס יונגעלע האָט איהם נישט געקענט קוקען אין די אויגען אַריין גלייך, האָט דעם יונגעלע געזאָגט:

— קוק אַריין, חיים, אַז דו וועסט לערנען און וועסט קענען דעם אלף מיט דעם בית וועט דער מלאך פּימפּער, קומען צו פֿלי־הען און דיר אַראָבוואַרפֿען אַ גראָשען, אַ גאָלדענעם גראָשען.

און דאָס יונגעלע האָט מיט גרויס חשק געלערנט און האָט זי־ געטראַכט: איך וועל קענען דעם אלף מיט דעם בית וועט דער מלאך פּימפּער קומען, אַ גוטער מלאך...

און אַז דער רבי האָט אַ נייעם נאָמען אויסגערופֿען, האָט זיך אונזער יונגעלע אַרומגעקוקט אין אַלע זייטען און זיך געוואונדערט: וואו איז דער מלאך?“ האָט ער געפֿרעגט דעם רבי'ן. לאַנג איז ער געשטאַנען, נישט געוואָלט אָבטרעטען ביז דער רבי האָט איהם אָבגע־שמיסענען.

דאָס יונגעלע האָט גאָר נישט געוויינט, נאָר פֿאַר זיך געזאָגט: „דער רבי נאַרט אויס, דער טאַטישי נאַרט אויס, די מאַמישי נאַרט אויס, אַלע נאַרען אויס—און איך בין נישט קיין שקין!“

לאַנג האָט דער רבי איהם געשלאָגען, ביז דאָס יונגעלע האָט אויפֿגעהויבען דעם קאָפּ און געקוקט דעם רבי'ן גלייך אין די אויגען אַריין, דעמאָלס איז דעם רבי'ן אַ רחמנות געוואָרען אויף איהם און ער האָט זיך שיער נישט צעוויינט.

אַז דאָס יונגעלע איז צוריקגעגאַנגען אויף זיין אָרט איין אָב־געשמיסענער, איז שמעון צו איהם צוגעשפּרונגען, און, הויבענדיג דעם קאָפּ אין דער הויך ביי יעדען וואָרט, געזאָגט: „מע, מע, געשמיסע־נער! מע, מע, געשמיסענער! און דאָס יונגעלע האָט געזאָגט: „דער טאַטישי, די מאַמישי, דער רבי— אַלע נאַרען אויס, און דו, יונגעלע ביזט אַזוי ווי אַ הונד, אַ שלעכטער“.

-- מע, מע, געשמיסענער! —האָט שמעון געענטפֿערט און איהם געשפּיגען אין פּנים אַריין.

דאָ איז דאָס יונגעלע בייז געוואָרען, צוגעלאָפֿען מיט כעס צו שמעון'ן, און זיך איינגעביסען מיט די ציינער אין שמעון'ס האַנד און געשריגען: „דו שלעכטער הונד! דו שלעכטער הונד!

און נאָך אַמאָל האָט מען דאָס יונגעלע געשלאָגען אין חדר. אין דער היים ווידער, אַז דער בעהעלפֿער האָט דערצעהלט, וואָס דאָס יונגעלע האָט געטהון אין חדר, האָבען פֿאָטער און מוטער איהם ווידער געזידלט און געשלאָגען.

— אַ שקין ביזט דו! האָט דער טאַטע געזאָגט, איין עזות פּנים, וואַרט, איך וועל דיך שוין לערנען מוס־.

און די מאַמע האָט געזאָגט:

— וועה איז מיר! גאָטס שטראָף האָט מיך געטראָפֿען, אַזא זוהן צו האָבען, קיינער קען איהם נישט ליידען! וועה איז מיר! אַ בן סורר ומורה וועט פֿון איהם אויסוואַקסען!

נאָר דאָס יונגעלע האָט פֿון דעמאָלס אָן שוין גאָר נישט גע־ענטפֿערט, נור פֿאַר זיך האָט ער זיך גע'חזר'ט: „זיי אַלע נאַרען אויס! איך בין נישט קיין, סורר ומורה“.

און טאָג־טעגליך איז דאָס יונגעלע געגאַנגען אין חדר, און טאָג־טעגליך האָט איהם דער רבי געשלאָגען, אַזוי לאַנג ביז דער בליק פֿון זייערע אויגען האָט זיך אָנגעשלאָגען אין בליק פֿון יונגע־לעס אויגען.

אין דאָס יונגעלע האָט גאָר נישט גערעדט, קיינמאָל שוין נישט געוויינט, נור טיף אין מח האָט ער אַ שווערע מחשבה געטראָגען:

ער האָט אַמאָל געהערט, אַז אין דער הייליגער תורה שטעהט געשריבען, אַז ערגיץ דאָרט, אין טיפֿען וואַלד איז פֿאַראַן אַ קליין בערגעלע, און אויף דעם בערגעלע איז פֿאַראַן אַ קליין דעקעלע, און דאָרט האָט גאָט בעהאַלטען די שטאַרקע ווינדען, וואָס אַז מען זאָל עפֿענען דאָס טהירעלע און זיי אַרויסלאָזען, וועלען זיי חרוב מאַ־

כען די וועלט, די גאנצע וועלט, ווי זי שטעהט און געהט, איינמאָל איין עק. ער האָט געהערט, אַז דאָרט אויף דעם טהירעל שטעהט אויפגעשריבען מיט גרויסע געכתיבה'טע אותיות „הדר ימים ופה" און אַז אַ קראָ שטעהט דאָרט און קוואַקעט בייטאָג און ביינאַכט... „הע! ווען איך וואָלט געקענט געפינען דאָס בערגעלע", האָט ער זיך געטראַכט, „אָט, וואָלט שוין גוט געווען! איין עפּען געבען, און — שוין!!"

דערווייל איז ער אָבער קראַנק געוואָרען, אַ גאַנצען חדש געקרענקט, און אַז ער איז אויפגעשטאַנען פון דער קרענק, האָט ער כמעט ווי פערגעסען אין דעם בערגעלע, האָטש ער האָט גוט געדענקט, אַז ער ברויך עפּיס צו טהון, אַז ער מוז עפּיס טהון, וואָס אזוינס? האָט ער נישט געדענקט.

און אַז ער האָט ווידער אָנגעהויבען צו געהן אין חדר, נאָך זעהר שוואַך און בלאַס אויפ'ן פנים געווען, און דער רבי האָט איהם נישט געשלאָגען, האָט ער זיך אַביסיל בערוהיגט, האָטש טיף אין האַרצען ביי איהם האָט זיך עפּיס אַלי'ן־אין־איינעם אָנגערופען, אַז ער האָט עפּיס פערגעסען, עפּיס אַזעלכעס, וואָס מען ברויך נישט, וואָס מען טאָר נישט פערגעסען.

אַמאָל, דעמאָלס האָט ער שוין חומש געלערנט — איז דער רבי געזעסען און געלערנט, און די רביצין האָט געשיילט קאַרטאָפעל און געשאָלטען דעם רבי'ן, אין מיטען האָט זי זיך דעם פינגער צושניטען און אויפגעהערט צו שעלטען. דער רבי האָט געקוקט ווי עס בלוטעט דער פינגער און שטיל געזאָגט: „אַ שענע ריינע כפרה!" און פאַר גרויס שמחה געהאַפּט דעם קאַנטשיק און אַ שמיט'ן געגעבען אונזער יוננעלע איבער'ן פנים.

דאָס יונגעלע האָט מיט כעס אַרויסגעהאַפּט דעם קאַנטשיק פון רבי'ק'ס האַנד און געוואָרפען אונטער'ן טיש אַרונטער. דער רבי איז בייז געוואָרען און האָט דאָס יונגעלע געשמיסען, לאַנג געשמיסען, דאָס יונגעלע האָט זיך אין אָנהויב נישט געלאָזט, דערנאָך אָבער איז ער מיד געוואָרען און געבליבען ליגען שטיל.

אין מיטען אָבער האָט ער זיך דערמאַנט אין דעם בערגעלע וואָס ער האָט זיך פאָרגענומען פאַר די קרענק, און ער האָט זיך מיט איין ריהר אַרויסגעריסען און געלאָפען — — — אין וואַלד אַריין.

וואָס ווייטער איז געווען, קינדערליך, ווייס איך נישט, ער האָט אַוודאי לאַנג געבלאָנזשעט, ביז די נשמה איז איהם אַרויסגעגאַנגען אויפ'ן פעלד ערגיין, די נשמה, וואָס האָט נישט געקאָנט די וועלט פערטראָגען.

אָט אַזוי קינדערליך!

אַמאָל איז געווען אַ יוננעלע, שוואַרצע אויגעליך האָט דאָס יונגעלע געהאַט. — — —

ה. ד. נאָמבערג.

צווישען צוויי בערג.

צווישען דעם בריסקער רב מיט'ן ביאַלער רבי'ן.

אַ שמחת־תורה'דיגע מעשה.

דערצעהלט פון איין אַלטען מלמד.

מוזען מוזט איהר וויסען, אַז דער ביאַלער צדיק, ר' נח'קע, איז פריהער געוועזען דעם בריסקער רב'ס אַ תלמיד מובהק. ער האָט ביי איהם געלערנט אַ שענע פאָר יאָהר, דערנאָך איז ער פלוצים נעלם געוואָרען, געהאַלטען אַ פאָר יאָהר „גלות" און איז פלוצים נתגלה געוואָרען אין ביאַלע.

אַוועק איז ער פון דער בריסקער ישיבה מהאי טעמא: מען האָט געלערנט תורה, נאָר די תורה, האָט דער רבי געפיהלט, איז טרוקענע תורה... מען לערנט אַ דין פון שאלות נשים, פון בשר בחלב, דיני ממונות — זעהר וואוהל! קומט ראובן ושמעון האָבען אַ דין תורה, קומט אַ משרת אַ שאלה פרעגען אָדער איין אשה האָט אַ שאלה — באותה הרגע קריעגט דאָס לערנען אַ חיות, לעבט עס אויף און האָט אַ מַמשלה אויף דער וועלט; אָבער אַזוי, קוים געהען זיי אַרויס, האָט דער רבי געפיהלט, אַז די תורה, דאָס הייסט דער גוף פון דער תורה, דער נגלה, דז'ס וואָס עס ליעגט פון אויבען אויף -- איז טרוקען, עס האָט נישט קיין להלוחית פון תורת חיים! — תורה דאַרף לעבען, האָט דער רבי געפיהלט! און לערנען דערביי אַנדערע ספרים האָט מען אין בריסק נישט געטאָרט, דער בריסקער רב איז געוועזען אַ מתנגד און בטבע אַ „נוקם ונוטר כנחש", באַלד האָט ער געשאָלטען, אין חרם אַריינגעלעגט; איינעם אַ חסיד, אַז מען איז פון איהם געוואוהר געוואָרען, האָט ער געלאָזט דורך ערלים אָבגאָלען די באָרד; דער מענש איז טאַקי יצא מדעתו געוואָרען, אין אַ מרה שחורה אַריינגעפאַלען, און וואָס מעהר הדוש איז, עס האָט איהם שוין קיין גוטער יוד נישט געהאָלפען. — איהר שפיעלט אייך מיט'ן בריסקער רב! אַוועק האָט זיך איהם אויך נישט געגליסט. ווי פאָהרט מען אַוועק פון בריסקער רב'ס ישיבה?!

נאָר איינמאָל האָט מען איהם געוויזען אַ חלום. עס האָט זיך איהם געחלומט, אַז דער בריסקער רב איז צו'ן איהם אַריינגעקומען און געזאָגט: קום, תלמיד מיינער, קום נח, וועל איך דיר פיהרען אין גן־עדן התחתון אַריין. און ער האָט איהם אָנגענומען ביי דער האַנד און געפיהרט אין אַ גרויסען פאַלאַץ אַריין. אין פאַלאַץ איז נישט געוועזען קיין טהיר און קיין פענסטער, אויסער די טהיר, דורך וועלכער זיי זענען אַריינגעגאַנגען, נאָר ליכטיג איז אין פאַלאַץ געוועזען, ווייל די ווענד, האָט זיך איהם געדאַכט, זענען פון קריסטאָל און שלאָגען פון זיך אַליין אַ ליכטיגען גלאַנץ. „האַלט זיך אָן אין מיין יופּעצע" — האָט איהם דערווייל דער בריסקער רב געזאָגט — „ווייל דאָ איז פאַרהאַנען זאַלעם אין לשער ואין לספר און קוים רייסט דו דיך אָב פון מיר, וועסט דו פערבלאָנזען אויף אייביג"... קיין בענקיל, קיין שטוהל איז אין ערגיין נישט געוועזען. „דאָ זיצט מען נישט", — האָט איהם דער בריסקער רב געזאָגט, „נאָר מען געהט אַלין ווייטער און ווייטער" — און ער איז איהם נאָכגעגאַנגען, און איין זאַל איז גרעסער און ליכטיגער געוועזען פון דער צווייטער, און די ווענד האָבען געשיינט דאָ מיט דער, דאָ מיט איין אַנדערער קאָליער; דאָ מיט עטליכע, דאָרט מיט אַלערליי קאָליערען... קיין מענשען האָבען זיי אויך נישט געטראָפען אויפ'ן וועג... געהענדיג נאָך דעם בריסקער רב, האָט ער דערפיהלט, אַז ער ווערט מיעד פון געהען און געהען אָהן אַ שעור, און דערביי האָטש עס בעגיעסט איהם דער שוויס, איז דער שוויס קאַלט, און איהם אַליין איז קאַלט אין אַלע איברים. און די אויגען האָבען איהם אָנגעהויבען וועה טהון פון גלאַנץ... פלוצים איז איהם נאָך אָנגעפאַלען אַ שטאַרקע בענקשאַפט, אַ בענקשאַפט צו יודען, צו חברים צו כל ישראל... „בענק נישט צו קיינעם, — מאַכט פלוצים דער בריסקער רב — דאָס איז נור אַ פאַלאַץ פאַר מיר און פאַר דיר... אויב דו וועסט וועלען, וועסט דו זיין אַמאָל בריסקער רב!" אַ שוידער איז דעם רבין דורך די ביינער, ער איז שיער נישט אומגעפאַלען: ער האָט זיך אָנגעהאַפּט מיט דער רעכטער האַנד ביי אַ וואַנד און עס האָט איהם אָבגעבריהט: נישט ווי פייער, נאָר ווי אייז, ווי אמת קאַלט אייז בריהט אָב. „רבי, האָט ער אַ געשריי געטהון, די ווענד זענען אייז, נישט קיין קריסטאָל" „רבי, איך וויל זיין, — האָט ער ווייטער געשריען, — צוזאַמען מיט כל ישראל". און קוים האָט ער אַרויסגעזאָגט איז דער בריסקער רב נעלם געוואָרען, און ער איז געבליבען איינער אַליין אין פאַלאַץ און האָט נישט געפונען קיין וועג ווי אויס און ווי איין: און פון די ווענד האָט אויף איהם געשלאָגען אַ פחד און אַ קעלט, און דאָס בענקשאַפט צו זעהן אַ יוד, אַ פראָסטען יוד, אַ שוסטער, אַ שניידער, איז אַלין ביי'ן איהם שטאַרקער און שטאַרקער געוואָרען, און ער האָט אָנגעהויבען שטאַרק צו שרייען, צו וויינען... „רבונו של עולם, — האָט ער געוויינט און געבעטען, בעסער אין גיהנום מיט כל ישראל איידער דאָ אַליין!" באותו הרגע האָט זיך בעוויזען אַ יודיל אַ פראָסט יודיל מיט אַ רויטען בעל־עגלישען גאַרטעל און אַ לאַנגע בייטש אין דער האַנד; און דאָס יודיל האָט איהם, שווייגענדיג, אָנגענומען ביי'ם אַרבעל און אַרויסגעפיהרט פון פאַלאַץ.

דער רבי האָט זיך אויפֿגעחאַפּט פֿאַר טאָג, קוים קוים וואָס עס האָט אָנגעהויבען גראָהען, און האָט זיך געשווינד אָנגעטהון און איז געלאָפֿען אין בית המדרש אַריין און געוואָלט זיך לאָזען פּותר חלום זיין פֿון דב״יס, וואָס נאַכטיגען אין בית המדרש. נאָר, דורכגעהענדיג דעם מאַרק, האָט ער געזעהען אַ שטעהענדיגע בויד, אַיין איינגעשפּאַנטע בויד. און ביי דער בויד איז געשטאַנען אַ בעל־עגלה, מיט אַ רויטען גאַרטעל אַרום די לענדען און אַ לאַנגע בייטש אין דער האַנד און ער האָט באַלד דערקענט, אַז דאָס איז דאָס אייגענע יודיל, וואָס האָט איהם אין חלום אַרויסגעפֿיהרט פֿון פּאַלאַץ. ער האָט באַלד פֿערשטאַנען, אַז עס איז נישט פּראָסט, און איז צוגעגאַנגען צום בעל־עגלה, און געפֿרעגט:

— וואו אַהין פֿאָהרט איהר, יוד?

— נישט דיין וועג, האָט ער איהם געענטפֿערט...

— פֿאָרט, בעט ער זיך, נעמט מיך מיט!

דער בעל־עגלה האָט זיך פֿערטראַכט און דערנאָך געענטפֿערט: און צו פֿיס קען אַזאַ בחור נישט געהען? געה דיר דיין וועג!

— וואו אַהין, זאָגט מיר, זאָל איך געהען? פֿרעגט דער רבי.

— וואו די אויגען וועלען דיך טראָגען,— ענטפֿערט איהם דער בעל־עגלה,— אויך מיין דאגה.

דער רבי האָט פֿערשטאַנען און איז געגאַנגען אין גלות...

ווי געזאָגט, נתגלה איז ער ערשט שפּעטער געוואָרען אין ביאַלע. אפשר אַ יאָהר נאָך זיין התגלות (עד מפי עד, ווי אַזוי עס איז געוועזען, דערצעהל איך נישט, האָטש עס איז מויל און אויערן אויפֿצושטעלען) נאָר, אַ יאָהר נאָך זיין התגלות, האָט מיך אַיין בעל־הבית, ר׳ יחיאל האָט ער געהייסען, אַראָבגעבראַכט קיין ביאַלע פֿאַר אַ מלמד. ר׳ יחיאל איז געוועזען אַ גרויסער עושר. פֿלעגט געבען די טעכטער צו טויזענד רענדליך נדן און טהון מיט די גרעסטע רבנים. זיין לעצטע שנור איז דעמאלט געוועזען טאַקי דעם בריסקער רב׳ס טאָכטער, און דעריבער, ווייל דער בריסקער רב איז געוועזען אַזאַ הולך אויף צדיקים, זענען זיין איידעם יונתן און ר׳ יחיאל, דעם בריסקער רב׳ס מחותן, אויך קיין חסידים נישט געוועזען, האָטש ר׳ יחיאל אַליין איז געוועזען איין אמת פּשוט׳ער, כשר׳ער יוד, און, איך בין ערב, אַז זיין האַרץ האָט געצויגען צו אַ רבין ווי מיט צוואַנגען. וואָרום באמת קיין גרויסער למדן איז ער נישט געוועזען. אַז דער בריסקער רב האָט אַמאָל ביי׳ם טיש עפּיס געזאָגט, פֿלעגט ער איהם קוקען אין די אויגען אַריין, ווי אַ הוהן אין בני אדם אַריין, און דאָ האָט ער אַוודאי געהערט, אַז טאַקי „לא בשמים הוא״, אַז אַ רבי זאָגט תורה, פֿערשטעהט איהם יעדערער לויט זיין השגה, לויט זיין מדרגה, נאָר גאָר נישט פֿערשטעהען, איז נישט פֿאַרהאַן... און, אַז עמיץ אפילו פֿערשטעהט נישט קיין פּירוש המלות, ווערט איהם אויך ליכטיג אין דער נשמה, כי „תורה אור״, אמת׳ע תורה לייכט און צינדט אָן ביי יעדען יוד דאָס ליכט, וואָס זיין נשמה האָט בעקומען ביים באַרג סיני! הכלל — מיר וועהרט מען נישט צו האַלטען זיך אין ביאַלער רבין, נאָר זיי אַליין זענען זיך מתרחק, און, אַז איך דערצעהל עפּיס פֿון רבין, מאַכט זיך ר׳ יחיאל געניצען, חאָטש די אויערען, זעה איך, שטעלט ער אויף, און דער זוהן זיינער, דעם בריסקער רב׳ס איידעם, קנייצט איין דעם שטערן און קוקט אויף מיר מיט כעס און ליצנות צוזאַמען. נאָר שפּאַרען שפּאַרט ער נישט; ער פֿלעגט בטבע ווייניג רעדען.

ויהי היום,— ר׳ יחיאל׳ס טאָכטער, דעם בריסקער רב׳ס שנור, דאַרף געהען צו קינד! דאַכט זיך, מיילא אַ ווייביל געהט צו קינד? איז אָבער אַ מעשה דערביי! געוואוסט האָט מען, אַז דער בריסקער רב, ווייל ער האָט אַ חסיד אָנגעגאָהלט, דאָס הייסט געהייסען אָבגאָהלען, באָרד און פּאות, איז נזוק געוואָרען פֿון די צדיקי הדור.ביידע צוויי זיהן זענען איהם, לא עליכם, במשך פֿון 5 - 6 יאָהר נפטר געוואָרען, און אַלע זיינע דריי טעכטער האָבען קיין בנים זכרים נישט געהאַט, און דערביי איז נאָך יעדע פֿון זיי געוועזען רחמנא ליצלן אַ מקשה לילד, אַז יעדע איז געוועזען יעדעס מאָל מעהר דאָרטען ווי דאָ! נאָר, אַז מען האָט מן השמים געוואָלט עס זאָל זיין מחלוקת, האָבען אַלע געזעהען און געוואוסט, אַז עס איז אַיין עונש פֿון צדיקי הדור אויפֿ׳ן בריסקער רב, נור ער אַליין מיט זיינע ליכטיגע אויגען האָט עס נישט געזעהען און אפשר נישט געוואָלט זעהען און האָט ווייטער געפֿיהרט זיין התנגדות ביד חזקה, מיט חרמות, און תקיפות פֿון אנשי חיל, ווי אין יענע צייטען...

מיר איז גיטעלע (אַזוי האָט זי, דעם בריסקער רב׳ס טאָכטער, געהייסען, באמת אַ שאָד געוועזען, זעהר אַ שאָד געוועזען. ערשטענס אַ יודישע נשמה, און צווייטענס אַ יודישע כשר׳ע נשמה, עס איז נאָך אַזאַ צדקית, אַזאַ כשר׳ע נשמה אויף דער וועלט נישט געוועזען... קיין איינציגע אָרימע כלה האָט אָהן איהר הילף נישט חתונה געהאַט, טאַקי אַ ווידענע בריאה! און דאָס דאַרף געשטראָפֿט ווערען פֿאַר׳ן פֿאָטערס כעס! און דעריבער, אַזוי ווי איך האָב נור בעמערקט, אַז די באָבע הויבט זיך אָן דרעהען אין שטוב, האָב איך אָנגעהויבען אַרבייטען אויף אַלע כלים, מען זאָל שיקען צום ביאַלער רבין... זאָל זיין האָטש אַ קוויטיל, לאָז זיין אָהן אַ פּדיון; ער דאַרף נייטיג פּדיונות!... דער ביאַלער רבי האָט נאָר ווייניג געהאַלטען פֿון פּדיונות! נאָר מיט וועמען רעדט מען? איך פּרוּוו מיט׳ן בריסקער רב׳ס זוהן, איך וויים, אַז ממש נפשו קשורה בנפשה, ווייל, ווי ער האָט זיך נישט בעהאַלטען, האָט עס דאָס שלום בית אַרויסגעשמעקט פֿון יעדען ווינקעלע, פֿון אַלע זיינע תנועות,— איז ער דאָך אָבער דעם בריסקער רב׳ס זוהן! אַ מופלג און אַ כעסן, שפּייעט ער אויס, געהט אַוועק מיט כעס און לאָזט מיך שטעהען מיט איין אָפֿען מויל. נעם איך מיך צו ר׳ יחיאל׳ן אַליין, ענטפֿערט ער מיר: עס איז דעם בריסקער רב׳ס שנור, איך וועל עס איהם, דער בריסקער רב, נישט טהון, אפילו ביי סכנות נפשות, חס ושלום! פּרוּוו איך מיך מיט זיין פּלונית׳טע, אַ כשרע יודענע, נור אַ פּראָסטע, ענטפֿערט זי מיר כהאי לישנא: זאָל מיין מאַן הייסען, שיק איך באַלד צום רבין מיין יום־טוב׳דיג שטערנטיכיל מיט די אוירינגליך, מטמון מיט געלד האָט עס געקאָסט, נאָר אָהן מיין מאַן, אַפֿילו נישט אַ פּחות משוה פּרוטה — נישט אַ פּיפּיק פֿון אַ וואָרט!

— אָבער אַ קוויטיל... וואָס שאדט אייך?

— אָהן מיין מאַנ׳ס וויסען, גאָר נישט! ענטפֿערט זי, טאַקי ווי אַ כשר׳ע יודענע דאַרף ענטפֿערן, און דרעהט זיך אָב פֿון מיר, און איך זעה, אַז זי וויל נור בעהאַלטען די טרערען,— אַ מאַמע! לב יודע — איהר האַרץ האָט שוין געפֿיהלט די סכנה...

אַז איך האָב אָבער געהערט דעם ערשטען געשריי, בין איך אַליין געלאָפֿען צום רבין.

— שמעיה, ענטפֿערט ער מיר, וואָס זאָל איך טהון? איך וועל מתפלל זיין!

— גיט מיר, רבי, בעט איך, פֿאַר דער יולדת וואָס עס איז — אַ שמירה׳לע, אַ מטבע, אַ קמיעא׳לע... וואָס עס איז גיט מיר...

— עס וועט חס ושלום ערגער מאַכען, ענטפֿערט ער, אָהן אמונה שאַדטען אַזוינע זאַכען, און זיי האָבען דערינען קיין אמונה נישט...

וואָס זשע האָב איך געקאָנט טהון? עס איז די ערשטע טעג סוכות, זי איז מקשה לילד, העלפֿען קען איך נישט, בלייב איך טאַקי שוין ביי׳ם רבין אין שטוב. אַ בן־בית בין איך געוועזען; טראַכט איך מיר, איך וועל קוקען יעדער רגע מיט געבעט צום רבין, אפֿשר וועט ער זיך מרחם זיין...

הערען הערט זיך, אַז עס איז נישט גוט. דעם דריטען טאָג שטעהען שוין די וועהען... מען האָט שוין אַלין געטהון, וואָס מען האָט געקאָנט, די שוהל אַיינגעריסען, קברים געמאָסטען, הונדערטער פֿינד ליכט אויסגעברענט אין שוהל, אין בתי מדרשים, היינט צדקה — אַ מטמון!... עס איז דען נאָכצודערצעהלען? אַלע קליידער־שענק זענען געשטאַנען אָפֿען, אַ באַרג מיט אַלערליי מטבעות איז געלעגען אויפֿ׳ן טיש, און אָרימע לייט זענען אַריינגעקומען און גענומען, ווער עס וויל, וואָס ער וויל, וויפֿיעל ער וויל!

עס האָט מיך שטאַרק אָנגעחאַפּט דאָס האַרץ.

— רבי זאָג איך, עס שטעהט דאָך: צדקה תציל ממות.

און ער ענטפֿערט מיר, שלא ממין הטענה, דאַכט זיך:

— אפשר וועט קומען דער בריסקער רב!

און באותו הרגע איז אַריינגעקומען ר' יחיאל, צום רבין רעדט ער נישט, גלייך ער וואָלט איהם נישט געזעהן, נור —

— שמעיה, זאָגט ער צו מיר, און האַפּט מיך אָן ביי'ם לאַץ,— הינטען שטעהט אַ פוהר, געה, זעץ אויף און פאָהר צום בריסקער רב. זאָל ער קומען...

און געפּיהלט האָט ער שוין אַ פּנים, אין וואָס עס געהט, וואָרום צוגעגעבען האָט ער:

— זאָל ער אַליין זעהען, וואָס עס טהוט זיך! זאָל ער זאָגען, וואָס צו טהון!

און אַ פּנים האָט ער געהאַט, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מתים זענען שענער פאַר איהם!

———

מילא, איך פאָהר, טראַכטען, טראַכט איך מיר, אַז אויב דער רבי ווייסט, אַז ער וועט קומען, וועט שוין עפּיס דערפון אַרויס! אפשר אָך אַ שלום! דאָס הייסט נישט צווישען בריסקער רב מיט'ן ביאַלער רבין, זיי אַליין האָבען קיין מחלוקת נישט געפיהרט, נאָר צווישען די צדדים בכלל! וואָרום באמת, אַז ער וועט קומען, וועט ער דאָך זעהען! אויגען האָט ער דאָך!

נאָר מן השמים, אַ פּנים, לאָזט מען אַזאַ זאַך, אַזוי געשווינד נישט צו. מן השמים האָט מען מיט מיר מלחמה געהאַלטען. קוים בין איך אַרויסגעפאָהרען פון ביאַלע, ציהט זיך איבערן הימעל אַ חמאַרע, אָבער ווי הייסט אַ חמאַרע, אַ שוואַרצער שווערער וואָלקען ממש ווי אַ סמאָלע און אַ בלאָז האָט פּלוצים געטהון, גלייך עס וואָלטען רוחות געפלויגען און מיט אַמאָל פון אַלע זייטען, אַ פּויער, להבדיל, פערשטעהט זיך אויף אַזוינע זאַכען, צלמ'ט ער זיך און זאָגט, אַז עס וועט זיין, חס ושלום, אַ שווערער וועג, און יוויזט מיר מיט דער בייטש אין הימעל אַריין... תיך כדי דבור מאַכט זיך נאָך אַ שטאַרקערער ווינד, צורייסט די חמאַרע, ממש ווי מען צורייסט אַ שטיק פּאַפּיר, און הויבט אָן צו יאָגען און צו טרייבען איין שטיק חמאַרע אויף דער צווייטער, איינע אויף דער צווייטער, גלייך ער וואָלט קריג געטריבען אויף אַ טייך. איך האָב שוין איבערין קאָפּ צוויי שטאָק און דריי שטאָק חמאַרע, לכתחילה האָב איך אפילו קיין מורא נישט געהאַט. אויסגענעצט ווערען איז ביי מיר קיין נייעס נישט געוועזען, פאַר דונערן שרעק איך מיך נישט, ערשטענס דונערט נישט סוכות צייט, און צווייטענס — נאָכ'ן רבין'ס שופר בלאָזען! מיר האָבען אַ קיימא־לן, אַז נאָך אַזאַ שופר בלאָזען האָט אַ גאַנץ יאָהר קיין דונער קיין שליטא נישט! נאָר אַז עס האָט ראַפּטום געגעבען אַ פלאַסק מיר אין פּנים אַריין, ווי מיט אַ בייטש, איין מאָל, דאָס צווייטע מאָל, דאָס דריטע מאָל, איז מיר טאַקי דער מוטערס מילך ענטפאַלען, איך האָב געזעהען בחוש, אַז דער הימעל פּאַטשט מיך, אַז מען טרייבט מיך צוריק!

און דער פּויער, להבדיל, בעט זיך אויך: לאָמיר צוריק פאָהרען.

איך ווייס אָבער, עס איז סכנות נפשות. איך זיץ אויף דער פוהר און, אינ'ם שטורם, הער איך, ווי די יולדת קרעכצט, ווי דעם בריסקער רב'ס זוהנס פינגער קנאַקען. ביים ברעכען די הענד; אויך זעה איך פאַר מיר ר' יחיאל'ס שוואַרזן פּנים מיט די איינגעפאַלענע, ברענ־נענדיגע אויגען, פאָהר, בעט ער מיך, פאָהר — — און מיר פאָהרען.

און דאָ גיעסט און גיעסט. עס גיעסט פון אויבען, עס שפּריצט פון אונטער די רעדער און פון אונטער די פערדס פיס, און דער וועג ווערט אין גאַנצען פערגאָסען, ממש בעדעקט מיט וואַסער; אויפ'ן וואַסער געהט אַ פּיאַנע, די פוהר, דאַכט זיך, הויבט שוין אָן שווימען — — וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען? מיר האָבען נאָך דערצו גע־בלאָנדזשעט... נאָר אויסגעהאַלטען האָב איך און מיט'ן בריסקער רב בין איך געקומען אויף הושענא רבא! נאָר דעם אמת צו זאָגען, אַזוי ווי דער בריסקער רב האָט זיך אַרויפגעזעצט אויף דער פוהר, איז שטיל געוואָרען: די חמאַרע האָט זיך ווי איבערגעריסען, און פון שפּאַלט האָט זיך אַרויס געוויזען די זון און מיר זענען בשלום און טריקען אַריינגעפאָהרען קיין ביאַלע. דער פּויער, להבדיל, האָט עס אפילו בעמערקט און געזאָגט אויף זיין לשון: וויעלקי ראַבין, צי דיוזשי ראַבין!..

נאָר דער עיקר איז געוועזען אונזער אַריינקומען!

ווי די היישרעקען זענען צו'ן איהם צוגעפאַלען די ווייבער, וואָס זענען אין שטוב געוועזען... כמעט אויפ'ן פּנים זענען זיי פאַר איהם געפאַלען און געוויינט... די יולדת פון דער צווייטער שטוב הערט מען נישט, אָדער דורך געוויין פון די ווייבער, אָדער, זי האָט שוין, טראַכט איך, חס ושלום, קיין כח נישט צו קרעכצען... ר' יחיאל האָט אונז אפילו נישט געזעהן; ער איז געשטאַנען אַריינגעדריקט מיט'ן שטערן אין אַ שויב, דער קאָפּ האָט איהם אַ פּנים געברענט... דער זוהן, דעם בריסקער רב'ס איידעם, דרעהט זיך אויך נישט איבער דערלאַנגען שלום, ער שטעהט מיט'ן פּנים צו דער וואַנד און איך זעה בחוש, ווי דער גוף זיינער ציטערט און ווי דער קאָפּ קלאַפּט אָן דער וואַנד!... איך האָב געמיינט, איך פאַל, אַזוי האָט מיך דער צער און די שרעק דורך און דורך גענומען, עס איז מיר קאַלט געוואָרען אין אַלע איברים, איך האָב געפּיהלט, אַז די נשמה ווערט אין מיר קאַלט!...

נאָר, צי האָט איהר געקאָנט דעם בריסקער רב?

דאָס איז געוועזען אַ מענש — איין עמוד ברזל, זאָג איך אייך!

אַ הויכער, הויכער יוד, טאַקי „משכמו ומעלה"... איין אימה איז פון'ם געפאַלען, ווי פון אַ מלכות! אַ ווייסע לאַנגע באָרד, איין שפּיץ, געדענק איך נאָך ווי היינט, האָט זיך איהם אַריינגערוקט אונטער'ן גאַרטעל, דער צווייטער שפּיץ־באָרד ציטערט איבערן גאַרטעל...

ברעמען אויך ווייסע, דיקע, לאַנגע — אַ האַלב פּנים האָבען זיי איהם פערשטעלט און, אַז ער האָט זיי אויפגעהויבען — רבונו של עולם! די נשים זענען ממש צוריק געפאַלען, ווי פון אַ דונער צוריק געוואָרפען, אַזוינע אויגען האָט ער געהאַט — חלפים, בלאַנקע חלפים האָבען אין זיי געבליצט! און אַ געשריי האָט ער געטהון ווי אַ לייב:

— אַוועק נשים! — און דערנאָך שוין שטילער און איידעלער געפרעגט:

— וואו איז מיין טאָכטער?

מען האָט איהם געוויזען, ער איז אַריינגעגאַנגען, און איך בין געבליבען שטעהען ממש אַרויס פון די כלים.

אַזוינע אויגען, אַזאַ בליק, אַזאַ קול! נאָר איין אַנדערער דרך, איין אַנדערע וועלט! דעם ביאַלער רבינס אויגען לייכטען אַזוי גוט, אַזוי שטיל, עס קומט אַריין אַ חיות אין האַרץ; ער וואַרפט אויף דיר אַ בליק, האָט ער דיך מיט אַ גאָלדענעם רעגען בעשיט.. און זיין קול זיין זיס קול, זיין סאַמיטען זיס קול — רבונו של עולם, דאָס האַרץ האַפּט עס אָן, דאָס האַרץ גלעט עס אַזוי שטיל, אַזוי מחיה'דיג... נישט קיין מורא חס ושלום האָט מען פאַ'ן, נאָר די נשמה צוגעהט אין ליעבשאַפט, אין מתיקות פון ליעבשאַפט, זי וויל אַרויס פון גוף און זיך מתדבק זיין אין זיין נשמה.. זי רייסט זיך ווי, להבדיל, אַ זומערפליגעלע צו'ן אַ העלער פלאַם!... אין דאָ — רבונו של עולם: אימה ופחד! אַ גאון, אַ פערצייטישער גאון! און ער געהט אַריין צו דער יולדת!

„ער וועט פון איהר מאַכען,— טראַכט איך מיט שרעק — אַ גל־של־עצמות! און איך לויף צום רבין.

און דער רבי בעגעגענט מיך אין טהיר מיט אַ שמייכעל:

— האָסט געזעהען, מאַכט ער, כבוד התורה? ריינעם כבוד התורה?

איך האָב מיך באַלד בערוהיגט, אַז דער שמייכעלט, טראַכט איך, איז גוט! —

———

און עס איז טאַקי גוט געוועזען. שמיני עצרת איז זי איבער געקומען. שמחת תורה האָט שוין דער בריסקער רב געזאָגט תורה ביים טיש. איך האָב געוואָלט אפילו ערגיץ אַנדערש זיין ביים טיש, נאָר איך האָב מורא געהאַט, בפרט, אַז מיט מיר איז געוועזען אַ מנין און מען וועט בענשען נברך לאלהינו... מילא, וואָס זאָל איך אייך פערצייליען! דעם בריסקער רב'ס תורה? אויב די תורה איז אַ ים, איז ער

געוועזען דער לויתן אין ים, — מיט איין תנועה גיט ער א שווים דורך צעהן מסכתות, מיט איין תנועה מישט ער אויס ש״ס ופוסקים, אַז ער הילעכט און שפריצט, און זיעדט און קאָכט, טאַקי, ווי מען פֿערצעהלט פֿון אמת׳ען ים... דעם קאָפּף האָט ער מיר צושרויפֿט. . . נאָר „לב יודע מרת נפשו״ ! דאָס האַרץ מיינס האָט פֿאָרט נישט גע־האַט קיין שמחת יום־טוב !. איך האָב מיך דעמאָלט דערמאַנט אין רבינ׳ס חלום... און, וואָס זאָגט איהר דערצו ? די זון איז געלעגען אין פֿענסטער, וויין האָט ביים טיש נישט געפֿעהלט, דער גאַנצער עולם זעה איך שוויצט, און מיר ? מיר איז געוועזען קאַלט, קאַלט ווי אייז ! און דאָרטען, האָב איך, געוואוסט, זאָגט מען אַנדערע תורה. . . דאָרט איז ליכטיג און וואַרם... יעדעס וואָרט איז דורכגעוועבט און דורכגע־ווייקט מיט אהבה און דבקות... מלאכים, פֿיהלט מען. פֿליהען אַרום שטוב, מען הערט ממש ווי עס רוישען די גרויסע ווייסע פֿליגעל. . . אַח, רבונו של עולם ! נאָר אַוועק געהען טאָר מען נישט !

פלוצלינג, האַקט ער איבער, דער בריסקער רב, און גיט אַ פֿרעג :

— וואָס פֿאַר רבי׳ן האָט איהר עס דאָ ?

— איינעם, אַ נח. ענטפֿערט מען איהם.

מילאָ, שנייד עס מיך ביים האַרץ ! „איינעם, אַ נח״ — אַח, די הנופה, די הנופה !

— אַ בעל מופת ? פֿרעגט ער ווייטער,

— ווייניג, מען הערט נישט... ווייבער אפילו פֿערצעהלען, נאָר ווער הערט זיי ?

ער נעמט אַ זוי געלד אָהן מופתים...

— געלד, זאָגט מען איהם, נעמט ער אויך ווייניג און גיט אַ סך אַוועק.

דער בריסקער רב פֿערקלערט זיך.

— און לערנען קען ער ?

— מען זאָגט — אַ גדול !

— פֿון וואַנען איז ער, דער נח ?

קיינער ווייסט נישט און איך מוז ענטפֿערן, און עס מאַכט זיך אַ שמועס שוין צווישען מיר מיט׳ן בריסקער רב.

— איז ער נישט, דער נח, אין בריסק געוועזען ? פֿרעגט ער.

— צי דער רבי, שטאַמעל איך, איז געוועזען אין בריסק ? דאַכט זיך יאָ !

— אַה ! מאַכט ער אַ חסיד זיינער ! און עס האָט זיך מיר גע־דאַכט, אַז ער האָט אויף מיר אַ קוק געטהון ווי אויף אַ שפּין.

און ער האָט זיך איבערגעדרעהט צום עולם :

— ביי מיר, — זאָגט ער, — איז אַמאָל געוועזען אַ תלמוד „נח... אפילו אַ גוט קעפּיל, נאָר עס האָט איהם געצויגען אין יענער זייט אריין — — איך האָב איהם איינמאָל געזאָגט, צוויי מאָל, איך האָב איהם געוואָלט זאָגען צום דריטען מאָל, מזהיר זיין, איז ער מיר נעלם געוואָרען... צי איז עס נישט דער ?

— ווער ווייסט ?

און ער הויבט אָן אויסמאָלען: אַ דאַרער, אַ קליינער, אַ שוואַרץ בערדיל, שוואַרצע געקרייזעלטע פאות, אַ פֿערטראַכטער, אַ שטיל קול און דערגלייכען.

— עס קען זיין, זאָגט דער עולם, אַז דאָס איז ער ; עס איז קרוב לאמת !

איך האָב שוין נאָט געדאַנקט, אַז מען האָט אָנגעהויבען בענשען.

נאָר נאָך דעם בענשען איז געשעהן אַזוינס, וואָס עס האָט זיך מיר גאָר נישט געקאָנט הלומ׳ען.

דער בריסקער רב הויבט זיך אויף פֿון בענקיל, רופֿט מיך אַוועק אין אַ זייט און זאָגט מיר שטילערהייט : פֿיהר מיך צו דיין רבין און מיין תלמיד. נאָר — קיינער זאָל נישט וויסען.

מן הסתם פֿאָלג איך, נאָר אויפֿן וועג פֿרעג איך איהם מיט שרעק :

— בריסקער רב, זאָג איך, מיט וואָס אַ כונה געהט איהר ?

און ער ענטפֿערט מיר פשוט :

— עס איז מיר איינגעפֿאַלען ביים בענשען, אַז איך בין ביז אַהער געוועזען אַ דן שלא בפניו... זעהען וויל איך, איך וויל אַליין זעהען, און אפשר — האָט ער שפעטער צוגעגעבען, וועט מיר גאָט העלפֿען, איך וויל אַ־ויסראַטיווען מיינס אַ תלמוד.

— ווייסט שיינעך, מאַכט ער ווייטער מיט הלצה, אַז אויב דיין רבי איז דער נח, וואָס האָט ביי מיר געלערנט, קען ער זיין אַ גדול בישראל, אַ בריסקער רב אַ מאָל !

אצונד האָב איך שוין זיכער געוואוסט, אז דאָס איז ער, און דאָס האַרץ האָט אָנגעהויבען צאַפּלען.

———

און די צוויי בערג האָבען זיך צוזאַמען געטראָפֿען. . . אַז איך בין אין מיטען נישט געבליבען אויפֿן אָרט, איז טאַקי אַ נס מן השמים.

דער ביאַלער רבי, זכרונו לברכה, פֿלעגט שמחת תורה אַרויס־שיקען די חסידים שפּאַצירען אַרום דער שטאָדט, און ער אַליין איז זיך געזעסען אויפֿן גאַניקיל און געקוקט און מקבל נחת געוועזען.

עס איז ניט געוועזען היינטיג ביאַלע. עס איז געוועזען דעמאלט גאָר אַ קליין שטעדטיל, סאַמע קליינע נידריגע געבויטע הייזליך, אויסער דער שוהל מיטן רבינס בית המדרש. דעם רבינס גאַניקיל איז געוועזען אויפֿן צווייטען שטאָק און מען האָט פֿון גאַניקיל אַלץ גע־זעהען ווי אויף דער האַנד — די בערגליך פֿון מזרח זייט, דעם טייך פֿון מערב... — — און נישט איינמאָל, אַז דער רבי האָט פֿון גאַניקיל דערזעהן עטליכע חסידים, וואס האָבען גראָד געשוויגען, האָט ער זיי באַלד אַראָבגעוואָ־פֿען פֿון דער הויך איין התחלה פֿון אַ נגון, זיי האָבען אינטערגעהאַפּט און זענען ווייטער זינגענדיג געגאַנגען — — און כתות, כתות זענען געגאַנגען פֿאַ־ביי, און אַרויס פֿון דער שטאָדט, מיט געזאַנג, מיט אמת׳ע פֿרייד, מיט אמת׳ע שמחת תורה... און דער רבי פֿלעגט זיך נישט ריהרען פֿון גאַניקיל.

נאר דעמאלט אַז דער רבי האָט דערהערט אַנדערע טריט, האָט ער זיך אייפֿגעהויבען און איז אַקעגען געגאַנגען דעם בריסקער רב.

— שלום עליכם, רבי ! מאַכט ער מיט ענוות און מיט זיין זיס קול.

— עליכם שלום, נח, - האָט ער איהם געענטפֿערט.

— זיצט, רבי. דער בריסקער רב האָט זיך געזעצט און דער ביאַלער רבי איז געשטאַנען פֿאַר איהם.

— זאָג נור, נח, מאַכט דער בריסקער רב מיט אויפֿגעהויבענע ברעמען, וואָס ביסט דו עס אַנטלאָפֿען פֿון מיין ישיבה ? וואָס האָט דיר דאָרטען געפֿעהלט ?

— עס האָט מיר, רבי, ענטפֿערט ער געלאַסען, אָטהעם פֿער־פֿעהלט... איך האָב נישט געקאָנט דעם אָטהעם האַפּען..

— ווי הייסט ? וואָס רעדסט דו, נח ?

— נישט מיר, פֿערטייטשט דער רבי מיט אַ שטילער קול, נאר מיין נשמה האָט אָטהעם פֿערפֿעהלט ..

פֿאַר וואָס, נח ?

— אייער תורה, רבי, איז סאַמע מדת הדין ! אָהן רחמים איז זי ! אָהן חסד איז אייער תורה ! און דעריבער איז זי אָהן שמחה, אָהן פֿרייען אָטהעם... סאַמע ברזל ונחשת, אייזערנע חוקים, קופּערנע דינים... און סאַמע הויכע תורה, פֿאַר לומדים, פֿאַר יחידי סגולה !...

דער בריסקער רב שווייגט און דער רבי זאָגט ווייטער : און זאָגט מיר, רבי, וואָס האָט איהר פֿאַר כלל ישראל ? וואָס האָט איהר רבי פֿאַר׳ן האָלץ־העקער, פֿאַר׳ן קצב, פֿאַר אַ בעל מלאכה! פֿאַר אַ פּראָסטען יוד ?. . בפרט פֿאַר אַ זינדיגען יוד ? וואָס, רבי, האָט איהר פֿאַר נישט לומדים ?

דער בריסקער רב שווייגט, גלייך ער פֿערשטעהט נישט, וואָס מען רעדט צו איהם. און דער ביאלער רבי שטעהט אַלץ פֿאַר איהם און זאָגט ווייטער מיט זיין זיס קול :

— זייט מיר מוחל, רבי, נאר דעם אמת מוז איך אייך זאָגען. . . האַרט איז געוועזען אייער תורה, האַרט און טרוקען. ווייל זי איז נור געוואָרען דער גוף און נישט די נשמה פֿון דער תורה !

— די נשמה? פרעגט דער בריסקער רב און רייבט זיך דעם הויכען שטערן.

— אוודאי! אייער תורה, רבי, האב איך געזאגט, איז נור פאר יחידי סגולה, פאר למדנים, נישט פאר כל ישראל. און די תורה איז פאר כל ישראל! די שכינה רוהט פאר כל ישראל! די תורה איז די נשמה פון כל ישראל!

— און דיין תורה, נח?

— איהר ווילט זי זעהען, רבי?

— תורה — זעהען? פרעגט דער בריסקער רב.

— קומט, רבי, איך וויל זי אייך ווייזען!... איך וועל איהר גלאנץ ווייזען, די שמחה וואס שטראהלט פון איהר אויף אלע, אויף כל ישראל!

דער בריסקער רב ריהרט זיך נישט.

— איך בעט אייך, רבי, קומט, נישט ווייט!

ער האט איהם ארויסגעפיהרט אויפ'ן גאניקיל; שטילערהייט בין איך זיי נאכגעגאנגען

דער רבי האט דאך דערפיהלט: מענסט נאכגעהען, מאכט ער, שמעיה, היינט וועסט דו אויך זעהען... דער בריסקער רב וועט אויך זעהען... שמחת תורה וועט איהר זעהן... איהר וועט זעהן, אמת'ע שמחת תורה!

און איך האב געזעהען דאס איינענע, וואס אלע שמחת תורה, נאר איך האב אנדערש געזעהען... ווי א פארהאנג איז מיר אוועק געפאלען פון די אויגען.

א גרויסער ברייטער הימעל — ממש אין־סוף, און בלאה, אזוי העל בלאה איז דער הימעל געוועזען, אז עס האט מחיה געוועזען דאס אויג. איבער'ן הימעל זענען געשוואומען ווייסע, ווי זילבערנע, וואלקענדליך, און אז מען האט זיך אין זיי איינגעקוקט, האט מען געזעהען, ווי זיי ציטערען ממש פאר פרייד, ווי זיי טאנצען אונטער מיט שמחת תורה! הינטען ווייטער האט ארומגענומען די שטאדט א גרינער ברייטער גארטעל, א טונקעל גרינער, נאר דאס גרינע איז געוועזען לעבענדיג גרין, אזוי לעבענדיג, גלייך עס וואלט א „חיות" ארומגעפלויגען צווישען די גראזען; אלע מאל, האט זיך געדאכט, פלאמט ערגייץ אנדערש אויס א חיות, א געשמאק, א לעבען; — מען האט געזעהען בחוש, ווי די פלעמליך שפרינגען און טאנצען צווישען די גרעזליך... גלייך זיי האלטען זיי און קושען זיי...

און אויף די לאנקים מיט די פלעמליך האבען זיך ארומגעדרעהט כתות און כתות פון חסידים... די אטליסענע און אפילו די לאסטינגענע קאפאטעס האבען געבלאנקט ווי די שפיגעל, די צעריסענע ווי די גאנצע... און די פלעמליך, וואס האבען זיך ארויסגעריסען פון צווישען די גרעזליך האבען זיך געהאפט און געציפעט אן די שפיגעלדיגע בגדי יום טוב, און עס האט זיך געדאכט, אז זיי טאנצען ארום יעדען חסיד, מיט התלהבות, מיט ליעבשאפט... און אלע כתות חסידים האבען געקוקט מיט ווינדערליך דארשטיגע אויגען צום רבינס גאניקיל... און די דארשטיגע אויגען האב איך געזעהען ממש בחוש, זויגען פון גאניקיל פון רבינס פנים די ליכט, און וואס מעהר ליכט זיי האבען געזויגען, העכער געזונגען האבען זיי... אלץ העכער און העכער... אלץ לוסטיגער, אלץ הייליגער...

און יעדער כתה האט זיך געזונגען איהר נגון נאר אין דער לופט האבען זיך די אלע נגונים מיט די אלע קולות אויסגעמישט און צום רבינס גאניקיל איז צוגעקומען א י י ן זמר, א י י ן נגון... גלייך אלע זינגען איין זמר. און אלע זינגען — דער הימעל זינגט, די גלגלים זינגען, און די ערד פון הינטען זינגט, און די נשמה פון דער וועלט זינגט — — — אלין זינגט!

רבונו של עולם! איך האב געמיינט איך צוגעה אין מתיקות...

עס איז אבער נישט בעשערט געוועזען.

— מען דארף מנחה דאווענען! האט פלוצלים דער בריסקער רב ארויסגעזאגט שארף און אלץ איז פערשוואונדען געווארען...

שטיל — — די פארהאנג איז מיר צוריק געפאלען פאר די אויגען; א פשוט'ער הימעל, פשוט'ע פאשע פאר בהמות, פשוט'ע חסידים אין צוריסענע קאפאטעס, אלטע צוריסענע שטיקליך נגונים, אויסגעלאשען די פלעמליך — איך קוק אויפ'ן רבין, זיין פנים איז אויך חשך — — —

זיי האבען זיך נישט אויסגעגלייכט; דער בריסקער רב איז געבליבען א מתנגד ווי פריהער; מיט דעם איז ער אוועקגעפאהרען!

דאך א פעולה האט עס געהאט! גערודפט האט ער שוין נישט.—

ל. פרץ.

קאליקעס

פון מ. ספעקטאר

(פארטזעטצונג)

אויף מארגען נאך מיטאג, ווען די חתן כלה זענען ווידער געבליבען אליין, האט זיך פלוצים הירשעל געווענדעט צו זיין כלה:

— איך מוז דיר, סאלטשע זאגען... איך האב ניט געוואלט, נאר איך קען ניט... אפשר וועט מיר ווערען גרינגער ווען איך וועל דיר אלעס ארויסזאגען... איך קען ניט אבנארען... איך מוז דיר זאגען דעם אמת... דו דארפסט אויף מיר אין כעס ניט זיין...

הירשעלס געזיכט איז בלאס געווארען, ער האט ווייטער ניט געקענט רעדען.

— וואס איז מיט דיר הירשעל? האט סאלטשע געפרעגט דערשראקען, וואס האב איך אויף דיר אין כעס צו זיין? דו קענסט זאגען.

— איך קען פאר דיר ניט פערדעקען... האט ער ווידער אנגעהויבען מיט א ציטערדיג קול — ווייס סאלטשע, אז איך האב ליעב איין אנדערע...

סאלטשע האט פון די אונערווארטעטע ווערטער זעהר זיך צולאכט אז טרעהרען האבען זיך ביי איהר פון שטארק לאכען געוויזען אין די אויגען.

— ליעב... פערליעבט... חא, חא, דו האסט געפיהרט א ליעבע, הא, הא, אט דאס איז שען, דאס וואלט איך קיין מאל ניט געגלויבט אויף דיר, א יונגער מאן פון א קליין שטעדטיל... אוי איך קען זיך ניט איינהאלטען פון געלעכטער.

סאלטשע האט ווייטער געלאכט און הירשעל האט זי פערוואונדערט אנגעקוקט.

— אין כעס זאל איך זיין אויף דיר, פאר וואס זאל איך זיין אין כעס? וועלכער לייטישער יונגער מאן פון היינטיגער וועלט האט דען בהורוויז ניט געפיהרט קיין ליעבע, דערצעהל מיר, הירשעל, אין גאנצען, עס איז אזוי ציקאווע, צוהערען פון מיין חתן, ווי אזוי ער האט ליעב געהאט אנדערע און דערנאך, דערנאך, וועל איך דיר דערצעהלען...

און סאלטשע האט זיך ליעבליכער און נעהנטער צוגערוקט צו איהר חתן, איהם אנגענומען ביי דער האנד און מיט געמאכטע חנ'דליך געקוקט איהם גלייך אין די אויגען.

— נו וואס שווייגסט דו הירשעל? איך בין אזוי צופרידען, אזוי צופרידען, איך האב געמיינט אז מיין חתן איז שוין גאר א קליין שטעדטילדיגער חסיד און מיינע חבר'טעס וועלען פון מיר לאכען וואס איך האב אזא חתן. נו דערצעהל זשע, הירשעל, פון דיין ליעבע, דערנאך וועל איך דערצעהלען, נאר פריהער דערצעהל דו. ווער איז זי, וואס איז זי — א שענע? נו איך בעט דיך, דערצעהל זשע שוין, ביזט א שלעכטער וואס דו ציהסט מיך אזוי לאנג און ווילסט ניט דערצעהלען.

— וואס וועל איך דיר דערצעהלען אז דיר א־ט ניט, דיך פערדריסט ניט, איך האב דיר בעדארפט זאגען, עס איז מיר געלעגען אויף דעם הארצען, איך האב דיך ניט געוואלט אבנארען, האב איך דיר געזאגט און ווייטער גאר ניט.

— ניין, ניין, ניין, הירשעל! ביזט א שלעכטער, האט זי אנגעהויבען אונטערשפרינגען און פאטשען מיט די הענד — איך וועל

דיך ניט אָבלאָזען, מוזט מיר דערצעהלען, אַז דו ביזט אַזאַ אָרענט־ליכער מאַן, פאַרוואָס זשע האָסט דו פאַר מיר סודות? האָסט דאָך אַליין געזאָגט אַז דו וועסט מיר אַלעס דערצעהלען, איך זאָל נור ניט זיין אין כעס, איך שווער דיר אַז איך וועל ניט זיין אין כעס, אַבי דערצעהל, דערנאָך וועל איך דערצעהלען.

— איך האָב זי ליעב פון קינדווייז אָן, זי איז טאַקע פון לאַוורעוועט. ווען איך האָב געזאָגט אַז איך וויל אַ חתן ווערען פאַר איהר, האָט זי מיר געענטפערט אַז מיר זענען נאָך יונג, מיר דאַרפען נאָך לערנען און ווערען פריהער מענשען, זי איז אַוועקגעפאָהרען אין אַ גרויסער שטאדט לערנען און איך בין געבליבען אין לאַוורעוועט. ווען מען האָט מיר גערעדט דעם שידוך מיט דיר, האָב איך ניט געוואָלט, נאר איך האָב זיך מיט מיינע עלטערען ניט געוואָלט קריגען און בין בעשטאַנען אויף דעם שידוך.

— אַליץ איבער די עלטערען, האָט סאלטשע געענטפערט מיט אַ זיפץ, איך פלעג אויך טרייבען די שדכנים, ניט געוואָלט זיי זאָלען מיר געבען אַ חתן, ווער שמועסט אַ חסיד, איך האָב געוואָלט אַ כלה ווערען פאַר אַ דייטשען יונגען מאַן, נאר איך האָב זיך אויך ניט געוואָלט קריגען מיט די עלטערען, נו דערצעהל ווייטער, זי איז אַ שענע, אַ רייכע?

— זי איז זעהר אַ שענע, נאר איין אָרימע און דערפאַר זענען מיינע עלטערען ניט בעשטאַנען.

— אוי די עלטערען, נור געלד און געלד שפּיעלט ביי זיי די הויפטראָלע — האָט סאלטשע ווידער געזיפצט. איך האָב ניט לאַנג געלעזען אַזאַ ראָמאַן, וואָס ווייל די פריילין איז אָרים געוועזען, האָבען די עלטערען זייער איינציגען זוהן אַרויסגעטריבען פון שטוב און איהם אָבגעזאָגט פון ירושה. דו האָסט געלעזען אַ סך ראָמאַנען, הירשעל?

— אַביסיל האָב איך געלעזען, נור איך האָב אידאַ'ן ליעב געהאַט איידער איך האָב געלעזען.

— אידא הייסט זי? וואו זשע געפינט זי זיך איצט און וואָס טהוט זי?

— אין פעטערסבורג, זי לערענט זיך דאָרט. ווען זי זאָל ניט געוועזען אַוועקפאָהרען, וואָלט איך געוויס מיט איהר חתונה געהאַט, עס וואָלט דאַן ניט געהאָלפען קיין טאַטע מאַמע, נאָר זי איז אַוועקגעפאָהרען...

— פון דעסטוועגען דאַרף די אידא זיין אַ גרויסער נאַר, ווי אַזוי זאָגט זיך אָב איין אָרים מיידיל פון אַזאַ רייכען פיינעם חתן, וואָס קען נעהמען דרייסיג טויזענד רובל נדן, דאָס איז דאָך דרייסיג טויזענד רובל פון קעשענע פערלירען. וועלכע אָרימע פריילין וואָלט זיך דען ניט געשעצט פאַר גליקליך חתונה צו האָבען מיט אַזאַ רייכען חתן ווי דו ביזט — איין איינציגער זוהן פון אַזוינע רייכע עלטערען. און וואָס האָט זי דאָ אויסגעפיהרט — זי איז אַוועקגעפאָהרען קיין פעטערסבורג זיך לערנען געוויס אויף איין אַקושאָרין אָדער אויף אַ ציין־רייסערין, איך קען אַ סך אַזוינע יודישע מיידליך פון רוסלאַנד, וואָס קומען צו אונז קיין ווארשא לערנען זיך דאָ צו ווערען אקושאָרין, אַ דענטיסטין אָדער אַ מאַסאַזשיסטקע. די ווארשאווער שולען זענען פול נור מיט אָט די יודישע מיידליך אויס רוסלאַנד, געלויבט גאָט קיין איינציג וואַרשאווער מיידיל און אפילו ניט פון גאַנץ פוילען געפינט זיך ניט אין די שולען. איך קען זיי זעהר גוט, זיי לויפען דאָ אַרום אויף שטונדען פאַר דריי רובל אַ מאָנהייט, ביי אונז אין הויז האָט אויך אַזאַ פריילין געגעבען שטונדען, איך האָב מיט איהר גערעדט און זיך געוואונדערט, דוקא אויך אַ שענע פריילין, וואָס וואָלט יעדען יונגען מאַן געקענט געפעלען און זי לערענט זיך גאָר אויף איין אקושאָרין, איך זעה זיי אָפט פאַרביילויפען דורך דעם זאַקסישען גאָרטען מיט אַ פאַק ביכער אונטער'ן אָרים, זיי זעצען זיך אפילו ניט אָברוהען אויף קיין באַנק און שטענדיג לויפען זיי, אַלע פריילין שפּאַצירען און זיי לויפען. היינט ווי געהען זיי געקליידעט, ווי האַלטען זיי זיך, עס עקעלט פראָסט צו קוקען אויף זיי. זיי האַלטען ניט פון קיין מאָדע, טראָגען דריי יאָהר איין היטעלע פון סאָבעסקעס צייטען, מילא אידא איז איין אָרימע, פאַר אָרימע מיידליך פאַסט זיך לערנען אויף אקושאָרין אָדער דענטיסטין; אָבער מען דערצעהלט אַז אין די וואַרשאַווער שולען לערנען זיך אויך אַקושאָרין אויך פריילין פון רייכע עלטערען, האָטש די עלטערען ווילען ניט, נאָר זיי קריגען זיך מיט זיי און פאָהרען קיין ווארשא זיך לערנען און זיך וואַלגערען אין דער פרעמדער און געהען געקליידעט ניט שענער ווי די אָרימע. אָט דאָס פערשטעה איך טאַקע ניט, וואָס פאַר אַ שכל ליגט אין דעם? איז דען ניט גלייכער פאַר אַ פריילין. ווער שמועסט נאָך אויב זי איז אַ שענע אָדער אַ רייכע, קומען מעהר אין געזעלשאַפט, געהן אין טהעאַטער, שפּאַצירען? איך קען דען אויסרעכענען ווי גוט מען קען די צייט פערברענגען, דערנאָך האָט מען חתונה, מען איז אַ בעל־הבית'טע, מען פיהרט אַ הויז און ווען מען איז דערצו רייך און דער מאַן מאַכט גוטע געשעפטען, פאָהרט מען אַלע יאָהר קיין אויסלאַנד אָדער אויף אַ זומער וואָהנונג, און מען לעבט ווייטער גוט. יעדע פריילין דאַרף זיך סטאַרען קומען צו אַזאַ לעבען, נאַטירליך ניט יעדען קען אַזאַ לעבען געלונגען, ווען דער מזל גליקט. אָבער וועגען אַזאַ צוועק דאַרף יעדע פריילין טראַכטען, ניט די בעסטע יונגע יאָהרען מיט דער שענקייט און געזונד אַוועקגעבען די קורסען מיט די שטונדען און וואָס פאַר אַ גליקען ערוואַרטען זיי דערנאָך? ניט שלאָפען קיין נעכט ביי קינדבעטורען, ווייטער פערליערען דאָס געזונד. אין רייסען יענעם אַ צאָהן זעה איך אויך קיין גליק ניט, דאָס איז פאַר אַ מאַנס פערזאָן אָבער ניט פאַר קיין פרוי, בררו!.. עס עקעלט מיך ווען איך שטעל זיך פאָר אַ פרוי אַ ציין־רייסערין. ביי אונז אין וואַרשא וועט זיך קיין לייטישע פריילין ניט פערנעהמען מיט אַזוינע זאַכען. איך וואָלט זעהר געוואָלט רעדען מיט אַזאַ פריילין ווי אידא, זי זאָל מיר ערקלערען מיט דעם שכל, פאַר וואָס זי האָט זיך אָבגעזאָגט פון אַזאַ גליק ווי פון אַ רייכען חתן און אַוועקגעפאָהרען פערשוואַרצט ווערען אין אַ פרעמדע שטאָדט.—

איך קען דיר דאָסזעלבע ענטפערען וואָס אידא, איך אַליין האָב זי אויך אין אָנהויב ניט פערשטאַנען אַזוי ווי דו, איך האָב זי געפרעגט דיזעלבע שאלות, איך האָב וועגען דעם אויך גערעדט מיט איהר פאָטער, וועלכער איז זעהר אַ געלערענטער מאַן און אויך מיט איהרען אַ שוואָגער און אַלע האָבען געפונען אַז זי טהוט גלייך, איך האָב זייערע ענטפערען אויף מיינע שאלות דאַן ניט פערשטאַנען, נאר אין דער לעצטער צייט האָב איך אַזוי פיעל איבערגעלעבט, פון אַזוי פיעל זאַכען זיך דערוואוסט אַז איך האָב אָנגעהויבען צו פערשטעהן און אָט וואָס איך קען דיר ענטפערען: דו גלויבסט אַז די בעסטע פערגעניגען אין דער וועלט איז ווען מען געהט שען געקליידעט, מען לעבט שען, מען גיט זיך נאָך אַלע וואהלטאגען און דעסטגלייכען, ווי דו האָסט פריהער אויסגערעכענט, און דאַן ווען דו קומסט צו דעם אַלעמען ביזט די שוין איבערגליקליך. נאָר שטעל זיך פאָר אַז עס געפינען זיך אַזוינע מענשען, וועלכע טראַכטען כלל ניט פון אַזוינע פערגעניגען, ווי דו, זיי האָבען אַנדערע אינטערעסען, אַנדערע פערגניגען אין לעבען, טהייל האָבען פערגעניגען פון דעם לערנען זעלבסט, פראָסט זיי ווילען זיין געלערענט, טהייל וואָס ווילען קענען איין מלאכה אָדער אַזאַ אַרבייט אַז זיי זאָלען אַליין פאַר זיך קענען פערדיענען די לעבענס־מיטעל.—

— צו וואָס דאַרפען פרויען פערדיענען? ווען זיי האָבען מענער זאָלען זיך די מענער שלאָגען קאָפּ אין וואַנד און געבען אַלעס וואָס מען ברויכט אין שטוב — איז איהם סאלטשע אַריינגעפאַלען אין די רייד.

— איך רעד דאָך וועגען דעם,— האָט הירשעל ווייטער אָנגעהויבען — אַז עס זענען דאָ אַזוינע, וועלכע האָבען פערגעניגען, ווען זיי קענען זיך אַליין פערדיענען אויף דעם לעבען: גוט אַז דער מאַן פערדיענט, און אַז ער קען ניט פערדיענען? וואָס טהוט מען אַז דער מאַן ווערט קראַנק אָדער ער שטאַרבט, וואָס זאָל אַזאַ פרוי טהון ווען זי בלייבט מיט קינדער און אפילו אַליין? ניט אַלע האָבען פינף און פירציג טויזענד רובל נדן ווי מיר? אויך דאַרף איך דיר זאָגען אַז אויף אידא'ן איז זיך ניט דאָ וואָס צו וואונדערען, זי זאָגט אַז זי וויל

ניט לעבען פאַר זיך, זי וויל איהר גאַנצע צייט און קרעפטען אַוועקגעבען פאַר אָרימע, נויטבעדערפטיגע. אידא זאָגט אַז די בעסטע פערגעניגען וועט זיין פאַר איהר אין לעבען, ווען זי וועט קענען נוטצען בריינגען די אַלע נויטבעדערפטיגע, וועלכע געפינען זיך אַזוי פיעל צווישען יודען, און אין די אַלע פערגעניגען וואָס דו זוכסט, פיהלט זי' קיין טעם. איך קען דיר, סאַלטשע, אַזוי גוט ניט ערקלערען, נאָר ווען דו זאָלסט טאַקע מיט איהר רעדען, וואָלט זי דיר בעסער געענטפע־ט ווי איך און איך גלויב אַז זי וואָלט דיך איבערגערעדט און דו וואָלסט אויך אַזוי געוואָרען ווי זי. אויף מיר האָט זי געהאַט אַזאַ ווירקונג אַז איך אין לעבען נעם זיך פאַר אויך צו זיין אַזוי ווי אידא און ווי גוט וואָלט געוועזען, ווען דו וואָלסט אויך אַזוי געוועזען ווי זי, וויפיעל גוטס וואָלטען מיר געקענט בריינגען אונזערע אָרימע ברידער און שוועסטער אויף דער וועלט. ווער דען זאָל טהין נוצ'ס, אז ניט מיר יונגע לייט, וואָס פאַרמאָגען נדן כמעט פופציג טויזענד רובל. סאַלטשע! זיי אַזוי ווי אידא וועל איך זיין דער גליקליכסטער מענש אין דער וועלט, דו זעהסט אַז איך קען ניט אָבנאַרען און האָב דיר אַלעס אָפען אַרויסגעזאָגט; איך האָב ניט געוואָלט אָבנאַרען מיין כלה, מיט וועלכער איך דאַרף די וועלט אָבלעבען.

(פאָרטזעטצונג קומט)

דער זשארגאַן.

(פאָרטזעטצונג)

אין זשאַרגאָן זענען ניטאָ קיין ליטעראַרישע פאָרמען, נאָך וועלכע מע זאָל זיך לערנען רעדען און שרייבען ריכטיג. מען לערנט זיך איבערהויפט ניט זשאַרגאָן, מען בילדעט זיך ניט אין דער שפּראַך, נאָר מען קען עס פון דור צו דור, עס איז מאַמע־לשון. דעם נאַציאָנאַלען גייסט איז קיין דאַגה ניט, ווי מען וועט די זשאַרגאָן־שפּראַך רעדען, דען עס איז דאָך אַ פרעמדע, וואָכעדיגע שפּראַך, אַ שפּראַך פון לעבען, אָבער נור פון דעם איינפאַכען אָרימען לעבען. דער זשאַרגאָן האָט ניט קיין הייליגקייט, קיין קדושה, וועלכע יעדע שפּראַך האָט אין זיך, וואָס מען רעדט זי דוקא אַזוי און ניט אַנדערש, מען רעדט ווי מען וויל, נאָר מען זאָל איינער דעם אַנדערען פערשטעהען. אונבעוואוסט און בלינד האָט זיך דער זשאַרגאָן געבילדעט אים יודישען לעבען, הן וואָס איז נוגע צו די גראַמאַטישע פאָרמען און הן וואָס איז נוגע צו די אויסדריקען פון דער שפּראַך. די שפּראַך האָט זיך ניט געעדעלט און פערפאָלקאָמנעט דורך אַ ליטעראַטור און פּאָעזיע, שריפטשטעלער האָבען אין איהר ניט געשריבען, דיכטער האָבען אין איהר ניט געזונגען. זי האָט נור דערצו געדינט, אום אויסצודריקען די נויט, די אָרימקייט, דאָס עלענד פון דעם גלות. דאָס פאָלק שטאַרקען און בילדען און אויפהויבען נאַציאָנאַל האָט זי קיינמאָל ניט געקאָנט און ניט געוואָלט. זי איז געווען און איז אויך איצט אַ פאָלקסשפּראַך, וועלכע דאָס פאָלק רעדט נור פון אָרימקייט אין נויט און פון אונוויסענהייט. די שפּראַך האָט זיך ניט פערוואַקסען אינעווייניג מיט דעם פאָלק, זי איז געבליבען אַ זשאַרגאָן.

III.

דער זשאַרגאָן, וועלכער האָט זיך בלינד און אונבעוואוסט אויסגעבילדעט אין פאָלקסלעבען, איז געוואָרען אין דער נייציט צו אַ פראַגע' ווי באַלד עס האָבען אָנגעהויבען אַריינדרינגען אין דאָס יודישע לעבען די שטראַהלען פון בילדונג, און דער יודישער גייסט האָט זיך אָנגעהויבען צו דערוועקען פון זיין הונדערטיאָהריגען שלאָף. עס איז ענטשטאַנען אַ קריטיק איבער דעם זשאַרגאָן, מכּח דער פאָלקסשפּראַך איז אויסגעוואַקסען אַ פראַגע, אַ פראַגע, וועלכע איז נאָך ביז איצט ניט פעראַנטוואָרטעט געוואָרען. לכתחילה בשעת די בילדונג האָט אָנגעהויבען צו בעלייכטען די יודישע פינסטערניש, האָבען די נייע שפּראַכען אָנגעהויבען אַרויסצושטופען דעם זשאַרגאָן פון פאָלקסלעבען און די אינטעליגענץ האָט זיך פאַר אַלעם אָבגעזאָגט פון זשאַרגאָן, און ניט נור די אַסימילירטע אינטעליגענץ, נאָר אויך די ריין יודישע אינטעליגענץ, וועלכע האָט אין זיך אויפגענומען אייניגע אייראָפּעאישע געדאַנקען אין לשון־קודש, די משכּילים האָבען זיך אָנגעהויבען פון זשאַרגאָן אָבצוזאָגען. די בילדונג און די נייע שפּראַכען זענען געוואָרען פיינד פון דעם זשאַרגאָן. דאָס איז אַ מערקווירדיגער פאַקט אין דער יודישער געשיכטע, וואָרום אומעטום איז דער הפך פון דעם: בשעת אין אַ פאָלק הויבט אָן אַריינדרינגען בילדונג, ווערט די פאָלקסשפּראַך טייערער, רייכער און איידלער, אין די העכערע קלאַסען, וועלכע האָבען פריהער גערעדט אַ פרעמדע שפּראַך, הויבען אָן צו רעדען די פאָלקסשפּראַך. אַזוי למשל איז געוועזען אין רוסלאַנד אין אָנהויב פון דעם פאָריגען יאָהרהונדערט, וואָס די העכערע קלאַסען האָבען גערעדט פראַנצויזיש און רוסיש גאָר ניט געקענט, אָבער מיט דעם איינדרינגען פון בילדונג אין דאָס פאָלק, האָט זיך אָנגעהויבען צו בילדען אַ רוסישע ליטעראַטור, און די העכערע געזעלשאַפט האָט אָנגעהויבען צו רעדען רוסיש. ביי יודען איז געווען פערקעהרט, דאָס איינדרינגען פון בילדונג אין דאָס פאָלק האָט דערצו גורם געווען, דאָס ניט נור די העכערע קלאַסען נאָר אויך פון דעם המון האָבען פיעלע אויפגעהערט צו רעדען די פאָלקסשפּראַך, דען ניט אין דער פאָלקסשפּראַך איז איינגעדרונגען די בילדונג, נאָר אין אַנדערע שפּראַכען, די גאַנצע בילדונג איז בעשטאַנען אין דעם ערלערנען פון אַ אַנדער שפּראַך.

בשעת עס האָט זיך אָבער אָנגעהויבען די קריטיק פון דעם זשאַרגאָן, וועלכע איז אַרויסגעגאַנגען פון דער אינטעליגענץ, האָט זעלבסטפערשטענדליך דאָס פאָלק אין לעבען ניט גלייך אָבגעזאָגט זיך פון דעם זשאַרגאָן. די מלחמה, וועלכע עס האָט זיך געפיהרט נעגען די בילדונג פון די פינסטערע פאָלקסמאַסען און דעם פרומען קלאַס האָט זיך אויך אויפגעהויבען געגען די נייע שפּראַך און עס איז ממילא געוואָרען אַ מלחמה פאַר דעם זשאַרגאָן. דען דער זשאַרגאָן איז יודיש, אַ טהייל פון יודישקייט, און האָטש דער דין גיט ניט דעם זשאַרגאָן אַ קדושה פון רעליגיאָן, האָט דאָך דער פרומער קלאַס ריכטיג געפיהלט, דאָס מיט דעם פאַלען פון דעם זשאַרגאָן און מיט דעם איינדרינגען פון אַ נייער שפּראַך אין דאָס יודישע לעבען ווערט גלייך איינגעבראָכען אַ גרויסעם לאָך אין די אַלטע מויער פון יודישקייט. דער פרומער קלאַס און די פינסטערע פאָלקסמאַסען האָבען זיך גענומען איינשטעלען פאַר דעם זשאַרגאָן ווי פאַר אַ הייליגע יודישע זאַך, און די מלחמה געגען די בילדונג איז געווען ביי זיי גלייך ווי די מלחמה פאַר דעם זשאַרגאָן.

אָבער גלייך ווי דער פרומער קלאַס האָט ניט געקענט אויפהאַלטען די בילדונג, האָט ער אויך ניט געקענט אויפהאַלטען דאָס איינדרינגען פון אַ אַנדער שפּראַך אין דאָס יודישע לעבען. די אינטעליגענץ און די העכערע קלאַסען האָבען זיך אַלין מעהר אָבגעקעהרט פון דעם זשאַרגאָן און האָבען אָנגעהויבען רעדען רוסיש, פּאָלניש, דייטש. אויך די משכּילים, וועלכע האָבען געשאַפען די נייע העברעאישע ליטעראַטור, זענען געווען געגען דעם זשאַרגאָן, אין זיי זענען נאָך געווען דערצו בעוואוסטע געגנער פון דעם זשאַרגאָן, זיי האָבען אין דעם זשאַרגאָן געזעהען אַ צייכען פון דעם גלות, אַ צייכען פון דעם היסטאָרישען אומגליק. די בעפרייאונג פון דעם זשאַרגאָן איז אין זייערע אויגען געווען גלייך מיט דער בעפרייאונג פון דעם גלות. דער זשאַרגאָן איז געווען פערוואָרפען, פעראַכטעט, אויסגעלאַכט. מען האָט איהם געברויכט, ווען מען האָט געוואָלט אָבלאַכען פון יודען, איבערגעבען אַ נאַרישע אָדער גאָר אַ שלעכטע זייט פון דעם יודישען לעבען. די זשאַרגאָנישע ליטעראַטור, וועלכע האָט עקזיסטירט, איז מיט זעהר ווייניגע אויסנאַהמען, געווען אַ געשעפט פון אַ פּאָר יודישע מחבּרים, וועלכע האָבען גאָר נישט ניט געקענט און גאָר נישט ניט געפיהלט און געוואָלט, נור פערדינען עטליכע רובעל דורך די פערפאַסונג פון נאַרישע מעשׂות פאַר דעם המון, וועלכער האָט קיין אַנדער שפּראַך ניט פערשטאַנען.

די פערוואָרפענהייט און די פעראַכטונג פון דעם זשאַרגאָן האָט אָבער אויפגעהערט, ווי באַלד די בילדונג, וועלכע האָט פריהער נור אָנגעריהרט די העכערע קלאַסען, האָט אָנגעהויבען איינדרינגען אין די פאָלקסמאַסען. די שפּראַך, וועלכע די פאָלקסמאַסען פערשטעהען, איז זשאַרגאָן; זיי האָבען ניט די מיטעל און די צייט די שפּראַך פון דעם לאַנד צו ערלערנען, ווי די העכערע קלאַסען. אויך די קענטניס פון העברעאיש איז ביי די פאָלקסמאַסען זעהר אַ שוואַכע, זיי קענען מעהר

נישט ווי לעזען און עפּיס פֿון דעם פּ־ויש המלות פֿון דאַוונען. ווי באַלד די פֿאָלקסמאַסען האָבען אָנגעהויבען זיך צו בילדען, האָבען זיי אָנגעהויבען די גייסטיגע נאַהרונג צו זוכען אין דעם זשאַרגאָן. דער זשאַרגאָן האָט אָנגעהויבען וואַקסען און זיך פֿערברייטען. אין אַמעריקא און ענגלאַנד, וואָהין עס האָבען אין די לעטצטע צוואַנציג יאָהר איינגעוואַנדערט מעהר ווי אַ מיליאָן יודען, וועלכע רעדען זשאַרגאָן, זענען געוואָרען צעהנדלינגער צייטונגען און זשורנאַלען אין זשאַרגאָן. אויך איז אויסגעוואַקסען אַ ליטעראַטור אין זשאַרגאָן, אַ בעלעטריסטיק מיט איינינע טאַלענטפֿאָלע פּאעטען, אַ פּובליציסטיק, אַ פּאָפּולערע ליטעראַטור מיט בראָשורען פֿון פֿערשיעדענעם אינהאַלט. אויך אין די אַנדערע לענדער, ווי גאַליציען און רוסלאַנד, האָט זיך געבילדעט אַ נייע זשאַרגאָנישע ליטעראַטור, וועלכע דרינגט אַריין אין די פֿאָלקסמאַסען. און וואָס מעהר די זשאַרגאָן ליטעראַטור האָט אָנגעהויבען זיך צו פֿערברייטען און איז געוואָרען אַ בילדונגסמיטעל פֿאַר די פֿאָלקסמאַסען, האָט זיך אָנגעהויבען ענדערן ביי אַ טהייל פֿון דער אינטעליגענץ די מיינונג מכּח דעם זשאַרגאָן. עטליכע פֿון זיי האָבען ניט נור אויפֿגעהערט דעם זשאַרגאָן צו פֿעראַכטען, נאָר זיי האָבען פֿערקעהרט אָנגעהויבען דעם זשאַרגאָן צו פֿערטיידיגען, זענען געוואָרען זיינע טרייעסטע פֿריינד און אָנגעהויבען איהם העכער האַלטען, ווי די שפּראַך פֿון דעם לאַנד. עטליכע פֿון זיי האָבען נאָר צום סוף ערקלערט, דאָס דער זשאַרגאָן איז די נאַציאָנאַלשפּראַך פֿון דעם יודישען פֿאָלק, און דאָס די זשאַרגאָנישע ליטעראַטור איז דער יודישער נאַציאָנאַליזם. וואס איז דער יודישער נאַציאָנאַליזם? דאָס איז דאָס שטרעבען פֿון די יודישע פֿאָלקסמאַסען זיך צו ערהאַלטען אַלס אַ פֿאָלק מיט אַ בעזונדערער שפּראַך, און דער זשאַרגאָן זאָל זיין די שפּראַך פֿון דעם לעבען און פֿון דער ליטעראַטור פֿון דעם יודישען פֿאָלק; זשאַרגאָנישע שולען, זשאַרגאָנישע אוניווערזיטעטען זאָלען געגרינדעט ווערען, אַ זשאַרגאָנישע וויסענשאַפֿט, אַ זשאַרגאָנישע פּאעזיע זאָלען געשאַפֿען ווערען, — אַזוי האָבען אָנגעהויבען רעדען איינינע טהיילען פֿון דער אינטעליגענץ. אַזא מערקווירדיגען שפּרונג האָט די אינטעליגענץ געמאַכט פֿון דער פֿעראַכטונג פֿון דעם זשאַרגאָן אין דער צייט פֿון דער אַסימילאַציאָן ביז צו דער ערקלערונג, בעת דער התעוררות פֿון דעם יודישען המון, דאָס דער זשאַרגאָן איז די יודישע נאַציאָנאַל־שפּראַך.

(פֿאָרזעטצונג קומט)

ד״ר נ. סירקין

בריעפֿקאַסטען.

די רעדאַקציאָן דאַנקט אַלעמען פֿאַר די ווינשע וועלכע מען האָט צוגעשיקט אונזער צייטונג צום נייען יאָהר.

Verlag „Achiasaf“. Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u. Buchdruckerei Josef Fischer Krakau.

האוצר

פתרון המלים שנמצאו במקרא ובמשנה וכו' ותרגומן לשפות רוסיא ואשכנז

מאת ש. י. פין (המנוח).

עם הערות (בסוף כל הלק) על השמות הנוגעים לחכמת הרפואה בכל ענפיה

מאת ד"ר ל. קאצענעלסאהן.

יצאה לאור

ונשלהה לכל ההותמים

חוברת א חוברת

הספר יוצא לאור במחברות א 2 באגען

מהיר כל מחברת 22 ק"פ ועם פארטא 24 ק'.

אולם לחותמים הוזל המחיר ע"פ התנאים

א) בתשלום למפרע עביר כל הספר — 8 רו"ב.

ב) " " " 20 חיב' — 3 "

ג) " " " 10 " 1.80 "

ההותמים מקבלים ההוברות בכל שבוע הפשי מפארטא.

כתבת המו"ל: Издат. „Axiacaфъ", Варшава.

Verlag „ACHIASAF" Warschau.

באמבערגערס

קנאבען פענסיאנאט אשאפפענבורג (בייערן)

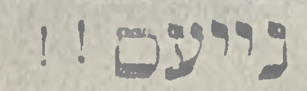
Aschaffenburg (Bayern).

אינסטיטוט פיר ערציהונג און אונטערריכט.

עס ווערען אויפגענומען יונגליך אין יעדען אלטער און געלערענט יודישע־און אלגעמיינע אנפאנגס־געגענ־שטענדע. פארציגליכע לעהרער. גוטע קאסט און אויפזיכט; ערציהונג שטרענג יודיש. מען קען זיך ערקונדיגען אצל ה"ר הגאון מוהר"ר חיים בערלין נר"ו אב"ד דק"ק עליזאוועטגראד (פריהער אין מאסקווא).

פראספעקטען גראטיס.

די דירעקציאן.

נייעס !! נייעס !!

ברוכבענדער עלעקטרא־גאל־וואנישע היילען גרינדליך נאך קורצען געברויך, ווי עס איז איבערצייגט געווארען, אז נאך 3 מאנאט־ליכען טראגען, ווירד דער ברוך פאללשטענדיג אויסגעהיילט. פרייז פאן איינער זייטע 6 רובל, צווייזייטיג 10 רובל. בויכבינדען פיר פרויען, עלאסטישע זאקען פיר געשוואלענע פיס, אונד פערשיעדענע אנדערע כירורגישע ארטיקלען — צו בעקומען נור ביים אפטישען־כירורגישען געשעפט אונטער דער פירמא: אלעקסאנדער, סענאטארסקא 22 ווארשוי.

אדרעססע:

„АЛЕКСАНДРЪ"

Сенаторская ул. № 22,

Варшава.

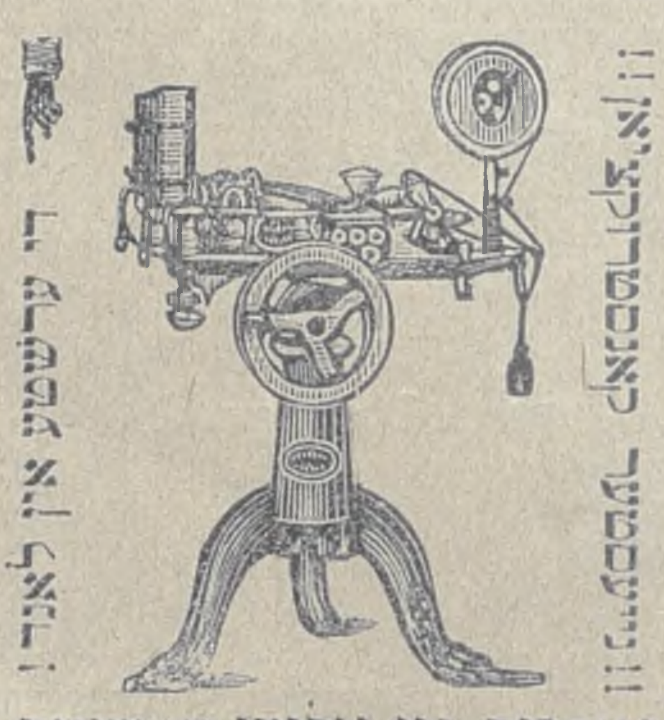
דא עס האט זיך געציגט דאס מען מאכט נאך דיעזע ברוכבענדער ביטען מיר אויפמערקזאם צו זיין אויף די אריגינעלע מיטן סטעמפעל פאן אונזער פירמא.

ברוכ־ בענדער!

האלטען איין רען שווערסטען ברוך אונד דריקען נישט דעם קערפער. נאגראדע פאן דאקטארסקע אויסשטעלונג.

D. MOSZKOWSKI,

Warszawa, Muranów 16

פאבריק פון גילזען מאשינען

Ch. Ritzenberg.

Warszawa, Dzika 44

פיר גוטהייט און דויערהאפטיגקייט ווירד גאראנטירט!

לשנה החדשה הבע"ל

אברך את בעלי בריתי בברכות שמים מעל.

י. ניידיטש, ווארשא.

מיטעלען צום לעבען

איך לערען בריפליך אויף פערזענליך חעמישע ארטיקעלען וועלכע מיט יעדער פון זיי קען מען פיין עקזיסטירען, פארדערט גאנץ ווייניג קאפיטאל, געבעיפראווא זיטעלסטווא זאגאר אין פטרבורג לויט א רעשעניע פון סענאט.

Варшава, Дѣльная. № 30/8

И. Матузону.

שענע ציוניסטישע פרעזענט

צו בר מצוה און דרשה געשאנק!

תפלין זעקלעך פון 5 ביז 75 קאפ
טלית זעקלעך פון 1,25 ר' ביז 1,75 ר'
טישטיכלעך צו דעקען חלה אויף שבת, יו"ט און פסח מיט 14 ריסונקעס פון 1,25 ר' ביז 2 ר' א שטוק. אלעס פון סאמעט פערשיעדענע פארבען זעהר פרעכטיגע ריסונקעס און שריפט. סוחרים בעקימען ראבאט! פאר דעם נאמען און פאמיליע אויפדרוקען 30 קאפ'. פיר ציוניסטען ביליגער 15%.

Л. Мовшовичъ,

Варшава, дикая № 38.

יידישער פאלקסקאלענדער

לוח לשנת תרס"א (זעקסטער יאהרגאנג).

רעדיגירט פאן גרשם באדער אין לעמבערג.

ענטהעלט — נעבען דעם קאלענדאריום (לוח לשנת תרס"א), שטעמפעל־טאריף, פאסטוועזען אונד נייען פאסט־טאריף, פערצייכניס דער יידישען אדוואקאטען אונד ארצטע אין גאליציען, זאוויא איינעם פאללשטאנדיגען שעמאטיזמוס דער גאליצישען קולטוסגעמיינדען — פאלגענדע ליטעראַרישע בייטראגע: א) ציפערן. דאס נייעסטע פראיעקט אים ציוניזמוס — ג. באדער. ב) אונזער צוקונפט. געדיכט. — מ. ווירטה. ג) קרבנות. ערצאהלונג. — מענדעלי מוכר־ספרים. ד) פערשיעדענער ציוניזמוס. איבער די שטרייטיגקייטען אים ציוניסטישען לאגער — ג. ב. ה) משיח'ס צייטען. סקיצצע — י. ל. פרץ. ו) וואס בעדארפען דיא ציוניסטען אצינד טהון? — דר. אברהם זאלץ. ז) היסטארישע טרערען. ערינערונגען — עזרא גאלדין. ח) א קריסטליכער ציוניסט (באראן מאנטיפעל) — ראובן בריינין. ט) צוויישנור פערל. ליטעראַרישע סילוועטען איבער מענדעלי מוכר־ספרים אונד י. ל. פרץ מיט פאטאגראפיען — מ. ווירטה. י) „מחנים". דער הייטיגע שטאנד דיעזער קאלאניע מיט איינעם בילדע. — ד"ר א. זאלץ. יא) ריקבליק אויף דעם יאהר תר"ס — ג. ב.

פרייז 35 קרייצער. אין רוסלאנד 40 קאפ'. צו בעקומען ביי

חברת „אחיאסף" אין ווארשא.

פריילינען און דאמען

קענען זיך אויסלערנען גוט שניידען און נייהען אין אקורצע צייט דורך בריעף אין זורנאן, רוסיש אין דייטש. די מעטאדע איז די בעסטע און די גרינגסטע. אפילו 12 יעהריגע מעדכען קענען זיך גוט אויסלערנען. אויף תשובה א מארקע. ניט זוימט און פרענט אן ביי:

Варшава, Госпожѣ Бертѣ Найдичъ.